

8 СНЕЖНЯ 1995 г.

№ 49 (3821)

Кошт 2 500 руб.

ТРЭБА ДАЙСЦІ!

Марыя ВЕРЦІХОЎСКАЯ: “У нас ёсць усе падставы біць у званы, на свет цэлы, выходзіць на міжнародныя арганізацыі: гіне нацыя, духоўны Чарнобыль нішчыць душу народа, бо “няма мовы — няма народа”. У свеце б’юць трывогу, калі вынішчаецца, вымірае зёлка, казюрка, “а тут амаль што гіне пакаленне, а сэрцы раўнадушныя маўчаць”.

5

“ХОДУ ТАБЕ НЕ ДАМО!..”

Анатоль ДЗЯЛЕНДЗІК: “Нашы кіраўнікі ці без пачуцця гумару, ці глыбока задушылі ў сабе гэтае пачуццё. Яны не разумеюць, колькі губляюць. Рэйган шмат дамогся дзякуючы ўменню жартаваць. Маргарэт Тэтчэр з мужам весела смяяліся на спектаклі, дзе паказвалася іхняе жыццё... А нашы кіраўнікі — маглі б гэтак?”

9

СІНЕМА

Юры СТАНКЕВІЧ: “З усёй гэтай нагоды наша беларускае кіно можна параўнаць з... мулам. І не асёл, і не конь. Як выказаўся аднойчы Джэк Лондан, “самая брыдкая жывёліна”.

11

У НОВЫМ ГОДЗЕ — З “ЛіМам”?

Дарагія чытачы, толькі сёння і заўтра яшчэ ёсць магчымасць выпісаць наш штотыднёвік на першае паўгодзе 1996 года.

Паспяшайцеся!

Калі хто не ў стане выпісаць “ЛіМ” на паўгода, падпішыцеся на квартал, а то і на месяц — 6 тысяч мо знойдзецца і сёння, а там, дасць Бог, пабагацеем.

Падпішыцеся, сябры! Гэтым самым вы сэканоміце не толькі свой час, але і грошы, бо кошт аднаго нумара тыднёвіка ў розніцу будзе ўдвая большы, чым па падпісцы.

Наш індэкс — 63856.

БУДЗЬМА РАЗАМ!

**ВЫ — З “ЛІМАМ”,
“ЛІМ” — З ВАМІ!**

ГЭТАЯ НЕПАЎТОРНАЯ НАТАЛЛЯ ГАЙДА...

У канцэртнай зале “Мінск” панавала чарадзейная атмасфера свята, а на сцэне ззяла непаўторная зорка музычнага тэатра — Наталля Гайда. Вакальны вечар “Любоў мая — аперэта”, прысвечаны 30-годдзю дзейнасці артысткі, прайшоў з вялікім поспехам. Канцэртная праграма складалася з двух аддзяленняў. Гучалі фрагменты з класічных аперэт, з мюзіклаў, з твораў беларускіх кампазітараў. Пospех гэтага своеасаблівага бенефісу народнай артысткі Беларусі Наталлі Гайды падзялілі і яе партнёры па творчасці: Сімфанічны аркестр Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі на чале з галоўным дырыжорам Аляксандрам Сасноўскім (аркестр меў і некалькі натхнёных сольных выступленняў), салісты — лаўрэат міжнародных конкурсаў Уладзімір Пятроў, лаўрэат прэміі Саюза моладзі Беларусі Аляксей Ісаеў, дыпламант міжнароднага конкурсу Васіль Мінгалёў. Былі віншаванні ад Генадзя Бураўкіна ды Уладзіміра Карызны, ад Анатоля Бутэвіча ды Васіля Шаранговіча, ад намесніка старшыні гарвыканкама Аляксандра Сасноўскага ды першага сакратара Саюза моладзі Беларусі Сяргея Дароніна... Былі авацыі глядачоў і мора прыгожых кветак...

Л. Р.

Імгненні святочнай вечарыны — на здымках Віт. АМІНАВА

ЯНЫ ЗМАГАЛІСЯ ЗА РАДЗІМУ

Шкада, што наш прэзідэнт не фізік, а ўсяго толькі гісторык. Інакш ён не-не ды і прыгадваў бы адзін з асноўных законаў гэтае дакладнае навукі: закон захавання энергіі. Па якім энергія нікуды не знікае, а толькі пераходзіць з адно якасці ў другую. Вось прыціснуў сёння прэзідэнт друк, сумна стала чытаць і "Звязду", і "Советскую Белоруссию", "Рэспубліку", "Знамя юности"... Дзякуючы "гістарычна рэабілітаванаму" БелТА сталі яны падобнымі нібы сёстры-блізняты. Затое як расквітнеў незалежны друк! І не толькі "эмігранцкі" ды "падпольны". Апошнія нумары "Феміды", "СН-плюс", "Свабоды", не кажучы ўжо пра "Імя", "Народную волю", "БДГ" ды "БГ" хочацца ўжо не проста адкласці, прачытаць, ці перадаць другому (як раіць "НВ"), а захаваць нашчадкам. Праўда, на рост папулярнасці гэтых выданняў (як і на зніжэнне — іншых) працуе адзін і той жа "ўласны кар"...

ЗВАРОТ ТЫДНЯ

Прэзідэнт Беларусі даслаў 15 самым уплывовым, на ягоны погляд перадвыбарчым блокам Расіі зварот, у якім выплумаць сваю пазіцыю напярэдадні выбараў у Думу, хоць ніхто яго аб тым і не прасіў. Афіцыйнага адказу на гэтае прамое ўмяшанне ва ўнутраныя справы суседняй суверэннай дзяржавы пакуль не было. Але ён можа быць і не афіцыйным...

СУСТРЭЧЫ ТЫДНЯ

28 лістапада, па ініцыятыве прэзідэнта, адбылася яго сустрэча з В. Кебічам. Прэзідэнт, як паведамляе газета "Імя", паспрабаваў запэўніць В. Кебіча, што скандал з вексельмі быў арганізаваны не ім, а ягонымі "бяздарнымі памошнікамі" і што прэзідэнт хацеў бы бачыць Вячаслава Францавіча спікерам новага парламента... Ну і нарэшце прэзідэнт сказаў тое, дзеля чаго і запрасіў Кебіча: папрасіў пасадзейнічаць у хутэйшым наваданні Беларусі А. Саскаўцом, які сваю паездку да нас усё адкладвае. "Падумаю", — сказаў Кебіч. І сапраўды, не аднаму ж прэзідэнту пра Беларусь думаць і не адзін ён жабраваць умее...

ЗДЗІЎЛЕННЕ ТЫДНЯ

Выступаючы на БТ, старшыня Цэнтрвыбаркама сп. Абрамовіч, які нядаўна перайшоў на "прыраўняную" да дзяржаўнай мову, выказаў здзіўленне, што за некалькі дзён да другога тура паўторных выбараў у краіне стаіць ціша, як на могілках, і пра тое, што 10 снежня абдудца выбары, ніхто не гаворыць, не паведамляе і да ўдзелу ў іх не заклікае, нібы выбары пачаліся і закончыліся 29 лістапада. Уласна здзіўляцца даводзіцца нам, чуючы такія словы сп. Абрамовіча, які і павінен быў наладзіць кампанію па асяццеленні выбараў. Застаецца спадзявацца на тое, што кандыдаты ў дэпутаты прыслухаліся, нарэшце, да парад прэзідэнта, абышлі кожную кватэру ў сваіх акругах і запрасілі персанальна кожнага выбарчыка прыйсці на ўчастак і "выканаць свой абавязак грамадзяніна..."

ЛІЧБА ТЫДНЯ

На сустрэчы з творчай інтэлігенцыяй А. Лукашэнка і У. Замяталін атрымалі з рук М. Яроменкі прызы аднаго са славянскіх кінафестываляў — залатога і сярэбранага віцязяў. Газета "СН-плюс" абнародавала суму, у якую абышліся нашаму бюджэту гэтыя ганаровыя ўзнагароды — 600 мільянаў "зайчыкаў", альбо 50 тысяч долараў. Менавіта столькі грошай было пералічана аргкамітэту фестывалю "Залаты віцязь" спонсарам — дзяржавай Беларусь.

АБВЯРЖЭННЕ ТЫДНЯ

Газета "Известия" надрукавала ліст карэспандэнта нямецкай газеты "Handelsblatt" Маркуса Цынера, што браў інтэрв'ю ў прэзідэнта Беларусі А. Лукашэнка, у якім сцвярджаецца: "Цытаваныя выказванні спадара Лукашэнка сапраўды мелі месца ў інтэрв'ю. Але наша рэдакцыя прыняла рашэнне гэтыя выказванні не друкаваць, і, у прыватнасці, з таго меркавання, каб не прадстаўляць буйную надрагёнальную нямецкую штодзённую газету ў якасці трыбуны для падобнага роду тэзісаў". Тут, як кажуць, ні дадаць, ні адняць.

НЕДАЎМЕННЕ ТЫДНЯ

Гомельскі завод "Цэнтралі" распачаў выкананне распарадкавання кіраўніка адміністрацыі прэзідэнта М. Мясніковіча аб забеспячэнні ўсіх дзяржаўных устаноў дзяржаўнай сімвалай Рэспублікі Беларусь. Першыя гербы ўжо адліты. Швейцарскія фабрыкі шыюць сцягі ўсіх памераў. Па тэлебачанні з першага снежня мы штодзень можам любавалася, якія "торжественные и красивые", па словах "Советской Белоруссии", у нас сцяг і герб. У сувязі з гэтым думаецца адно: чаму ў рэшце рэшт не скажучь сваё слова нашыя паважаныя геральдысты, дызайнеры, мастакі... Справа не ў палітычнай ацэнцы "новых" сімвалаў, пазіцыя "ЛіМа" тут была і застаецца вядомай і нязменнай, справа ў тым, што беларускаму народу навязваецца безгустоўная, неадпавядаючая геральдычным патрабаванням, дасканала нераспрацаваная сімволіка. Нават афрыканскія дзяржавы пры распрацоўцы сімвалікі не кіраваліся адзіным прынцыпам: "прыгожыя" камусьці...

ЦЫТАТА ТЫДНЯ

"Беларускім кіраўнікам казачна пашанцавала з народам. Ён у іх незвычайна даверлівы, паслухмяны і цяплы. Непрабавальны і хутка прывыкаючы да ўсялякіх дробных непрыемнасцяў — да закрыцця незалежных выданняў і ўдушэння свабоды слова, да пастаяннай маны з тэлеэкрана, да збіцця дэпутатаў і прыніжэння суддзяў КС. Але нават яго нельга прывучыць не есці, не купляць адзенне і жыць у халодных кватэрах. Набліжаецца час, абазначаны Л. Злотнікавым пасля вясенняга рэфэрэндуму як перыяд, калі давядзецца грызці падваконнікі. А разам з ім прыходзіць і прасвятленне галоў".
(З артыкула "Час грызці падваконнікі" У. Доражава, "Феміда", N 45 за 4 снежня г.г.)

ПУБЛІКАЦЫІ ТЫДНЯ

Завяршыць "Кола Дзён" хочацца тым, з чаго яно пачалося: з таго, што нашыя незалежныя газеты стала апошнім часам цікава чытаць. І не толькі таму, што тэмы для публікацый пастаянна дае "ўласны кар", які раз-пораз "падстаўляецца". На Беларусі з'явіўся цэлы шэраг публіцыстаў, імёны якіх шукаеш на газетных палосах і якія з кожнай новай публікацыяй не расчароўваюць. Вось і на мінулым тыдні ў "Народнай волі" бліснула зорка Сямёна Букчына (артыкул "Беларусь на фоне перамогі Алксандра Кваснеўскага", N 30), у "Свабодзе" — Віталія Цыганкова (артыкул "Два дваццаць", N 55), у "Імени" — Мікалая Халезіна (артыкул "Народная філалогія, альбо 10 пытанняў, якія не даюць жыць", N 26)... Спіс можна доўжыць. Але нашым чытачам раім, калі яны прамінулі названыя публікацыі, знайсці хоць бы іх і пачытаць.

Другога снежня ад сядзібы БНФ на месцы падзей Слуцкага збройнага чыну, каб ушанаваць памяць герояў, выправіліся прадстаўнікі патрыятычных партый і рухаў.

У Слуцку калона з бел-чырвона-белымі сцягамі прайшла ад галоўнага пляца горада да Краязнаўчага музея (раней — Дом дваранскага сходу). На ім была ўстаноўлена памятная шыльда з тэкстам: "У гэтым будынку ў лістападзе—снежні 1920 г. размяшчаўся Нацыянальны Камітэт Слуцкай Беларускай Народнай Рэспублікі па падрыхтоўцы і каардынацыі дзеянняў случкіх паўстанцаў у барацьбе за незалежнасць Бацькаўшчыны". Падчас гэтай акцыі людзі з беларускімі сцягамі спявалі "Магутны Божа", некаторыя случакі называлі іх фашыстамі, а супрацоўнікі музея чамусьці схаваліся за зачыненымі дзвярыма.

Потым аўтобусы адправіліся ў Салігорскі раён, у мястэчка Вызна, якое бальшавікі ў 1921 г. пераймянавалі на "Красную Слободу". Тут, у Вызне й навакольных вёсках, таксама йшлі баі за незалежнасць Беларусі, і таму ў гонар загінуўшых вырашана было паставіць крыж. Але святой справе пачаў перашкаджаць мясцовы поп, які ўзяўся падбухторваць народ і крычаць: "Гоните их отсюда! Не слушайте ересь! Это католики, их сюда Позняк прислал!" і г. д.

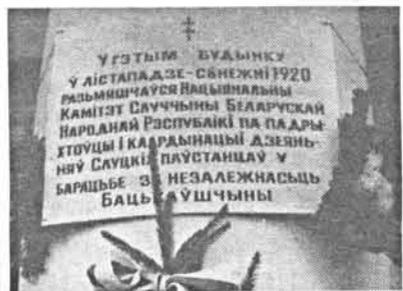
Ды нягледзячы на гэта, крыж, які дабраславлі і мітрапаліт Філарэт, і кардынал Свёнтэк, усё-такі паставілі. Асяцілі крыж і ўспомнілі ўсіх, хто загінуў у час той вайны (і беларусаў, і расійцаў, і нават кітайцаў, што ваявалі ў складзе Омскай дывізіі), прадстаўнікі трох хрысціянскіх канфесій, што традыцыйна існуюць на Беларусі — праваслаўны айцец Георгій, настояцель Свята-Міхайлаўскага сабора ў Слуцку; каталік а. Анатоль з касцёла св. Сымона й Алены, што ў Мінску; вунят а.

Казімір — з Мінскай грэка-каталіцкай царквы, засведчыўшы гэтым, што й вернікам розных канфесій можна жыць у міры і згодзе. Свае думкі пра мінулае й сучаснасць нашае краіны выказалі сп. Мікола Анцыповіч, дацэнт Беларускай політэхнічнай акадэміі, й сп-ня Ніна Стужынская, вядучы навуковы супрацоўнік АН Беларусі.

Аляксей ШЭІН

Фота У. КАРМІЛКІНА.

АГУЛЬНЫ НАПРАМАК — РОЗНЫЯ ШЛЯХІ

Кожная справа, якая ладзіцца ўпершыню, выклікае цікаўнасць. 20—25 лістапада ў Мінску, у Міжнародным адукацыйным цэнтры, упершыню праходзіла міжнародная навукова-практычная канферэнцыя па тэме "Праблемы развіцця выяўленчага мастацтва ў постсацыялістычных краінах Усходняй і Цэнтральнай Еўропы". Па задуме арганізатараў, яна павінна распачаць серыю падобных сустрэч у сталіцах альбо буйных культурных цэнтрах гэтых краін. Можа, нават стаць свайго роду пастаянна

дзеючай нарадай па актуальных пытаннях культурнага супрацоўніцтва Усходу і Захаду.

Арганізатарамі мінскай сустрэчы былі Беларускі фонд Сораса, Нацыянальная секцыя СНД Міжнароднай Асацыяцыі мастацкіх крытыкаў (ЮНЕСКА), нямецкі культурны цэнтр Імя Гётэ. А сабраліся ўдзельнікі і госці пад дахам Мінскага міжнароднага адукацыйнага цэнтра, пабудаванага ў нашай сталіцы германскай зямлёй Паўночны Рэйн-Вестфалія.

Кожны, хто трапіць у гэты будынак упершыню, міжволі задаецца пытаннем, чаму такі цудоўны, неабходны гораду і краіне комплекс для правядзення кангрэсаў пабудаваны не ў цэнтры горада (дзе нярэдка было б знайсці для яго месца), а на ўскраіне, на праспекце імя бальшавіцкай газеты "Правда"? Я асабіста чуў, што пытанне аб выдзяленні месца пад комплекс вырашалася на самым высокім узроўні. А там запыталі: "Што гэта мы будзем у Мінску нямецкі цэнтр да таго, як пабудаваны расійскі?", і вырашылі: "На ўскраіне! Каб у вочы не кідаўся". Вось і стаіць гэты мадэрны будынак у атачэнні велізарнай пусты, часткова засяянай бульбай, драўлянай прыватнай забудовы з пахілым плотам, бруднай; "дзікага" выгляду аўтастанкі, шэрых блочных дзевяціпавярховікаў. Стаіць, як пасланне з іншай цывілізацыі, як карабель іншапланецян.

А расійскага цэнтра ў Мінску і дагэтуль няма. Так што, калі бывае трэба наладзіць якую-небудзь беларуска-расійскую сустрэчу па пытаннях той жа самай "інтэграцыі", дык збіраюцца пад "нямецкі" дахам.

У канферэнцыі па пытаннях выяўленчага мастацтва ў постсацыялістычных краінах бралі ўдзел прадстаўнікі Беларусі, Аўстрыі, Балгарыі,

Венгрыі, Вялікабрытаніі, Германіі, Польшчы, Расіі, Эстоніі. Трэба сказаць, што вызначэнне "постсацыялізм" наўрад ці можна лічыць дакладным для характарыстыкі краін былога саветаўскага блока. Надта ж розны гэты "постсацыялізм" у Беларусі, у Венгрыі альбо ў новых федэральных землях ФРГ. Аднак памкненні творцаў хутчэй інтэгравацца ў заходнюю культуру аднолькавыя на ўсёй прасторы былога СССР і "сацыялістычнага лагера".

Ад людзей, якія неаднойчы ўжо бралі ўдзел у розных сустрэчах крытыкаў і мастацтвазнаўцаў, я чуў, што як ні акрэслівай тэму, усё роўна кожны будзе гаварыць пра сваё... Так атрымалася і на гэтай канферэнцыі. Спраба зарыентаваць гасцей на абмеркаванне ўласна беларускіх праблем у апошні дзень працы, жаданне пачуць ад іх ацэнкі стану нашага мастацтва, здаецца, удалымі не былі, водгукі не мелі. Гаспадары і госці, праўда, узаемна ўзабагацілі інфармацыяй і ў чарговы раз пераканаліся, што "выратаванне тапельцаў" — справа саміх тапельцаў. Захад нам спачувае, але "дабрачынная кішэня" — не бяздонная.

У прыватнасці, пра гэта гаварыла спадарыня Ганна Марыя Цюрк, якая прадстаўляла арганізацыю "Культур-

кантакт" (Аўстрыя). Выказалася яна, дарэчы, вельмі дыпламатычна. Маўляў, нам усё цяжэй знаходзіць агульную мову са сваёй бюракратыяй, усё цяжэй пераконваць уладу, выдаткоўваць грошы на культурныя кантакты, бо — аўстрыйцы, на жаль, не вельмі цікавяцца Усходняй Еўропай". Значыць, "падтрымка будзе зменшана".

Спадар Біл Мак-Алістэр з Лондана, радца па культурных пытаннях Фонду Сораса, хоць і дэклараваў гатоўнасць абараніць мастацтва ад рынкавай стыхіі, але даў зразумець, што, так бы мовіць, пропускі на Захад можа быць толькі высокая якасць твора. "Мы ў адрозненне ад нашых аўстрыйскіх калег не думаем, што змяняецца цікавасць да Усходняй Еўропы. Нас увогуле не цікавіць нацыянальнасць мастака. Калі, напрыклад, мы скажам, што рэпрэзэнтуюць расійскага рэжысёра, дык ніхто не прыдзе. Але калі скажам: рэжысёра Паджанова — рэакцыя будзе іншай".

Найбольш прадстаўнічыя дэлегацыі прадставілі на канферэнцыю Беларусь і Расія. Расійская канцэпцыя паслякамуністычнага развіцця культуры падалася мне больш акрэсленай, чым беларуская. З дакладаў беларускіх мастацкіх крытыкаў атры-

ЛАЎРЭАТ ПРЭМІІ ІМЯ ЯНКІ МАЎРА

На чарговым пасяджэнні прэзідыума праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі поруч з іншымі разледжана пытанне аб прысваенні Літаратурнай прэміі імя Янкі Маўра. Лаўрэатам яе стаў вядомы пісьменнік Мікола Чарняўскі.

Свой першы верш ён апублікаваў у газеце "Піонер Беларусі" яшчэ ў пятнаццацігадовым узросце. А першую кніжку "Дзе канчаецца лета" змог патрымаць у руках, калі споўнілася 20 гадоў. Затым былі зборнікі "Апошні бой", "Сонца ў хованкі гуляе", "Адрас наш — дзіцячы сад", "Дзе пяцёркі прадаюцца?", "Аб чым пяе крынічка" і іншыя.

І вось зборнік "Каго баіцца зубр", які і адзначаны ганаровай прэміяй. Віншваем Міколу Мікалаевіча з узнагародай! Жадаем яму новых твораў!

ШЭСЦЬ ДЗЁН "У АВАНГАРДЗЕ"

Міжнародны фестываль сучаснай музыкі, які адкрыўся 5 снежня ў Мінску, прадаўжаецца. Аматыры "авангардных" слышавых уражанняў маюць магчымасць патрапіць яшчэ на чатыры канцэрты (з улікам сённяшняга вечара). Зрэшты, і меламамы-артадоксы не пашкадуюць, калі пазнаёмяцца з фестывальнай праграмай. Сёння, напрыклад, будзе выканавана музыка для кантрабаса (сола і ў розных ансамблевых спалучэннях), створаная кампазітарамі XX стагоддзя.

На фестывалі прадстаўлена творчасць многіх беларускіх кампазітараў: С. Бельцоўка, В. Войціка, Г. Гарэлавай, А. Залётнева, В. Капыцкі, У. Каральчука, А. Літвіноўскага,

Л. Мурашкі, Я. Паплаўскага... Спіс можна прадоўжыць, а яшчэ — дадаць да яго мноства прозвішчаў замежных аўтараў: Ч. Айвз, З. Зялінская, Д. Крамб, Д. Кейдж, Т. Олах, П. Плакідзіс, В. Рудзінскі, Т. Хауга-Ахо, А. Шнітке, К. Штокхаўзен...

Адбыўся ж гэты музычны працэс у сусветны авангард намаганнямі Саюза кампазітараў, Беларускай асацыяцыі сучаснай музыкі, Аўтарскага фонду, Таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі, Міністэрства культуры і друку, Дзяржтэлерадыё рэспублікі, аб'яднання "Беларуская Капэла", Фонду Сораса.

С. Б.

маць цэльны вобраз нашай культуры было досыць цяжка. І, галоўнае — цяжка вызначыць вектар развіцця. У расійцаў у гэтым сэнсе працей: увайсці ў Еўропу не намінальна, а на ўзроўні ідэй. Не адмаўляючыся ад пазітыўнай спадчыны рускай і савецкай культуры XX стагоддзя, нагадаць Захаду, што менавіта ў Расіі нарадзіліся ідэі, якія "пераварнулі (у станоўчым сэнсе) свет".

Прыблізна такое рэзюме можна зрабіць з выступленняў Аляксандра Марозава, Аляксандра Якімовіча, Андрэя Талстога.

З беларускай каманды найбольш запомніліся Волга Каваленка і Міхал Баразна. У першым выступленні было пастаўлена пытанне "хто мы і куды нам ісці?", у другім была спроба на пытанне адказаць. Галоўная думка даклада М. Баразны: трэба, каб мастак атрымліваў прызнанне найперш на радзіме. Без гэтага ўсе нашы высілкі захаваць, а тым больш памножыць наш культурны патэнцыял будуць змарнаваны.

Некаторыя тэзісы, выкладзеныя ў дакладзе Яўгена Шунейкі, выклікалі даволі агрэсіўнае непрыманне з боку нашых маскоўскіх калегаў. Гэта — цэнтральна-еўрапейскае палажэнне Беларусі і яе роля пасрэднага паміж культурнамі Захаду і Усходу, а таксама права Беларусі лічыць сябе калі не радзімай мастацтва авангарда (Віцебская школа), дык краінай, якая ўнесла важкі ўклад у нараджэнне і станаўленне гэтага мастацтва. Рэч у тым, што і Расія бачыць сябе "мостам". Што ж датычыць авангарда пачатку стагоддзя, дык гэта, бадай, адзінае мастацтва, народжанае на абшарах Расійскай імперыі, якое Захад успрымае як мастацтва вялікае. Не "сацэралізм" жа цягнуць на Захад як візітную картку. Адсюль і нежаданне дзіяліца...

Польшчу прадстаўляў Пётр Пятроўскі. Тэма яго выступлення на канферэнцыі — інтэрнацыянальная перспектыва польскага мастацтва. Балгарскія аспекты гэтай жа праблемы былі раскрыты ў дакладе Дзіяны Паповай і Ірыны Генавай. У часе дыскусіі выкрысталізавалася думка, што сёння мастак рэспрэзентуе не столькі свой твор, колькі ўласны імідж. Пра венгерскія эксперыменты ў галіне мастацтва расказала Каталін

Кэсару.

Нечаканай для многіх была высьнова Уладзіміра Назанскага з Нова-сібірска (даклад "Праблемы развіцця сучаснага сібірскага мастацтва. Пошукі рэгіянальнай своеасаблівасці"), што "Сібір — гэта не геаграфічны працяг Расіі. Сібір — гэта краіна, якая не мае статуса краіны". Росквіт культуры ў Сібіры магчымы толькі пры ўмове яе дзяржаўнай незалежнасці. Альбо (для пачатку) пры ўмове канфедэратыўнай сувязі з Расіяй.

Гэту думку падтрымала ягоная калежанка Святлана Коган (таксама з Нова-сібірска). Яна выказала думку, што сёння ў Расіі ўсё вырашае мастацкая крытыка, сканцэнтраваная "ў межах Садовага кальца", абмякчваючы да праблем і клопатаў астагнага свету. Больш таго, гэта "эліта", "Садовае кальцо" супрацьпастаўляе сябе свету. Выйсце — пазбавіцца комплексу правінцыйнасці, адчуць сябе людзьмі, самім вырашаць свае праблемы. Дарчы, багаты Захад — гэта тое ж "Садовае кальцо", у якое хацела б трапіць Масква, але...

Барбара Барш (Германія) расказала, як у ФРГ вырашаецца пытанне адаптацыі мастакоў новых федэральных земляў (колішняя ГДР) у новую, рынкавую рэчаіснасць. Не без канфліктаў (хто ж гэта любіць канкурэнтаў, а мастакі ГДР былі і ёсць добрымі прафесійнікамі), але доволі цывілізавана.

Адным з кульмінацыйных момантаў канферэнцыі было выступленне мастака Ігара Кашкурэвіча — адначасова лекцыя і хепенінг.

Настальгіяй па апошніх гадах існавання СССР, калі маленькая Эстонія прыцягвала да сябе новы авангард з прасторы "адной шостаі", калі Талін і Нарва на кароткі час сталі "мекай" авангарда, было прасякнута выступленне Нінель Зітэравай (Эстонія).

Досыць нечаканым было прызнанне Аляксандра Марозава (Масква), што комплекс другаснасці, непаўнавартасці не ёсць чыста беларуская з'ява. Ён і сам неаднойчы адчуваў гэта на Захадзе, прадстаўляючы там Расію.

Клопаты, як бачым, — агульныя, праблемы — падобныя. Але выбірацца кожнаму ўсё ж давядзецца паасобку.

Пётра ВАСІЛЕЎСКІ

Надзённае

"УЗЫДЗЕ ЛЁС — ЯК ДЗЕНЬ БЯСХМАРНЫ"

НЕ ПАДАЙЦЕ ДУХАМ,
ХЛОПЦЫ!

Не падайце духам, хлопцы!
Адкіньце суздром сумнеў!
І гнеў не тапіце ў стопцы —
У сталь загартуйце гнеў!

Не трацьце надзей і веры,
Пакутнай зямлі сыны!
На вежах званіц збучвельх
Мы ўдарым яшчэ ў званы!

Яшчэ мы абудзім сілы,
Што спяць да пары ў касцях.
Яшчэ мы на Шлях Гусіны
Уздземем наш Герб і Сцяг!

Каб бачыла ўся планета,
Каб ведала людства ўсё,
Якая вядзе нас мэта,
Што ў сэрцах сваіх нясём.

Не падайце ж духам, хлопцы!
Адкіньце суздром сумнеў!
І гнеў не тапіце ў стопцы —
У сталь загартуйце гнеў!
18.10.1995

МОЙ ЧАС

Мой час прайшоў.
Сышоў някавата —
І згас... І вось душу бярэ ў ціскі
Эпоха выхпаўняў і тарбахватаў,
Майстроў у старца
албіраць кускі.

Мой час прайшоў.
Сышоў безвынікова.
Так кожны раз кажу я сам сабе,
Калі гледжу, што робіцца няўкола
Як звер звяруе, а скубач скубе.

Мой час...
Чаму ж яго я не шкадую?
Таму што знаю: і мінулы, той,
Што абяпаў мне долю маладую,
Таксама быў не мой, зусім не мой.

Не мне па спадчыне
ад бацькі-маткі
Дастаўся ён, а прыхадняў гурме,
Што насаджала тут свае парадкі
І сваю волю дыктавала мне.

Час янычарства быў.
Таму і страпны,
Што ў вырадкаў
ператвараў сыноў.
І ён не скончыўся, час учарашні.
Хлусня і здрада яго жывяць зноў.

Ну што ж!
Я пляху не згублю і ўпрыцем.
Каб час змяніўся —
непатрэбны ўказ.
Мой час наперадзе.
Яшчэ ён прыйдзе —
Мой заповітны беларускі час!
26.X.1995

ЦІ НЕ ГОДЗЕ?

Вось і вылез з іх жыл і з касцей
Дух нядобры, смуродны, агідны:
Беларускай ідэі дзіяцей
Абзывают фашыстамі злыдні.

Нашу мову, што продкі-дзяды
З веку пеццілі ў долі суровай,
Янычары, манкурты, злябы
Абзывают фашысцкаю мовай.

Нашу песню, якою народ
Волю-шчасце гукаў
на прадвесьнях,

Ачмурэлы ад лютасці зброд
Абзывает фашысцкаю песняй.

Нашу памяць,
што з нетраў-глыбінь
Прарасла, каб напчадкі-патомкі
Устаялі пад ветрам любым, —
Абзывают фашысцкай падонкі.

І ніхто не зяткіне ім раты,
Не абсадыць раз'юпанай банды.
Да чаго ж дажылі мы, браты?
Да якой папусціліся ганьбы?

Колькі будзем яшчэ мы цяпець
Гэты здзек, гэты глум,
гэта гадства?
Ці нам суджана так і згібець
Ад дурнога свайго далікацтва?
29.XI.1995

ШТО ЗА ТЭМПІ..

Што за тэмп перамен вар'яцкі!
Што за кадравыя дзівосы!
Яшчэ ўчора гуляў у цацкі,
А ўжо сёння — у людскія лёсы.

Па дурцакх законах нейкіх
Можа ў момант усё змяніцца:
Яшчэ ўчора —
штанцы на шлейках,
А ўжо сёння — мундзір міністра.

Як у лужыну сп'яна ўпасці,
Стала лёгка ўваліцца ў славу.
Яшчэ ўчора карову пасціў,
А ўжо сёння — пасе дзяржаву.

А браточку ты мой чыгачу!
Да чаго ж стаў народ увішны!
Што яшчэ я з табой убачу —
Гэта знае хіба ўсявышні.

Ні ад якога ператрусу
Засцярогі прыдумаць нельга.
Сёння ляжаш спаць беларусам,
А прачнецца назаўтра — неграм.
20.XI.95 г.

НАРОД!

Народ! Калі ты ёсць народ,
А не бязвольны раб дармовы, —
Не дай пусціць сабе на звод:
Не выракайся роднай мовы!

Яна не горшая нічоў
За мовы іншых слынных нацый.
Таму — адрынь, адпрэч, адхлудзь
Майстроў хлусні і махінацый!

Каб не загналі без пары
Цябе ў магілу злыдні-юды, —
Загавары, загавары
На роднай мове скрозь і ўсюды!

Загавары — каб свет наўсцяж
Пачуў твой голас валадарны!
Тады на дзядушкіх касцях
Узыдзе лёс — як дзень бясхмарны.
30.XI.1995

У ВЯНОК МІКАЛАЮ МІКАЛАЕВІЧУ УЛАШЧЫКУ

Калі б з нас кожны гэтак жыў,
як ён,
І роднай мовай даражыў, як ён,
І гэтак жа, як ён,
знаў свой народ
І шанаваў свой беларускі род,
І годнасць гэтак жа
высока нёс,

І гэтак мужна ўсе змагаў
нягоды, —
О як бы сёння наш сцяціўся лёс!
Які б прыгожы ў нас быў плён
Свабоды!

СТАРЫ ПАЭТ

Гавораць:
Паэт не бывае старым.
Сумніўная мудрасць,
Хоць, можа, і з даўніх.
Паэт не бывае нядобрым і злым,
Калі ён паэт,
А не вершаскладальнік.

Старым жа бывае!
Калі — дажыве.
Старым, і схварэлым,
І вельмі самотным.
Прыдумае вершык —
І тут жа парве.
Ат! Дзе яму ўгнацца
За новым і модным!..

Сяброў ён растрапіў.
А новых набыць
Не можа. Не здольны.
Ён траціць умее.
Аб чым ён шкадуе?
Аб тым, што набыць
У гэтых мястэчках
Ужо не пасее.

У гэтых,
Дзе дух беларускі яшчэ
Крыху захаваўся —
Над Россю, над Шчарай...
Нашто яму гэта?
Каб трохі лгачэй
Было развітацца
З няздзейснай марай.
27.XI.1995

НАКОНТ СВАБОДЫ

Свабода прагна перажоўваць
Алрыжку сыгасці чужой.
Свабода ўсці і ядам жоўці
Душу, не ўзятую іржой.

Што ж, перажоўвай!
Справа густы.
І жоўцю тырскаяй. І даводзь,
Што гэта так па-беларуску
Ідзе свабода ў кроў і плочь.

Даводзь, крычы
І ўсіх нязгодных
Гані-цягні на самасуд.
Ты маеш права: ты свабодны
І ад віны, і ад пакут.

А я — нявольнік іх давечны.
Я — іх заложнік да труны.
Бо мой Радзіме ліст даверчы
Быў без цынзму і маны.

Мой боль і ёсць мая свабода,
Якой найбольш я даражу.
Яна — як ціхая пагода,
Што супакой нясе ў душу.
26.XI.1995

АДЗЁР

Адзёр — дзіцячая хвароба,
Ім трэба ў час перахварэць.
А не тады, як стаў старэць.
Адзёр — дзіцячая хвароба.

Паэце мілы! Кінь дурэць!
Мы ў тым жа ўзросце,
што й Еўропа,
Адзёр — дзіцячая хвароба,
Ім трэба ў час перахварэць.
26.XI.1995

Анонс

"ДЗЯРЖАВА, КУЛЬТУРА, РЫНАК"

Напрыканцы года Міністэрства культуры і друку і нямецкі культурны цэнтр імя Гётэ ў Мінску праводзяць беларуска-германскую навуковую канферэнцыю "Дзяржава, культура, рынак". Мэтай канферэнцыі стане разгляд актуальных праблем існавання мастацкай культуры ў сучасным грамадстве, перспектывы яе далейшага раз-

віцця.
У прыватнасці, арганізатары канферэнцыі прапануюць яе ўдзельнікам правесці абмен думкамі па такіх аспектах праблематыкі як "Дзяржава і культура: вечнае супрацьстаянне або магчымы кампраміс?", "Рынак і культура: больш свабоды ці новая залежнасць?", выказаць свае мер-

каванні па пытанні — ці можа мастацтва выратаваць цывілізацыю альбо трэба ратаваць само мастацтва?

У канферэнцыі, якая адбудзецца 16 снежня гэтага года ў памяшканні Рэспубліканскага тэатра юнага гледача, прымуць удзел вучоныя з Берліна, Дортмунда, Франкфурта і калегі з Мінска.

АБАРОНІМ КАНСТЫТУЦЫЮ І ЗАКОННАСЦЬ

"МНЕ ГІТАРА КРЫЛОМ ЗА ПЛЯЧЫМА"

Спраўдны бардаўска-паэтычны бамонд з удзелам А. Камоцкага, В. Шалкевіча, В. Цярэшчанкі, А. Атаманава, А. Мельнікава, Р. Баравіковай, Л. Дранько-Майсюка, А. Сыса, М. Скоблы, М. Мятліцкага і інш. адбудзецца 14 снежня ў Доме літаратара на аўтарскай вечарыне паэта-барда Э. Акуліна. Пачатак а 18-й гадзіне. Стаць глядачамі імпрэзы могуць усе жадаючыя.

СТЫПЕНДЫЯ ФОНДУ "ФОЛЬКСВАГЕН"

Канферэнцыя нямецкіх акадэміяў навук з 1993 года курсуе фінансуючы фондам АТ "Фольксваген" праграму прадастаўлення стыпендыяў для асабліва кваліфікаваных маладых вучоных з краін Цэнтральнай і Усходняй Еўропы і СНД. Праграма накіравана на тое, каб даць таленавітай моладзі магчымасць пазнаёміцца з сістэмай навукі ў ФРГ. Для вучоных з краін СНД стыпендыя прадастаўляюцца выключна ў галіне гуманітарных і грамадскіх дысцыплін. Кандыдатамі на атрыманне стыпендыяў могуць быць асобы, якія абаранілі кандыдацкую дысертацыю і працуюць над доктарскай, маюць практычны вопыт навуковай і выкладчыцкай работы, добра валодаюць нямецкай або англійскай мовай і маюць узрост не больш за 38 гадоў.

Заявы на атрыманне стыпендыяў для ажыццяўлення навуковай работы ў Германіі могуць падавацца праз выкладчыкаў вышэйшых навуковых устаноў з ФРГ.

Калі прэтэндэнт на атрыманне стыпендыяў выканаў вышэйназваныя ўмовы, але не мае дастатковых кантактаў з адной з нямецкіх вышэйшых устаноў, то ёсць магчымасць наладзіць такія кантакты праз Канфедэрацыю нямецкіх акадэміяў навук (Гешвістэр-Шоль-Штрэсе 2, 55131 Майнц, тэл.: 06131 (578946, факс: 06131) 51316).

Стыпендыя выдаецца на 6 месяцаў і складае ў месяц 2500 нямецкіх марак плюс 200 нямецкіх марак на матэрыяльныя расходы.

Праграма разлічана на перыяд да 1998 года. Заявы могуць падавацца ў любы час на працягу года. Тэрмін прыёму заяў заканчваецца адпаведна 15 чэрвеня і 15 снежня.

Па пытанні падачы заяў можна звяртацца ў аддзел культуры пасольства ФРГ у Беларусі па адрасе: 220034, г. Мінск, вул. Захарова, 26, тэл.: 33-07-52; 33-24-09.

МАЛАДЗЕЧНА, ВІЛЕЙКА, СМАРГОНЬ...

Назва гэтых, а таксама іншых гарадоў маладзечанскага рэгіёна стаяць над загаловам "Рэгіянальнай газеты" — штогодна выдання фармацы раёнкі, якое больш за паўгода выдаецца ў Маладзечне і распаўсюджваецца па падпісцы і ў розніцу ў Маладзечне, Вілейцы, Смаргоні, Ашмяннах, Валожыне, Мядзелі, Астраўцы і сталіцы Беларусі. Кожную пятніцу "РГ" публікуе самыя свежыя і цікавыя навіны рэгіёна бясплатна прыватна аб'яву, праграму тэлебачання, рэкламу. Тут можна знайсці сенсацыйныя матэрыялы, гутаркі з вядомымі землякамі, даведкі аб руху транспарту...

На "Рэгіянальную газету" можна падпісацца ў любым кутку Беларусі. Мы разлічваем знайсці свайго чытача сярод нашых землякоў, якіх лёс адарваў ад малой радзімы. Толькі "РГ" дае вам аператыўную і поўную інфармацыю аб тым, што дзеецца ў вашым бацькоўскім доме. Зацікавіць "РГ" і дзелявых людзей рэклама і аб'явы на старонках нашай газеты — лепшая крыніца інфармацыі пра адзін з самых буйных і важных прамыслова-гаспадарчых рэгіёнаў Беларусі.

Падпісная цана на паўгоддзе — 24000 рублёў, індэкс "Рэгіянальнай газеты" — 63212.

Чакаем сустрэчы з новымі сябрамі!

Аляксандр МАНЦЭВІЧ,
галоўны рэдактар "Рэгіянальнай
газеты"
г. Маладзечна

ДАРАПА СУАЙЧЫННІКІ!

Мы, грамадзяне Рэспублікі Беларусь, занепакоеныя развіццём прававога "беспрыме" ў краіне, і ўсведамляючы небяспеку для нашай дзяржавы і грамадства, для правоў кожнага з нас, якая ўзнікла ў выніку сістэматычнага парушэння Канстытуцыі — асноўнага закона, — звяртаемся да вас, людзей розных нацыянальнасцяў, узросту, палітычных перакананняў, веравызнання, сфер працы, а таксама да шанюных ветэранаў і навучэнцаў моладзі з прапагандавай арганізацыяў усенародны масавы надпартыйны рух за захаванне законнасці, і ў першую чаргу выкананне Канстытуцыі усімі галінамі ўлады на ўсіх узроўнях.

Няхай наша Канстытуцыя яшчэ недасканала, як недасканалае наша грамадства. І тое і другое безумоўна будзе удаканальвацца. Але гэта магчыма толькі пры няўхільным выкананні зараз дзейнай Канстытуцыі. Нельга дапускаць яе парушэння кім бы там ні было, уключаючы прэзідэнта краіны, бо гэта — першачарговы закон, які вызначае і гарантуе правы і свабоды кожнага грамадзяніна. Усялякае, нават невялікае парушэнне Канстытуцыі неадкладна прыводзіць да парушэння правоў усяго насельніцтва ці груп грамадзян. І калі такі працэс не спыніць напачатку, непазбежна ўзнікне пагроза велізарнай непараўнай бяды для ўсяго народа, як мела месца ў былым СССР, у Нямеччыне і іншых дзяржавах, дзе таталітарныя рэжымы ігнаравалі Канстытуцыю сваіх краін, падмяніўшы законнасць рэвалюцыйнай альбо іншай мэтазгоднасцю.

Невыкананне Канстытуцыі ўладамі — найбольшае ліха з усіх вядомых ліхадзействаў. Яно вядзе да прававога нігілізму грамадзян, да беззаконня, да грамадства, дзе пануе толькі адзін закон — закон сілы (гвалту). Не дапусціць, перамагчы гэта зло можна толькі аб'яднанымі намаганнямі ўсіх людзей добрай волі, саміх грамадзян Рэспублікі Беларусь. Толькі ўсе разам мы зможам адстаяць законнасць і разам з ёй права на годнае жыццё ў нашай дзяржаве. Менавіта таму мы заклікаем вас, грамадзяне, падтрымаць ідэю арганізацыі

ўсенароднага правахоўнага руху, і лічым, што зрабіць гэта неабходна не марудзячы, пакуль яшчэ Канстытуцыя і законнасць увогуле не пахаваны і дэмакратычныя свабоды канчаткова не ліквідаваны, бо пасля ўжо будзе позна.

Мы звяртаемся да ўсіх партый ды грамадскіх аб'яднанняў з просьбай уключыцца ў гэту акцыю, бо толькі выкананне Канстытуцыі гарантуе нармальнае палітычнае і грамадскае жыццё ў краіне.

Мы звяртаемся да афіцыйных і свабодных прафсаюзаў заклікаць сваіх сяброў да ўдзелу ў гэтым руху, бо толькі выкананне Канстытуцыі можа гарантаваць людзям працы іх сацыяльныя правы.

Мы звяртаемся да людзей справы, бо захаванне законнасці — важнейшая ўмова развіцця прадпрыемстваў і сферы ў краіне.

Мы звяртаемся да ветэранаў вайны і працы з прапагандавай падтрымаць нас, бо Канстытуцыя — адзіны гарант Вашай сацыяльнай абароны.

Звяртаемся да выкладчыкаў ВНУ і іншых навуковых устаноў з заклікам актыўна ўключыцца ў правахоўны рух, тлумачыць студэнтам і навучэнцам вялікую каштоўнасць Канстытуцыі і далучаць іх да акцыі ў падтрымку законнасці. Гэта будзе садзейнічаць росту самасвядомасці Вашых вучняў — будучых актыўных грамадзян суверэннай Беларусі.

Мы просім святароў усіх канфесій звярнуць увагу Вашай паствы на дадзены заклік. Вы добра ведаеце, у што абышлося вернікам парушэнне артыкула аб свабодзе сумлення Канстытуцыі СССР.

Грамадзяне — былыя ахвяры палітычных рэпрэсій, дапамажыце папярэзіць іх магчымы рэцыдыў.

Просім жаўнераў і афіцэраў не заставацца ўбаку, бо Канстытуцыя гарантуе Вам права не загінуць на чужыне.

Мы разлічваем на падтрымку прэсы, бо наш рух — найперш рух у абарону свабоды слова.

Мы мяркуем, што наш рух можа стаць дзейснай падтрымкай дзяржаўным органам,

абавязаным стаяць на варце непарушнасці Канстытуцыі і законнасці ў краіне. Ён дапаможа абараніць кожнага канкрэтнага грамадзяніна ад розных супрацьпраўных дзеянняў.

Усе неабяважыя да будучыні нашай дзяржавы, да нашага агульнага лёсу, падавайма асабістую ініцыятыву ды яднайма, стварайма першасныя арганізацыі руху па месцы працы ці жыхарства, у межах мясцовых Саветаў, у раёнах і гарадах.

Мы не сумняваемся, што большыя грамадзян Рэспублікі Беларусь усведамляе важнасць захавання Канстытуцыі. Аднак, як пацвярджае прошлы тур выбараў у Вярхоўны Савет, не ўсе разумеюць, што садзейнічаць выкананню Асноўнага закона можна, узяўшы ўдзел у выбарчым працэсе. Мы заклікаем усіх грамадзян ісці галасаваць 10 снежня. Калі на выбары з'явіцца больш 50% выбаршчыкаў, то аўтаматычна зніжаецца супрацьстаяне заканадаўчай і выканаўчай улад. Палітычная атмасфера стане больш стабільнай і ў выніку зменшыцца матывацыя да парушэння законаў усімі правааралізоўнымі суб'ектамі ў дзяржаве.

Нашы мэты і задачы:

1. Арганізацыя санкцыяніраваных акцыяў пратэсту супраць парушэння Канстытуцыі выканаўчай і заканадаўчай уладамі ўсіх узроўняў, а таксама акцыяў у падтрымку рашэнняў Канстытуцыйнага суда і правахоўных органаў;

2. Грамадская маральная і юрыдычная дапамога асобам і арганізацыям, якія пацярпелі ад самавольства ўлад;

3. Арганізацыя сістэмы грамадскага зааховання канкрэтных службоўцаў дзяржаўных устаноў, якія ўважліва адносяцца да захавання правоў грамадзян.

Даведкі можна атрымаць па кантактным тэлефоне ў Мінску: 39-50-25 (панядзелак, чацвер — з 17 да 19.00 гадзін).

Наш адрас: 220072, Мінск, пр. Ф. Скарыны, 27, Інстытут эксперыментальнай батанікі АН Беларусі, п. 149, Іванчанка В. М.

ІНІЦЫЯТЫўНАЯ ГРУПА

Варункі

"И ВОПЬЕТСЯ В НАРОДНУЮ ПЛОТЬ..."

УВАЖАЕМЫЕ ТОВАРИЩИ ИЗБИРАТЕЛИ!

По вашему округу хочет стать депутатом горсовета ставленник БНФ, Шушкевича и Богданкевича, оголтелый антикоммунист и националист, который всадил нож в спину Коммунистической Партии Советского Союза и ударил ее ниже пояса сподар МАЛЮКОВИЧ. Этот МАЛЮКОВИЧ — беспринципный карьеролюбивый 25-летний крикун, который хочет в этой политической авантюре наловить рыбки в мутной воде и полить воду на мельницу этих демократов.

Этот так называемый экономист МАЛЮКОВИЧ плюет на самое святое, что есть у каждого советского человека — на завоевание социализма. А ведь он наверняка был пионером и комсомольцем и носил у сердца комсомольский билет. А теперь МАЛЮКОВИЧ хочет под нож славное прошлое нашей страны, а борьбу поколений за светлое будущее всего человечества на свалку истории. Такие выродки как МАЛЮКОВИЧ предали наше государство, которое их вырастило, выкормило и дало образование.

Сегодня МАЛЮКОВИЧ пудрит нам, простым людям мозги, чтобы дорваться до власти. Он хочет урвать еще один кусок из народного тела и из народной души. Сподар МАЛЮКОВИЧ готов лезть по трупам, по народным костям для того, чтобы самым наглým образом отломить себе кусок того пирога. Он хочет отнять у трудового народа последний кусок хлеба и крышу над головой. Будьте уверены, дорогие товарищи, что МАЛЮКОВИЧ обдерет вас с ног до головы и выгонит вас из ваших домов.

Этот МАЛЮКОВИЧ вылетел из гнезда БНФ и скоро этот птенец оперившись вопьется своими кровожадными когтями в народную плоть. Таким людям как он очень нравится такая жизнь как в Англии, Германии, Франции, Америке, Мексике, Бразилии и других, где уже давно угнетают миллионы

простых людей.

МАЛЮКОВИЧУ по душе все, что несет нашему народу зубастый оскал капитализма: нищета, безработица, порнография, эротика, инфляция, преступность, хаос и т. д. и т. п. Он хочет, чтобы наш народ был нищим и безработным, мучился от порнографии, эротики, инфляции, преступности и хаоса.

Товарищи! А видели ли вы главный лозунг МАЛЮКОВИЧА: "Здоровая экономика города — ключ к решению проблем каждого минчанина". Да он просто издевается над нами. Этот самый настоящий экстермист и враг народа намекает, что у нас в городе нездоровая экономика. Он хочет разрушить сегодняшнюю стабильность своими реформами и переменами. Ответим МАЛЮКОВИЧУ от имени всего простого народа: "Не нужны нам ваши перемены, господин МАЛЮКОВИЧ!"

Этот спущенный к нам с запада МАЛЮКОВИЧ предал не только коммунизм — он предал и свой БНФ. Посмотрите, кто его поддерживает: Шушкевич и Богданкевич. Какие здесь еще нужны комментарии, когда и так ясно, что МАЛЮКОВИЧ — это еще одна марионетка в руках Шушкевича и Богданкевича. Судорожно дергается на ниточках он будет как и все они выступать против всенародно избранного всем народом презедента и вести наш народ в такую жизнь как на проклятом западе.

Грош цена так называемому "профессиональному экономисту", МАЛЮКОВИЧУ который занимается прихватизацией, разбазариванием, а то и просто распродажей спекулянтам-торгашам общенародную собственность трудового народа. Он — пособник в деле дележа и отнятия заводов у рабочих и земли у крестьян. За это и получает сподар свои 30 серебряников от закрывшихся директоров — прихваторов. Этот зеленый 25 летний юнец осмеливается поучать наших директоров,

которые всю жизнь командовали предприятиями. Они называют это выводом предприятия из кризиса и реструктуризацией. А кто интересно загнал наши некогда могучие государственные заводы и фабрики в кризис? Это сделал МАЛЮКОВИЧ и его подельники еще в 1985 году, когда они начали перестройку. А за тучей непонятных простым людям слов (реструктуризация, приватизация, менеджмент) скрывается вполне конкретная цель — всех нас обокрасть.

Товарищи! Давайте посмотрим в интеллигентское лицо сподара МАЛЮКОВИЧА, которое подлевет тонким и плюгавеньким голоском экономистам, демократам, националистам, приватизаторам, Шушкевичу, Богданкевичу, директорам, полицаям, антикоммунистам и прочей нечисти. Давайте скажем ему наше "НЕТ!"

Нет места в городском Совете народных депутатов столицы Белоруссии депутатам, которые съездив в страны, предавшие святое дело социализма (во всякие Польшы, Чехии, Венгрии) хотят сделать наш тихий Минск похожим на всякие Варшавы, Праги и Будапешты. А всю нашу синюю красоту Белоруссию продать иноземцам и окупантам.

Уважаемые товарищи избиратели! Не голосуйте за прихвастня и подлевалу демократов и капитализма МАЛЮКОВИЧА! Нам не нужны перемены и реформы!

Уважаемые товарищи! Если вы увидите желтую листовку МАЛЮКОВИЧА — сорвите ее, как делаем мы. Подойдите и сорвите. Не читайте — сорвите!

Не голосуйте за МАЛЮКОВИЧА!!!

Группа патриотов
АД РЕДАКЦИИ. Мы не ведаем, ці прайшоў у Гарадскі савет невядомы нам сп. Малюковіч, але нам падалася забўнай гэтая перадвыбарчая лістоўка. Яна ўяўляе з сябе бліскучы ўзор агітацыйнага жанру і заслугоўвае таго, каб быў абнародаванай — у якасці фельетона.

ШАНОЎНЫ НІЛ СЫМОНАВІЧ!

Піша Вам Верціхоўска М.І., якая была абрана дэлегатам з'ездзе ТБМ і ўскладала на яго пэўныя надзеі, але, на жаль, аптымізму і пасля яго не прыбавілася, бо "дом горит, горит, горит, а народ вокруг стоит". Няўжо Вы самі верыце ў сілу прынятай пастановы і ў словы, тыпу "ўзмацніць прапаганду"?

Па-першае, нам трэба перастаць траціць эмоцыі, сілы, энергію на канстатацыю негатывных наступстваў рэфэрэндуму. Гэта — стыкія, змагацца з якой абсурдна. А рэаліі сённяшняга дня — ратаваць тое, што яшчэ можна ўратаваць. Для тых, хто народзіцца. Сапраўды, хопіць дакараць хворы народ за яго выбар. Трэба, нарэшце, прызнаць, што народ з лёгкасцю аддаў тое, чаго не меў ("Аддай тое, чаго сам не маеш"), што народ не ідзе да Беларусі, а вяртаецца ў Егіпет, хаця Бог і пасылаў нам

ўратаваць, пакуль не згарэла. Паўтараю, што за месяц ці тыдзень да ўступных экзаменаў у званы будзе позна біць. Зараз! Сёння! Пастанова міністра адукацыі павінна быць апублікавана ў хуткім часе, каб абітурыенты ведалі: гэта адпавядае выбару іх бацькоў — дзве дык дзве мовы. Хай будзе, як дзве жонкі: калі адну любяць, то другой хаця плацяць аліменты, а час яшчэ пакажа, каторая з іх будзе ў выйгрышы.

Плачам гору не паможаш. Не плакаць трэба, а дзейнічаць. Беларускаю мову трэба зрабіць прэстыжнай, прывабнай. Трэба дамагацца адкрыцця філалагічных факультэтаў, дзе, акрамя беларускай мовы, студэнты набудуць спецыяльнасці па замежных мовах. Не трэба гэтага баяцца, а павучыцца і ў рускай філалогіі. Яны ўратавалі прэстыж рускай

і нідзе праўды не знайшла. Пра якую кампетэнтнасць падобных гора-экзаменатараў можна гаварыць пасля гэтага? А калі ўлічыць, што сачыненні нашых вучняў будзе правяраць сам прэзідэнт ці спадар Ціцянкоў... І не трэба баяцца, што самыя моцныя і свядомыя юныя філолагі паступяць не на філфак, а на які іншы. Свядомыя беларусы паспрыяюць яшчэ лепш нашай справе і адтуль. З гэтай прапановай і яе абгрунтаваннем таксама трэба выходзіць на міністра адукацыі. І неадкладна. Заўтра можа быць позна.

І пра самае галоўнае. На здзяйсненне любой справы ці, наадварот, на яе развал і задушэнне патрэбны, як сказаў коласайскі герой, грошыкі, сродкі, а не ўзмацненне прапаганды. Гэта выдатна разумеюць ворагі беларушчыны і вынічаюць нашу душу, нашу памяць за нашыя ж кроўныя грошыкі. А фонд Сораса падтрымлівае ж не толькі дакладныя, але і гуманітарныя навукі, але сродкамі на апошнія распараджаецца міністэрства адукацыі (як абвешчана, на выданне падручнікаў). Якіх? Гісторыі "отечества" і геаграфіі "северо-западного края"? "Нацыяналістычныя" — у макулатуру, а "новыя" — за сродкі фонду Сораса? У нас ёсць усе падставы біць у званы, на свет цэлы, выходзіць на міжнародныя арганізацыі: гіне нацыя, духоўны Чарнобыль нішчыць душу народа, бо "няма мовы — няма народа". У свеце б'юць трывогу, калі вынішчаецца, вымірае зёлка, казюрка, "а тут амаль што гіне пакаленне, а сэрцы раўнадушныя маўчаць". Трэба звярнуцца па дапамогу да багатых свядомых людзей, да таго ж фонду Сораса і іншых фондаў. І падтрымаць менавіта настаўнікаў роднай мовы, толькі, вядома, не тых, хто прагаласавалі за расійскую мову і аддаў сваіх дзяцей у рускамоўныя класы.

Адраснай павінна быць гэта падтрымка. Тых, чыя любоў да Бацькаўшчыны, мовы — дзейсная, справай даказана. "Наша слова", "ЛіМ", "Настаўніцкая газета" павінны публікаваць спісы патрыётаў, якія ахвяравалі сродкі на святочную справу, а таксама спісы тых настаўнікаў, каму аказана дапамога. Вось кажам "ўзмацніць прапаганду", а ці мае добры і свядомы настаўнік сродкі, каб выпісаць той жа "ЛіМ", купіць энцыклапедыі? Сейбітаў павінна ведаць Беларусь, як ведаюць тых, хто атрымлівае грант Сораса. Настаўніка роднай мовы і тут абмінулі, а ён жа не можа нават аформіць у альбомах, скажам, гісторыю свайго гуртка, матэрыял, які праз колькі гадоў можа быць стаць музейнай вартасцю. Прыгадайце, духоўны скарбнік шляхціц Завальня і плаціў тым, хто аздаваўся папаўняць яго скарбніцу. Трэба ступаць, і нам адчыняць. Мне давялося летам пабываць на семінары, які фінансавалі Фонд адукацыі для дэмакратыі. Палякі вучылі нас формам і метадам работы ў групах. Няблага, вядома. І ўсё ж, і ўсё ж не пакідала шкадаванне, што такія сродкі скарыстаны не аптымальна. Як рэалізаваць магчымасці сапраўдных сейбітаў на духоўнай ніве, — таксама клопат ТБМ.

І яшчэ. Ворагаў беларушчыны пацешылі ўзаемныя дакоры і папрокі апосталаў і сумлення нацыі, нашых куміраў — Васіля Быкава і Ніла Гілевіча. Я разумю, і Яму, і Вам баліць. І ўсё ж Вам адзін аднаго шанавалі трэба, на Вас уся наша надзея. А Вашы ўзаемныя папрокі нам аптымізму не дадаюць. Мы любім Вас абодвух, ганарымся Вамі, Ваш аўтарытэт можа паслугаваць Бацькаўшчыне. Горка і балюча і яшчэ з адной нагоды — "Карамболь" з удзелам Р. Барадуліна. Так не скарыстаць гэту папулярную перадачу менавіта для "ўзмацнення прапаганды"! Шэрыя, пустыя пытанні не маглі выявіць гэту

Асобу. І гэта трэба было прадбачыць. Чаму да перадачы не рыхталіся сябры Пазта, Яго сям'я, філалагіні, нарэшце?! Чаму яны не прыйшлі на перадачу і не задалі годных гэтага Пазта пытанняў? Слухала радыёперадачы "Дыялог над разгорнутай кнігай" і заплакала. А тут...

Мяне вельмі засмучае і непакоіць, што ў многіх беларускіх пазтаў, пісьменнікаў рускамоўныя дзеці, што засведчыла і БТ. Усцешыла па-сапраўднаму бадай толькі перадача пра сям'ю Л. Дранько-Майсюка, а за некаторых крыўдна і сорамна... Ведаю выпадкі агрэсіўных адносін да беларускай мовы дзяцей... беларускіх пісьменнікаў. І працуюць жа гэтыя "родныя дзеці" і ў ВУНУ, выкладаюць, скажам, замежныя мовы і заяўляюць студэнтам, аспірантам, што "нельзя преподавать английский язык на белорусском языке — он примитивен. Хотя бы его совсем не было на свете!" Пра гэта мне расказала мая былая вучаніца, зараз аспірантка. Уяўляеце яе сумнеў і адчай: "І гэта дачка пісьменніка так заявіла!" Мяркую, ўзмацненне прапаганды трэба пачаць з Фрунзе, 5, як ні парадаксальна. Як бы ні было, а самы мярзотны і пераканаўчы для люмпена фрагмент "Нянавісці" зняты не дзесьці на сметніку, а на Фрунзе, 5. Мне самой давялося пабываць у Вашым ДOME на вечарыне Данчыка, якую таксама, па сутнасці, сарваў А. Сыс. Я разумю: што з яго ўзяць. Бяда... Таленавіты, магчыма, як кажа прэзідэнт, "парадочнейшы і чэстнейшы чалавек", але... Вельмі прыкрае ўражанне засталася не толькі з-за "слыннага" Сыса. Як жа ўсё было не прадумана, не арганізавана. Многа выдатных і светлых момантаў было перакрэслена і тым, што вядучая (жанчына!) цягала цяжкія крэслы для бардаў і іншых удзельнікаў вечарыны, і тым... Ат, усяго і не перакажаш. Няўжо гэтыя драбніцы нельга было прадбачыць, зрабіць усё гожа, тым больш, што і грошы з людзей узялі, а там жа былі настаўнікі, моладзь. Якія ўрокі яны атрымалі? Мне самой даводзілася не раз праводзіць вечарыны ў школе, Палацы культуры (да нас прыезджалі многія пісьменнікі: Броўка, Шамякін, Вярцінскі, А. Вольскі, У. Скарынін, К. Цвірка, З. Прыгодзіч). Як жа доўга мы да гэтага рыхталіся, прадумвалі ўсё да драбніцы, якія спектаклі ставілі! Гэта было сапраўды свята для ўсёй школы, горада, а тут... Мы і самі яшчэ вінаваты, што пусцілі сябе на здзек. "Будуць з намі лічыцца, будуць нас паважаць — усё ад нас", — справядліва зазначае В. Быкаў. Мы ўсе сёння перад "высокім алтаром". З чым мы да яго прыйшлі?..

Даруйце, што сумны ліст атрымаўся. Бо народ сёння з лёгкасцю аддаў тое, чаго і не меў, па сутнасці. Бо "зноў нас хваліць, і зноў за халуйства". А суд гісторыі цяжкі. Будзе судзіць суд і іх "за то, што погубілі", і нас — "за прысутствие при том".

Я напісала гэты ліст для "ЛіМа", але — напісаўся ён у форме ліста да Вас, Ніл Сымонавіч, таму спачатку прачытайце, калі ласка, Вы.

З глыбокай пашанай і надзеяй, што "дойдем мы да Беларусі" — Марыя ВЕРЦІХОЎСКАЯ, настаўніца

г. Гарадок

АД РЭДАКЦЫІ.

Ліст настаўніцы М. Верціхоўскай, як чытаць зразумеў, быў пасланы на адрас старшын ТБМ імя Ф. Скарыны, народнага пазта Беларусі Н. Гілевіча. Але, як прызнаецца аўтарка, напісаны быў ліст менавіта для "ЛіМа". Таму і аказаўся ўрэшце на старонках нашага штотыднёвіка.

ТРЭБА ДАЙСЦІ!

манну нябесную, толькі мы яе не спажылі, а растапталі, як свінні жэмчуг. "Спіць народ, нібы зерне ў раллі". Выдаваць мары за рэальнасць — небяспечна. Мы сябе судзіваем і цеплім тым, што гэта пенсіянеры прагаласавалі за пагібель душы сваёй — мовы, "святыні народа, бясмерця яго". А ў рускамоўныя класы і школы перавялі сваіх дзяцей не пенсіянеры, а 30—35-гадовыя — дзеці пенсіянераў! Будзьма мужнымі і глянём праўдзе ў вочы: за двухмоўе прагаласавала большасць настаўнікаў і многія настаўнікі... беларускай мовы. І сітуацыя, і прычына тая ж, па якой іудзеі патрабавалі ад Маісея вяртацца зноў у Егіпет. Ведайце, нарэшце, і пра тое, што многія настаўнікі былі супраць двухмоўя, яны былі за дзяржаўнасць толькі адной мовы — рускай... Сведчу тое, што добра ведаю.

Дык будзем сеяць, дзецюкі, каб сённяшнія мае і маіх калег вучні заўтра не прагаласавалі за дзяржаўнасць расійскай мовы (а такі рэфэрэндум магчымы!). Толькі без пустаслоўя, без "ўзмацнення прапаганды", бо гэта толькі пашкодзіць святой справе. І з гэтага рэфэрэндуму можна і трэба выйсці пяршак перамогі, бо рэфэрэндум сапраўды пакуль што нашу мову не забараніў, не скасаваў. Лічу, што намнога страшнейшы ўдар па мове нанесла пастанова міністра адукацыі Стражава аб праве выбару абітурыентамі ўступнага экзамена па мове. Яшчэ год-два хто-нішто выбера экзамен па беларускай мове, а далей... І калі гэта здарыцца, то мова знікне навек, стане мёртвай. І таму першае, што трэба зрабіць, і як мага хутчэй, — распачаць барацьбу за правільнае прачытанне і выкананне таго ж рэфэрэндуму, а то атрымаўся выбар з выбару, а гэта гульня не па правілах. Абітурыенты павінны здаваць два (!) экзамены па мове — беларускай і рускай. А то пра такі падарунак Стражава, пра такі "выбар" не марылі і ворагі беларушчыны. На нашы довады, што абітурыентам давядзецца здаваць яшчэ адзін экзамен, яны адказалі: "Ну і пуста! Так і надо!" Яны нават і не разлічвалі на такое простае выйсце са становішча. І мяне моцна ўразіла і здзівіла, што ніхто са свядомых інтэлігентаў, пісьменнікаў не сказаў: "Пастой! Так не дамаўляйся!" Ніхто не біў у званы, не патрабаваў, не аб'явіў галадоўку, не пратэставаў (некаторыя квэльныя публікацыі-дакоры не бяру пад увагу). Пра гэта ні слова і на з'ездзе ТБМ. Вось што яшчэ можна

мовы, толькі дзякуючы гэтаму. Вопыт Віцебскага педінстытута (зараз універсітэт) вельмі павучальны. Нам не з гісторыяй Беларусі трэба аб'яднацца (выпускнік беларускага філфака гісторыю Беларусі і так будзе добра ведаць), а з замежнымі мовамі. Не трэба баяцца, што праз 5 год мы не далічымся спецыялістаў па беларускай філалогіі, калі яны набудуць спецыяльнасці па замежных мовах. Часам трэба думаць не толькі аб далёкай перспектыве, а жыць сённяшнімі рэаліямі. А яны сёння такія, што за адзін год страчана тое, што набыта за чатыры — прэстыж беларускай мовы і спецыяльнасцяў, з ёю звязаных, катастрофічна падае, а значыць, праз колькі гадоў мы будзем мець яшчэ большыя праблемы, як сёння маем наступствы таго, што ўчынілася раней. Сёння ў рускамоўныя класы аддаюць і пераводзяць сваіх дзяцей тыя настаўнікі беларускай мовы, якія 10-15 год назад паступілі на беларускае аддзяленне філфака, бо там не было конкурсу. Паступілі ў інстытут не лепшыя з лепшых, а наадварот. Гэта і яны ўчора прагаласавалі за расійскую мову, бо замучыліся працаваць як след, бо іх непрафесіяналізм асабліва выявіўся за тых чатары гады, калі мы сталі людзьмі звацца. На мяне не пакрыўдаюцца тыя, хто сябе ў гэтым лютэрку не пазнае, бо ёсць, ёсць свядомыя і прафесійныя настаўнікі, але яны, як сказаў П. Панчанка, "у мізэрнай дозе".

Прэстыжу роднай мовы паспрыяе і наданне адпаведнага статусу абласным і рэспубліканскім алімпіадам па беларускай мове. Прызёры гэтых алімпіяд павінны не толькі залічвацца на беларускія філфакі без уступных экзаменаў — ім павінна выстаўляцца адзнака "5" па беларускай мове і літаратуры пры паступленні ў любы інстытут, на любы факультэт, міжнародных зносін уключна. Ігнараванне прывіёмнымі камісіямі прызёраў не спрыяе прэстыжу мовы, падрывае аўтарытэт саміх алімпіяд, ставіць прызёраў, самых моцных і свядомых вучняў, у залежнасць ад выпадку і нават непрафесійнасці некаторых экзаменатараў. Зноў сведчу тое, што добра ведаю. Маёй вучаніцы, прызёру рэспубліканскай алімпіяды паставілі "4" за моўную памылку ў сачыненні пры паступленні на юрфак. У сказе "Яда — сапраўдны рытуал у сялянскай сям'і" падкрэслена слова "яда". Дзяўчынка падала на апеляцыю, ёй растлумачылі: трэба "ежа".

ГЕРАСТРАТАЎ МЫ ўжо ВЕДАЕМ...

Хачу развагамі, г. зн. сыходзячы са здаровага сэнсу, зафіксаваць мінімальна магчымы стан падзення беларускай культуры ў яе вербальным выражэнні. Раблю гэта пасля наведвання бастыёнаў нашай гісторыі — Нясвіжа і Міра. Ручаёк людзей цячэ-такі. Пад'язджаючы аўтобусы. У Міры з галерэі замка бачна: малеча, студэнты, палякі сталага веку.

Рабочая мова экскурсаводаў — руская. Думаю: дапытвацца ці не, чаму? Гэта ж у цяперашніх умовах, пасля разнявольвання гісторыі, раўназначна адмаўленню беларускай культуры наогул, бо мова ў гэтым выпадку не адно інструмент перадачы інфармацыі — яна ёсць стрыжнем культуры. Але я пралічваю наперад, як лёгка ляніваму сэрцам і розумам абараніцца ад маіх пытанняў. Дастаткова падняць паль-

чатку і вынесці пытанне на галасаванне ў групе наведвальнікаў. Як мінімум, ужо не праіграеш (што потым ці не паб'юцца — дык гэта ж потым).

Заўважу, што сёй-той датклівы экскурсавод сам не хоча лішні раз пытацца, каб не плюнулі яшчэ раз у душу.

Тут я проста не магу не згадаць летапінні візіт у Брэст аднаго кандыдата на прэзідэнцкі пост. Пасля доўгага маналога задавалі пытанні. Адзін вазьмі ды і спытай, ці можа той гаварыць па-беларуску. "Я здзесь тры часа гаварыў. Вы што-небудзь ня пнялі?" — як па зубах адмазаў прэзідэнт на пасаду.

Тое, што ў апісанай сітуацыі было звычайным хамствам, у дачыненні да мовы культуры будзе адзіна правільным адказам для не-гасцей з-за мяжы.

"Вы што, па-беларуску не разумееце?"

Чамусьці можна выпускаць на беларускай мове тоўстыя падручнікі па гісторыі (незалежна ад іх ідэалагічнага начыння), і разам з тым можна як перад уласнымі дзецьмі, так і перад гасцямі з-за мяжы праз гаворанае слова паказваць сваю другаснасць і неістотнасць.

Тут жа не трэба дыскусій і рэфэрэндуму. Рэгуляваць моўны рэжым трэба хоцькі-няхоцькі, і ўсяму свету зразумела, што пры дакляраванай роўнасці моў сфера культуры павінна паслугавацца беларускай метамовай.

А калі папросту: спадары і таварышы чыноўнікі, годзе, як кажуць, смяцца з голага бацькі. Самі голая перад усім светам. Каб ахінуцца, выдаткаў ніякіх не трэба. Трэба сумленне і пэўная строгаць. Назавём яе самапавагай.

А так...

Чатыры гады таму ў Міры быў сведкам таго, як экскурсаводка вучыла чацвёртэклааснікаў маліцца каля мазаічнага Хрыста. Вось і гэты год: "Ну а как, молицца вы хоць умеете? А ну покажице, как вы молицесь-то!"

Дык ці могуць бацькі за свае грошы забяспечыць сваім дзецям цывілізаваны каментарый да такой з'явы, як беларуская культура?

Я думаю так. Рана ці позна, але гэта здарыцца, і дзікае паляванне на беларускую культуру будзе спыненае. Герастратаў мы ўжо ведаем. Чарга за людзьмі разважымі і па-добраму сур'езнымі.

Яўген БЯЛАСІН

г. Брэст

ДЗІКЕНС — КУПАЛА: РУКА НА СЯБРОЎСТВА

У рамках дамоўленасці аб супрацоўніцтве паміж Лонданскім домам-музеям Чарльза Дзікенса і Дзяржаўным літаратурным музеем Янкі Купалы, а таксама пры садзейні Міністэрства культуры і друку Рэспублікі Беларусь у Купалавым доме адкрылася выстава, прысвечаная жыццю і творчасці выдатнага англійскага пісьменніка.

У экспазіцыі прадстаўлены шматлікія матэрыялы, што дазваляюць лепш зразумець не толькі Дзікенса-пісьменніка, а і Дзікенса-чалавека, Дзікенса-грамадзяніна.

У прыватнасці, можна пазнаёміцца са здымкамі, што адлюстроўваюць яго родныя мясціны, з многімі партрэтамі як самога Ч. Дзікенса, так і блізкіх яму людзей. А поруч — асабістыя рэчы таго, хто ўвайшоў не толькі ў англійскую, а і сусветную літаратуру як славны майстра: ручка, чарнільніца, партсігар.

А вось і прылада для выціскання лімоннага соку. Здавалася б, яна на выстаўку трапіла крыху выпадкова. Ды як сказаць! Асабліва прыняўшы пад увагу, што набліжаецца Новы год, а менавіта сок патрэбен быў Ч. Дзікенсу для прыгатавання каляндных пуншаў.

Адбітак свайго часу нясуць на сабе лісты, якія, здаецца, адчуваюць яшчэ цяпло рукі майстра — лісты Ч. Дзікенса родным і блізкім.

І, безумоўна, вельмі цікава пазнаёміцца са шматлікімі прыжыццёвымі выданнямі твораў пісьменніка, аформленымі, дарэчы, вядомымі англійскімі мастакамі. Як нельга да месца і выданні Ч. Дзікенса на беларускай мове. Гэта ўжо разам з Купалавым домам парупіліся Нацыянальная бібліятэка Беларусі і Беларускае дзяржаўнае архіў-музей літаратуры і мастацтва.

Праз некаторы час у Лондан, у дом Ч. Дзікенса, паедзе выстава, прысвечаная жыццю і творчасці Я. Купалы. Несумненна, яна стане не толькі расказам пра народнага песняра, выдатнага сына беларускага народа, а для многіх наведвальнікаў выстаўкі паслужыць і першым знаёмствам з дзяржавай Беларусі.

Тым самым пакладзены пачатак дружбе і супрацоўніцтву паміж двума музеямі. Сімвалічна і тое, што дырэктар музея Я. Купалы Жана Дакюнас уручыла дырэктару музея Чарльза Дзікенса Дэвіду Паркеру вянок сяброўства.

Н. К.

НАЗВАНЫ ПЕРАМОЖЦЫ КОНКУРСУ

Падведзены вынікі конкурсу на стварэнне п'есы для тэатра, што праводзіўся Міністэрствам культуры і друку Рэспублікі Беларусь пад дэвізам "Гісторыя і сучаснасць".

Па раздзеле "П'есы для драматычнага тэатра" першую прэмію выраша на не прысуджаць. Дзве другія (па 70 мінімальнах зарплатаў кожная) атрымаюць Алена Палова ("Дзень карабля") і Раіса Баравікова ("Пятля часу"). Дзве трэція прэміі (па 65 мінімальнах зарплатаў) прысуджаны Алегу Ждану ("Сям'я для старога сабакі") і Янку Дабравольскаму ("Інтэрнацыянал па-беларуску").

Не прысуджана першая прэмія і па раздзеле "П'есы для дзіцячых тэатраў". Аду другую прэмію (90 мінімальнах зарплатаў) атрымае Васіль Шырко ("Ведзьмын гуслі"), дзве трэція (па 85 мінімальнах зарплатаў) прысуджаны Георгію Марчуку ("Чужое багацце") і Генадзю Аўласенку ("Новыя прыгоды калабка").

А вось па раздзеле "П'есы для тэатраў лялек" не прысуджаны ні першая, ні другая прэміі. Тры трэція (па 35 мінімальнах зарплатаў кожная) атрымаюць Сяргей Кавалёў ("Пра чарнакіжніка і цмока, што вылупіўся з яйка, знесенага пёўнем"), Васіль Шырко ("Дзед Лукаш і кірмаш"), Наталля Марчук ("Качка Гапа").

Аляксандры Сакаловай ("Чорнае сонца"), Андрэю Федарэнку ("Багаты кватэрант"), Сяргею Кавалёву ("Люстэрка Бландоі"), Міколу Казачонку ("Віцюшка"), Ігару Сідаруку ("Каўчэг") прысуджаны заахвочвальныя прэміі (па 20 мінімальнах зарплатаў).

"У гісторыі ўсіх часоў і народаў, відаць, XX стагоддзе — самае насычанае катаклізмамі і супярэчлівымі працэсамі. Як-нітак, а за адносна кароткі час дзве сусветныя і дзесяткі лакальных войнаў, незлічона чарада сацыяльных выбухаў, і перамогі, а затым параженні рэвалюцый, распады імперый і ўтварэнне новых, бясконцыя перагляды межаў і няспынная барацьба за зоны ўплываў... Гэта адбылася, вядома, не толькі на "чыстай" палітыцы. Ва ўсім, лічы, мяняліся так званыя магістральныя накірункі; рух страціў першааснае значэнне; істотнейшыя з'явы быцця неўспадзеў пачалі трактавацца з дакладнасцю наадварот; адмаўлялася пераемнасць вопыту і вартасць заветаў, якія пераніцоўваліся і паводле формы і паводле зместу; свядома абрываўліся павязі часоў;

ПРАЗ УСВЕДАМЛЕННЕ НАЦЫЯНАЛЬНАГА

Думкі, тут працытаваныя, далёка не ва ўсіх выклічуць згоду. Але ўвагі яны безумоўна вартыя. Асабліва таму, што з'яўляюцца не мімаходным практыкаваннем па рыторыцы, а вызначэннем трывалай навуковай пазіцыі, якая абгрунтоўваецца сур'ёзнай манаграфіяй "Пошук спрадвечнай існасці. Беларуская літаратура XX стагоддзя ў працэсах нацыянальнага самавызначэння", што сёлета выпусціла выдавецтва "Навука і тэхніка".

Аўтар названага даследавання — І. Чарота, вядомы найбольш як спецыяліст па паўднёваславянскіх літаратурах і беларуска-славянскіх узаемаасуваннях. Між тым названая праца для Івана Чароты невыпадковая, пра што сведчыць шэраг ягоных публікацый у перыядычным друку і дакладаў на адпаведнага профілю семінарах, канферэнцыях ("Круглыя сталах"). Ёсць і нейкая дадатковая мэтазгоднасць, заканамернасць, што распрацоўваюць праблематыкі асаблівасцяў развіцця айчынай літаратуры глыбока заняўся не "чысты" беларусіст, а крытык і навуковец шырэшага профілю, які прафесійна можа даследаваць родную культуру не толькі як "рэч у сабе". Гэтая праца спалучае погляды "з сярэдзіны" і "звонку", што забяспечвае ёй як навізну, так і бяспрэчны перавагі перад іншымі даследаваннямі таго самага тэматычнага напрамку.

Змест кнігі досыць поўна раскрываецца тытульнай фармулёўкаю і назвамі раздзелаў: "Да надзённых і супярэчлівых пытанняў канцэпцыі нацыянальнай літаратуры", "Пра месца наша ў сям'і славянскай", "Усведамленне беларускага суадносна з рускім", "Спрадвечная існасць у адметных вобразах". Прычым, у гэтай паслядоўнасці ёсць унутраная даследчыцкая логіка — напачатку вызначаюцца абсягі разгляду агульнага, а тады як бы звужаюцца кантэксты, да самога ядра — уласнабеларускай існасці.

Кожны з раздзелаў манаграфіі, пры ўсёй самастойнасці і нават закончанасці, павінен ацэнвацца ў сувязі з астатнімі, у цэльнасці пасылае, назіранняў, разваг і высноў. Таму хоць каротка мы павінны спыніцца на важнейшых момантах зместу працы, кіруючыся логікай, якую прапаноўвае аўтар.

Ідучы па парадку, нельга не заўважыць, што І. Чарота здолеў памяркоўна вызначыць самыя істотныя пралікі, недахопы ў айчынай філалогіі ды культуралогіі як папярэдняга, так і цяперашняга часу, а ў пераадоленні іх сфармуляваць сабе прынцыпова актуальныя і важныя даследчыцкія задачы. Ён слухна адмаўляе шэраг звыклых падыходаў. Перадусім тое, што набыло відавочную вульгарызацыю пад лозунгамі сусветнай рэвалюцыі, канчаткова зліцця нацыі, пралетарскай культуры і да т.п. Але не толькі. Абумоўленае савецкай ідэалогіяй разбіраецца крытычна. Досыць пераканаўча выглядаюць у кнізе і аргументы супраць новай ідэалогіі пачынаючы з канонаў. Адначасова даследчык не праходзіць міма палажэнняў тэорыі мастацтва і культуры, якія, здавалася б, ужо агульнапрынятыя і перагляду непадлеглыя. Так, ён настойліва — праз усю манаграфію — праводзіць думку: "Рана ці позна мы пагодзімся, што эвалюцыйныя асаблівасці беларускай ду-

Іван Чарота, "Пошук спрадвечнай існасці: Беларуская літаратура XX стагоддзя ў працэсах нацыянальнага самавызначэння". Мн. "Навука і тэхніка", 1995.

вышэй за ўсё ўзняліся надзённымі інтарэсамі, вузкапрагматычныя мэты. У выніку — распаўсюджанае меркаванне, што трывалых устояў быцця няма і быць не можа. Кардынальныя змены — а дакладней, разломы — набылі перманентны характар, сталі быццам бы заканамернымі. Аднак рэтрэспектыўны погляд на іх нічому не вучыць, і дагэтуль не назапашаны вопыт рэгулявання адпаведных працэсаў, не кажучы ўжо пра ўплыў на перспектывы.

Засяроджаваючыся, як правіла, на супярэчнасцях грамадска-палітычнага жыцця, мы толькі-толькі пачынаем заўважаць, што адбылося з духоўнай культурай. І невыпадкова да яе праблем вяртаемся праз усведамленне нацыянальнага..."

хоўнай культуры немагчыма грунтоўна вытлумачыць ні арыентацыяй на антычныя ўзоры, ні збліжэннем з уласцівымі шэрагу краін Заходняй, Цэнтральнай і Паўднёвай Еўропы традыцыямі рэнесансу, класіцызму, асветніцкага рацыяналізму, рамантызму, рэалізму, мадэрнізму як паслядоўна змененых "стылёвых фармацый" (А. Флакер), ні залежнасцю ад умоўна-інтэрнацыяналісцкіх плыняў, гэтаксама глабальнага маштабу ў пазнейшы час...

Сцвярджаючы так, І. Чарота аспрэчвае універсальнасць еўрацэнтрыскай мадэлі сусветнай культуры і "чужамадэльнасць" наогул у дачыненні да гісторыі культуры Беларусі. А чыноні ж прапаноўвае? Калі каротка, аналіз мастацкай свядомасці з улікам таго, што ў загалуюку ягонай кнігі названа "спрадвечная існасць" і што ўдакладняецца такімі паняццямі, як "духоўны генатып", "нацыянальны духоўны акт", "асаблівасці творчага самавыяўлення", "таямніца нацыянальнага падання". Агульная ж канцэпцыя беларускай літаратуры, на думку Чароты, — у строгай паслядоўнасці вызначэння кантэкстаў: уласна беларускае — усходнеславянскае — агульнаславянскае — усходнеўрапейскае — агульнаеўрапейскае — еўразійскае (ад назвы кантынента, а не ідэі зліцця) — сусветнае. Тут, як бачым, няма прэтэнзіі вынайсці веласіпед. Але ёсць намер абаліва захоўваць тое, што замацавалася і ў геапалітычным, і ў культуралагічным планах на працягу ўсёй агляднай гісторыі. Даследчык акрэслівае канцэнтрычную сістэму, складанні якой маюць паслядоўныя ўзаемадзеянні, супадпарадкаванасць. Напрыклад, уваход у сусветны кантэкст той ці іншай з'явы беларускай літаратуры магчымы, паводле І. Чароты, пры ўмове яго значнасці ў кантэкстах вузейшых.

Якраз на гэтым аўтар манаграфіі засяроджае ўвагу, аналізуючы месца і ролю беларускай літаратуры ў славянскім свеце. Ён паглыбляецца ў гісторыю, ва ўжытак уводзіць невядомыя ці проста забытыя матэрыялы, якія датычацца "ідэі ўсеславянства", падмененай "панславизмам", "панрусизмам", да таго ж у зменлівым разуменні, як неаднаразова падкрэслівае Чарота. Пазіцыя ягоная ў адносінах да агульнаславянскай ідэі, напэўна, зараз не выкліча разумення і падтрымкі. Жорстка рэальнасць цяперашняга часу нават сляды замятае ад таго ўзнёслага памкнення, якое хвалявала і стымулявала да яднання продкаў нашых, скажам, у XIX стагоддзі. Між тым, наўрад ці ёсць сэнс адмаўляць у паслядоўнасці даследчыку, калі ён з шэрагам доказаў сведчыць: ідэя славянскай еднасці актуалізуецца час ад часу, як толькі надыходзяць глабальныя выпрабаванні. З першага погляду, аўтар рэзюмуемай кнігі трымаецца нейкіх застарэлых, а ў нечым і фаталістычных перакананняў. Ды нельга выпускаць з-пад увагі вось якую акалічнасць: ён — катэгарычны праціўнік шаблонага мыслення, стэрэатыпаў на ўсе выпадкі, і заклікае ўдумацца, ўгледзецца ў так званыя агульныя месцы, каб напаячы іх канкрэтна-гістарычным зместам, адмяжоўваючыся ад закатаў моманту, ідэалагічнай і палітычнай мэтазгоднасці. Якраз таму асабліва палемічнымі ў ягонай працы з'яўляюцца раздзелы, прысвечаныя "месцу нашаму ў сям'і славянскай" і "ўсведамленню беларускага суадносна з рускім".

Не сакрэт, што вакол "рускага пытання" ў рэспубліканскім масавым друку "кіпяць страсці". Інакш і быць не можа для ўсіх

народаў былога СССР, а для беларусаў — тым болей, з прычыны генетычнай роднасці, падабенства моў, геаграфічнага суседства, гістарычных перыпетыяў на працягу многіх стагоддзяў, а цяпер яшчэ і ад болю, што не здзяйсняецца чарговае адраджэнне. Умовы, у якіх Беларусь здабывае сабе суверэнітэт, аб'ектыўна складаныя. Разам з тым, падкрэслена адмаўляючы празмерную палітызацыю, І. Чарота аналізуе, так бы мовіць, грахі і агрэхі філалагічнай навуцы, з-за якіх даводзілася раней і даводзіцца зараз спатыкацца. Ён не пакідае ўбаку асаблівасці зместу паняцця "рускі" на розныя перыяды этнагенезу і гісторыі беларусаў, падрабязна высвятляе, што абумоўлівала сыходжанні-разыходжанні двух народаў у той ці іншы час, супастаўляе вызначальныя тэндэнцыі ў развіцці мовы, літаратуры, культуры сучаснай беларускай нацыі і нацыі рускай.

Вельмі цікавым, дарэчы, атрымаўся параўнальны аналіз новай беларускай літаратуры і "рускага авангарду". Арыгінальная метадыка разгляду з'яў, што адбыліся прыкладна ў адзін час — пры пэўнай тыпалогіі палітычнага развіцця, але пры розных культуралагічных арыентацыях, — дазволіла аўтару паказаць своеасаблівасць беларускага шляху, абумоўленага спрадвечнай існасцю, якая, апроч усяго, выяўляецца і адметнай вобразнай сістэмай.

А гэта — прадмет аналізу ў самастойным, заключным раздзеле. Наконт яго адназначна сказаць можна вельмі шмат: калі папярэднія ў тых ці іншых момантах могуць аспрэчвацца (найперш носьбітамі не такіх, як у аўтара, ідэалагічных, палітычных поглядаў), дык асэнсаванне беларускіх нацыянальных вобразаў свету павінна выклікаць заслужаную ўхвалу прадстаўнікоў самых розных арыентацый. Справа ў тым, што перад намі цалкам наватарскі падыход, прычым навуковы паслядоўна і грунтоўна, з арыгінальнымі метадамі даследавання, надзвычай багатым матэрыялам, трапнымі назіраннямі і, адпаведна, перспектыўнымі для далейшых распрацовак высновамі. У кнізе "Пошук спрадвечнай існасці" скрупулёзна разглядаецца, што і як уплывала на адметнае светаўспрыманне беларусаў, вылучаюцца вобразныя сродкі традыцыйнага і сучаснага мастацтва, якія выяўляюць самасць, непаўторнасць, нашага народа. Скажам, нібыта і не адкрыццё, што кожны этнас многімі рысамі сваімі абавязаны прыродзе, на ўлонні якой ён фармаваўся. Але доказна прасачыць і пераканаць, што балота з'яўляецца архетыпам — да таго ж ці не самым вызначальным — мастацкай свядомасці беларусаў, пакуль што ніхто не браўся. Толькі аўтар рэзюмуемай кнігі, які зрабіў гэта і ў тэарэтычнай сістэматызацыі, і ў прыцягненні статыстычных выкладаў, і параўноўваючы з іншымі нацыянальнымі эстэтыкамі, на прыкладах розных відаў і жанраў фальклору, традыцыйнага і сучаснага мастацтва. Тут няма паўтарэння агульнавядомых ісцін, а разам з тым і адвольнасці, прыхамаці ў інтэрпрэтацыях. Калі бярэцца балота як пэўны від ландшафту, дык ён разглядаецца і як стан эвалюцыі зямной паверхні, і ў тыповых праявах расліннага, жывёльнага свету, і праз адпаведныя рытуалы, абрады, сакральныя знакі, зафіксаваныя ў вуснай народнай творчасці і трансфарміраваныя ў мастацкія вобразы. У выніку чытач атрымае магчымасць наблізіцца да разумення, чаму беларусы з усіх птушак чамусьці асабліва ўшаноў-

Сярод кніг

ПРА-ІГРАВАННЕ БІТВЫ

ваюць бусла, з якой прычыны досыць прыцягальнымі для паэтаў-беларусаў сталі жораў, каня, кулік, што стаіць за паэтызацыяй лотаці, чароту, журавін, жабінага рамонку, якія глыбінныя сэнсы хаваюцца ў вобразе вярбы. Даследчыкі, не абмяжоўваючы асобнымі рэаліямі, знакамі, вобразамі, дае ўяўленне пра асацыятыўныя і семантычныя палі, утвораныя архетыпам балота. Больш таго, ён гэты архетып дасціпна судносіць з іншымі, акрэсліваючы цэласную сістэму нацыянальных вобразаў. Праўда, надзвычай цікавае суднясенне "балота — курган" вымагае больш падрабязнага раскрыцця. Бадай, і гаворка пра лес як архетып беларускага светаадлюстравання таксама павінна быць грунтоўнейшай. Пакінуць яго ўбаку, агаварышы — маўляў, гэта і так зразумела, — нельга.

Мяркуючы па ўсім, выкладзенае ў гэтым раздзеле кнігі складае асобную, самастойную даследчыцкую тэму. Яна зайўлена, азначана ў галоўных рысах і чакае далейшай распрацоўкі. Толькі гэтым можна вытлумачыць рэзкі абрыў надзвычай цікавых ліній аналізу, тады як рэзерт матываў, прывядзены ў дадатку, абячае плённую перспектыву. Хоць і ён, па вялікім рахунку, павінен пашырацца, удакладняцца, каб усе назіранні і высновы аўтара праілюстравалі як бяспрэчныя.

Калі шукаць іншыя аргэі ў кнізе, можна пашкадаваць, што яе аўтар, чалавек дасведчаны ў пытаннях рэлігіі, не разгарнуў аспект шматканфесійнасці беларускай нацыі. Хоць бы з намерам выявіць уплыў веравызнання на творчую свядомасць як народа ў цэлым, так і асобных пісьменнікаў, мастакоў. А яшчэ ж чакае ўдумлівага даследавання праблема судносіна нацыянальнага пачатку з веравызнаўчым (якраз паводле спрадвечнай існасці), нескранутымі застаюцца пытанні мовы царквы ў сучаснай краіне і многае іншае.

Дарчы, двухмоўе як стан нашага грамадства не абмінута ўвагаю аўтара. І надзвычай цікавыя матэрыялы анкетавання, якое на працягу гадоў вёў ён сам у філалагічным асяродку, наводзяць на сумныя думкі. Зрух у масавай свядомасці на карысць беларусізацыі ўсё ж такі быў. А што далей?.. Праўда, гэта пытанні не да І. Чароты, які ў дадзеным выпадку сумленна рэгістраваў тое, што ёсць.

Падагульняючы, трэба сказаць, што выкананая ім праца пазначыла прарыў на сур'ёсны, сапраўды навуковы ўзровень. Прынамсі, ён, пажаліва скарыстоўваючы вопыт палярнікаў, не без поспеху пераадолеў інерцыю звыклай у нас апісальнай метадалогіі пры даследаванні праблем, якія вымагаюць тэарэтычнага, метадалагічнага і ўжыткава-метадычнага наватарства. Асабліва адчуваецца пасля знаёмства з кнігай І. Чароты, наколькі ў нас не скарыстаныя магчымасці кампаратывістыкі, параўнальнага вывучэння сваёй культуры ў свеце не праз набор выхалленых фактаў, а на грунце тыпалогіі, рэальнага ўзаемадзеяння.

У сувязі з гэтым хочацца звярнуць увагу на аспект, які, хутчэй за ўсё, прыкмецяць толькі вузкія спецыялісты — спробу аўтара рэзюмуемай манаграфіі вызначыць спецыфіку беларускага мастацкага перакладу, а праз яго — механізм кантактавання з шырокім светам. Сапраўды, гісторыя, цяперашні стан і перспектывы літаратурнага перакладу беларусаў немагчыма вытлумачыць з дапамогаю агульнай тэорыі, выпрацаванай на матэрыяле сусветных моў — англійскай, французскай, нямецкай, роўна як і рускай. І цалкам слушная выснова, што для нашай літаратуры, усёй культуры пераклад — важны, дзейсны складнік на працягу ўсёй гісторыі, пачынаючы ад "Трышчана", скарынаўскай "Бібліі", і канчаючы самымі новымі перастаўленнямі Васіля Сёмухі, Алеся Разанава. Без гэтага "сувязніцтва" немагчыма нам усвядоміць сваё месца ў свеце, а свету — усвядоміць нашу прысутнасць нароўні з усімі.

А ў заключэнне яшчэ адна цытата: "Вядома, пры распрацоўках такога, як у нас, плана, заўжды ёсць месца сумненням: наколькі поўна удалося ахапіць матэрыял і ў якой меры спадзінуць яго існыя праявы; ці па колькасці і іншых паказчыках сталі пераканаўчымі прыклады, а разбор іх паслядоўны і высноў будзе ўдакладняцца сумежнымі галінамі ведаў, а што — заканамерна аспрэчвацца... Разам з тым хочацца верыць, што выкладзеныя назіранні і развагі не ўспрымаюцца як апырна зададзеныя. Зрэшты, і ў адваротным выпадку аўтар не лічыць свае намаганні акрэсліць праблему зусім марнымі. Ён рабіў тое, што мог. А хто можа лепш — поспехаў".

Леанід КАЗЫРА

Апошнім часам у літаратурных колах узнікаюць спрэчкі, стрыхнем якіх з'яўляецца слова "авангард". І значная большасць удзельнікаў іх становіцца прыхільнікамі наступных тэзісаў: "авангард беларускай літаратуры не характэрны", "авангард для Беларусі чужародны", "беларускія авангардысты проста крочаць услед за расійскімі" і г.д.

Ці такі чужы і незнаёмы авангард для Беларусі? Давайце ўспомнім 20-ыя гады. Сотні беларускіх літаратараў кінуліся правядзшчаць, даследаваць, высочваць будучыню ў сваіх творах. Адна пазма Міхала Грамыкі "Гвалт над формай" чаго варта! А "Маладняк"? Яго ўдзельнікі былі сапраўднымі разведчыкамі новых шляхоў у літаратуры і жыцці. Іншая рэч, што ўсе лабочныя сцэжкі, якія непазбежна ўзніклі пры гэтым, імгненна перакрываліся з далёка нелітаратурных прычын. Авангард першай хвалі Адраджэння на Беларусі апынуўся ў расчыліне, заціснуты з двух бакоў Марксам і Леніным, — гэта значыць сацыялістычным, адно дазволенам, рэалізмам. Авангард Беларусі "заціскаўся" нашмат мацней, чым у Расіі (з самага зародку), яшчэ і таму, што ён супаў з нацыянальным адраджэннем — працэсам, небяспечным для штучнай ідэалогіі.

Такім чынам, у беларускай літаратуры меўся авангард, які быў чужы не ёй, а аднаму дазволенаму накірунку беларускай літаратуры.

Што ж мы маем цяпер? Усе нетрадыцыйныя творы называюцца авангардам. Здаецца, аб'ектыўна (па-за літаратурай) узнікаюць, калі можна гэтак казаць, авангардныя ўмовы — перабудова, альбо пераходны перыяд, зноў усплеск адраджэння, значыцца, павінны быць разведчыкі новых шляхоў. Дык ці ёсць авангард? Думаецца, адказаць на гэтае пытанне станюць — было б памылкай.

Возьмем тэрміналогію, падказаную самім "авангардам". Бітва скончылася. І скончылася на ўсіх франтах, не толькі на сацрэалістычным, а таксама на рэалістычным, рамантычным, класіцыстычным і г.д. Настаў постмадэрнізм, і няма ані стратэгіі, ані тактыкі, каб знайсці шлях да перамогі — да самага значага ўвасаблення пэўных рэалій у творы. Як даказаць і паказаць, што твой шлях адзінаправільны? На полі бою, куды першым трапіў авангард, цяпер засталіся адны толькі рэшткі асноўных палкоў: некаторыя атрадыкі яшчэ змагаюцца, дзесці скача ар'ергард. Аднак большая частка поля бою ўжо ў руках марадэраў (канцэптуалізм), якія падбіраюць былыя каштоўнасці, чысцяць іх наждачнай паперай... А вось пад'ехалі інтэнданты, перакупшчыкі, што спрачаюцца з марадэрамі за цану, дзвючаты вольных паводзін, блазны, вандроўныя акторы, музыкі, паэты, проста цікавыя папяхалы, — уся стракатая табала, што суправаджае войска, якая лечыць яму душу і цела, абкрадае, жартаўліва пераймае яго, парадзіруе (постмадэрнізм). Тут і трэба шукаць цяперашніх

Зміцер Вішнёў. *Бочкавы краб*. "Бел-вельміdruk", Слчэск, 1995.

беларускіх нетрадыцыйналістаў. Безумоўна, паміж іх можна знайсці і маёра, які са сваімі салдатамі адстаў ад асноўных сіл і рвецца ў бойку; тут можна ўбачыць разведчыка, які даўно заблукваў і не ведае, дзе знаходзіцца; аднак ёсць і такія, што з недарэчным пафасам, пераапрунуўшыся ў генералісімусаў, прамаўляюць палымныя фразы ці прапагандуюць дрэвам таксама ўступіць у бітву (шызарэалізм). Альбо з'яўляюцца тыя, хто не адчувае ніякіх абмежаванняў і нечакана ўзнікае ў самай гушчы сечы, пасля перакідваецца ў блазна, актора, ці вандроўнага паэта або ўвогуле ператваряецца ў назіральніка збоку (транслагізм). Вось гэтая гайдаманная табала і куралесіцы цяпер па свеце, і ёй ніколі не хочацца змагацца і біцца. Дарэчы, да месца будзе прыгадаць падобны да яе зусім не абстрактны беларускі літаратурны рух Бум-Бам-Літ, што нарадзіўся зусім нядаўна, але гучна заявіў пра сябе шэрагам нестандартных імпрэзаў.

У самым віры той табалы, асабліва сярод нічым не абмежаваных саўдзельнікаў Бум-Бам-Літа можна заўважыць маладога чалавека з апантанымі вачыма, выразным носам і ўсмешкай тыпу "Орбіт без цукру". Дзе б ён ні апынуўся — у руках у яго бочка. А калі вакол яшчэ і больш за тры чалавекі, ён ставіць бочку на зямлю, узлазіць на яе і раздае ўсім "бочкавых крабаў", г.зн. чытае свае творы. Я — Вішнёў, ля кіпарыса...

Гэтак ён прадставіўся ў аднайменнай (этыкетцы на той бочцы) кнізе.

І сапраўды, пры чытанні кнігі Зміцера Вішнёва трапляеш у вір адмысловай бойкі...

"Наша брыгада ў ружовых шаломках і фэсках, у люстравых хламідках, у ялавых пантофлях. Я стаю ў самым цэнтры нашага войска на вялізнай збанітавай скрыні..." Не толькі ў пабудове сказаў і падборы слоў адчуваецца "гульня з падэсцю", але і ў самым сюжэце закладзена мстыфікацыя. Генералісімум павінен звярнуцца да салдат, узняць іх на бой, на смерць, але ён замест палымнага звароту чытае незвычайнае пасланне — прызнанне ў любові. І войска гудзе! Яно ідзе наперад! А Куды? Навошта?...

А пасля генералісімум адпачывае, п'е херас, а можа, ён ужо не генералісімум, а можа, і зусім гэта не ён? (Апавяданне "Ды-я-рама").

А цяпер чалавек з бочкай ужо каля разбітага абозу, і як сапраўдны марадээр-канцэптуаліст выцягвае адтуль непатрэбны нікому фанограф і партрэт былога правадыра.

"Ён — у мышыным шынялі, з вінтоўкай у руках. Ён маўчаў. Я слухаў. Я сядзеў у тыгравых трусах і мокрай воцатна-жоўтай прасцірадле на стоўчыку каля сцяны. Пад партрэтам Леніна". ("Штрыхавое апавяданне").

Раптам узнікае цэлы калейдаскоп "спльыцца з глузду". А ў гэтай плыні плаваюць каштанавыя і дубовыя лісцікі, матылькі, мятлікі, мятлюкі. "А пасля я (ён. — С. М.) канчаткова выкульваўся з акна..." (Апавяданне "З глузду спльыць").

Нечакана сярод стракатага маскараду

пераўвасабленню узнікае постаць прэзідэнта, якая ходзіць па рыпучым рудым даху і трымае ў руцэ "чорны, пацёрты наган".

— Людзі! Лю-дзі!!! — крычыць ён, самотна. Але ўсуды: "Жалезныя хаты. Кардонныя тратуары. Засохлыя кветкі. Людзі без твару".

(Апавяданне "Бочкавы краб").

Мусіць, гэта адзінае апавяданне з кнігі, якое мае хоць нейкую "счэпку" з зямлёй. Яно трохі нівелюе адчуванне феерверка.

А так па ўсім перыметры стаяць войскі, ашчыляюцца штыкамі. Залп! А ў паветра лятуць рознакаляровыя ракеты, шары, бомкі, што пакідаюць за сабой шыпячыя дымыныя крабаў. І войскі знікаюць, а замест іх — ужо луг з яркімі кветкамі і вусякамі-матылямі. Потым новы залп — і луг, зусім не луг, а асфальтны ходнік з параскіданай паперай — рукапісам былой-будучай кнігі. І можа, не трэба і не варта шукаць логікі ў змене карцінак. Уся кніга падобна да бысгондай стужкі Мёбіуса, матэрыялам для якой паслужыла не папера, а наш, чытацкі настрой.

Здзіўляе разнастайнасць колераў, выкарыстаныя аўтарам пры стварэнні вобразаў. Так, у маленькім, усяго шэсць радкоў, апавяданні (між іншым, самым ардынарным з усёй кнігі) можна знайсці: "чорныя бразготкі", "пунсавыя бомкі" і "зялёныя галёшы" (Апавяданне "Літаратурная прысага").

Недарэчным у дачыненні да Зміцера Вішнёва з'яўляецца і тэзіс, што яго творчасць даганяе пэўную замежную літаратуру. Даганяць, — значыць імкнуцца адшукаць, патрапіць, улезці. Але ў З. Вішнёва гэта не тое што не адчуваецца, а нават і не верыцца, што ён штучна сабе прывёў да дадзенага "гайдаманна-табалоўскага" светаадчування. Ён нарадзіўся з ім, і з ім нараджаюцца ягоныя творы. Нават не ведаеш, ці варта было б яму прааналізаваць сваё светаадчуванне, зрабіць больш упарадкаваным, ці так і пакінуць, як ёсць, — з перавагай інтуітыўнага?..

Няхай на гэта адкажа сума хібаў і вартасцяў наступных твораў Зміцера Вішнёва.

Сяржук МІНСКЕВІЧ

АД РЭДАКЦЫІ

Сяржук Мінскевіч мы больш ведаем як маладога крытыка, а не як прадстаўніка беларускага постмадэрнізму. Натуральна, узнікла жаданне пазнаёміцца і з творами, пра якія ён напісаў у сваёй рэцэнзіі. Іх мы так і не займелі, затое прыйшоў сам аўтар — Зміцер Вішнёў — і паведаміў нам, што знайсці яго кніжку можна толькі ў Нацыянальнай бібліятэцы, бо яна выйшла тыражом у 90 асобнікаў.

Гэтая акалічнасць і стала той апошняй кропляй, якая зрушыла рэдактуру ў бок згоды надрукаваць рэцэнзію. З бібліяграфічнай рэдакцыя трэба знаёміцца хаця б так — праз апісанне сябра па суполцы...

ЗНАЦЬ ЧАЧОТА
ЎСЕ ПАВІННЫ*

ДА 200-ГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ

Ян Чачот — першы выдатны беларускі паэт, пачынальнік новай беларускай літаратуры, яркая зорка нашага нацыянальнага адраджэння. У цёмную ноч прыгонніцтва, калі фанабэрыстае панства, нічым не жадаючы быць падобным да "музыка"-беларуса, амаль цалкам выракаўся мовы роднай зямлі і перайшоў — у побыце і ў друку — на "панскую" польскую мову, Ян Чачот, рашуча стаўшы на бок свайго народа, пачаў ствараць літаратуру якраз на гэтай пагарджанай, зганьбаванай апалячанымі прыгоннікамі роднай беларускай мове. Гэта была падзея невымернай важнасці — упершыню пасля двухсотгадовага маўчання са старонак добра аформленых друкаваных кніг на ўвесь голас загучала жывое беларускае слова. Два фальклорныя зборнікі Яна Чачота (1844 і 1846 гадоў) з яго ўласнымі беларускімі вершамі яскрава засведчылі факт нараджэння новай беларускай літаратуры і адначасова новы выхад на гістарычную сцэну аднаго з самабытных і вялікіх славянскіх народаў. Гэты падзвіг паэта высока ацаніў у 1914 годзе ў артыкуле "Беларускае адраджэнне" Максім Багдановіч, паставіўшы Яна Чачота на чале беларускіх пісьменнікаў-адраджэнцаў.

Такая высокая ацэнка творчасці Яна Чачота, трэба заўважыць, давалася ў той час, калі не былі вядомыя яшчэ больш важныя творы паэта — яго поўныя маладога шалу, вельмі

*Словы Ф. Багушэвіча

таўнікі Міністэрства культуры, Саюза беларускіх пісьменнікаў, Міжнароднага фонду "Беларускі кнігазбор", Асацыяцыі фалькларыстаў, Карэліцкага райвыканкама, дзеячы навукі і культуры. Старшыней аргкамітэта выбраны Кастусь Цвірка.

На сваім пасяджэнні аргкамітэт намеціў цэлы шэраг мерапрыемстваў, звязаных са святкаваннем юбілею. У канцэртнай зале Белдзяржфілармоніі ў Мінску павінен адбыцца ўрачысты вечар, прысвечаны Яну Чачоту. У Карэлічах будзе арганізавана спецыяльная навуковая канферэнцыя пад назвай "Карэліцкія чытанні", а ў вёсцы Малочычы, месцы нараджэння паэта, пройдзе галоўнае свята з удзелам калектываў мастацкай самадзейнасці Карэліцкага, Наваградскага і Ляхавіцкага раёнаў. На азёрнай Лепельшчыне, дзе жыў паэт пасля царскай ссылі і дзе запісаў народныя песні, плануецца наладзіць у яго гонар свята Купалля. Да юбілею паэта рыхтуецца да друку кніга выбраных твораў Яна Чачота, песні Станіслава Манюшкі на яго словы, насценны календар з партрэта паэта. Мяркуюцца таксама выпусціць юбілейныя паштоўкі, марку, канверт з выявай паэта, адкрыць бюст Яну Чачоту ў Карэлічах. На тэлебачанні і радыё будзе падрыхтаваны перадачы пра яго жыццёвы і творчы шлях, у газетах і часопісах знойдуць месца публікацыі пра паэта. У нашых галоўных бібліятэках да юбілею Чачота адкрыюцца тэматычныя выставы кніг і публікацый. Адна з вуліц у Карэлічах будзе названа імем Яна Чачота. Арганізуецца паездка ў вёску Ротніца пад Друскенікамі на магілу паэта. У Вільні сумесна з літоўскімі сябрамі будзе наладжаны вечар памяці Яна Чачота.

З пытаннямі адносна арганізацыі 200-гадовага юбілею Яна Чачота просім звяртацца да старшыні аргкамітэта Кастуся Цвіркі (т. 63-99-46) альбо да выканаўчага сакратара Генэраля Вінярскага (220034 Мінск, вул. Фрунзе, 5, Дом літаратара, тэл. 36-09-09).

ДОБРЫЯ СЛОВА —
ПРА ДЗЯДЗЬКУ
ЯНКУ

Многія пісьменнікі з поўным правам могуць сказаць пра Яна Скрыгана, што ён — чалавек з іх біяграфіяй, бо Іван Аляксеевіч, ці як яго паважна называлі, дзядзька Янка заўсёды падтрымліваў маладыя таленты і многім аўтарам па сутнасці даў свайго роду творчую публіку ў вялікую літаратуру. Аднак чалавек са сваёй біяграфіяй ў пэўнай ступені Я. Скрыгана могуць называць і шматлікія аматары беларускай літаратуры, прынамсі, прыхільнікі яе "малага жанру", бо яны, можна сказаць, выхоўваліся на яго апавяданнях, атрымліваючы асалоду ад прозы па-сапраўднаму зямной і надзіва псіхалагічна напоўненай. І, вядома ж, нельга не памятаць пра ўклад Я. Скрыгана ў беларускае мовазнаўства, яго ашчаднае стаўленне да роднага слова. А яшчэ было вялікае жыццё. У многім нялігкае, драматычнае, ды светлае тым аптымізмам, на які і быў здатны толькі Іван Аляксеевіч. Дзядзька Янка...

Гэтыя і многія іншыя моманты і згадваліся ў час вечара, прысвечанага 90-годдзю з дня нараджэння Я. Скрыгана, што праходзіў у Доме літаратара. Жадаючых выступіць было нямала — народны пісьменнік Беларусі Янка Брыль, Сяргей Грахоўскі, народны паэт Беларусі Ніл Гілевіч, сакратар праўлення Саюза беларускіх пісьменнікаў Уладзімір Паўлаў, Геннадзь Шупенька, Хрысціна Лялюко, Мікола Татур, Янка Саламевіч, Васіль Вільтоўскі — і кожны знаходзіў адметныя словы, каб выказаць захапленне Я. Скрыганам-пісьменнікам, чалавекам, грамадзянінам. З цікавасцю слухалі прысутныя жонку Івана Аляксеевіча Ганну Міхайлаўну, яго дачку Галіну.

Унук жа Яска хораша граў на гітары. А яшчэ на вечары гучалі любімыя песні дзядзькі Янкі, урыўкі з яго твораў.

"ПЕРШАЦВЕТ", N 11

Алена Богдан родам з вёскі Славіна Слуцкага раёна, цяпер вучыцца ў Беларускім дзяржаўным універсітэце на факультэце радыёфізікі і электронікі, але гэта яна не перашкаджае ёй у душы заставацца лірыкам. У чым пераконваюць вершы А. Богдан, якія адкрываецца чарговым нумар "Першацвета". Як і звычайна, паэзія прадстаўлена шырока — верш Т. Будовіч, В. Жоўтак, Т. Копыцевай, Н. Дзівінай, В. Харко-Сушко, А. Брусевіча, Л. Ляпко, А. Нікуліна, А. Гуцава.

Маладыя аўтары настойліва спрабуюць свае сілы і ў галіне прозы, аб чым сведчаць творы Т. Грымаць, А. Філіповіча, А. Чабатар, Т. Булатавай, Г. Бутырчык, С. Чарнай, Э. Вішнева.

У "Гасцёўні" — апавяданне Д. Слаўковіча "Апошняя чарка" і вершы А. Хатэнкі.

"Спадчына" прадстаўлена вершамі заўчасна пайшоўшай з жыцця В. Ташчаковай (прадмова Г. Ціханавай).

В. Кузняцоў гутарыць з маладым акцёрам П. Адамчыкавым — "Любоў — услабдымае пачуццё..."

У раздзеле "Крытыка" апублікаваны артыкул А. Дуброўскага "Святое пісьмо ў казаніях Кірыла Тураўскага", рэцэнзіі І. Сцяцко на кнігу паэзіі М. Маляўкі "Ручнічок на крыжы" і В. Уласевіч на зборнік А. Гуцава "Адчужэнне", што пабачыў свет у "Бібліятэцы часопіса "Маладосць". А вось У. Гарачка ("Вечныя пошукі невядомага") прапануе "тры тэксты-асацыяцыі, якія нарадзіліся... пасля прачытання кнігі М. Купрэва "Правінцыяльным фантазіі". Багаты раздзел "Жароўня".

"МАСТАЦТВА", N 11

Нумар адкрываецца артыкулам Н. Фральцовай "Праз мыльны бурбакі тлэрэкламай". В. Мазынікі дзеліцца ўражаннямі ад наведвання Нямеччыны. Т. Арлова рэцэнзуе спектакль "Вячэра" Ж.-К. Брысьвіля ў Рускім тэатры. Да 20-годдзя Беларускага ўніверсітэта культуры прапануецца артыкул Р. Шаўры "Традыцыі працягваюцца, традыцыі выхоўваюцца".

У раздзеле "Выяўленчае мастацтва" — артыкулы М. Базылевіч "Святлы Казімір у вучэльні", А. Тварановіча "Лірнік з Палесся", А. Судлянкова "Азарэнне на краі поля", іншыя матэрыялы.

Сшытак "Эстэтыка" аб'ядналі матэрыялы Я. Шунейкі "Пасля пазнавальнасці" і В. Якімовіч "Прыхадзіце, дзяды-радіцелі..."

В. Лабачэўская выступае з першым артыкулам з цыкла "Ручнікі стараабрадцаў з Віцебшчыны". Г. Багданова знаёміць з вядомым майстрам, музыкан-рэстаўратарам старадаўніх беларускіх музычных інструментаў У. Пузынем. Тут жа апублікаваны вершы А. Мінкіна "Сурма", прысвечаны яму і згадка Р. Сіціціч "Пакуль ліра гучыць — жыве Беларусь!"

А. Лакотка ("Вартавы вечнасці") расказвае пра старыя помнікі на могілках.

"БАЧУ
ДАЛЕЧ
СІНЮЮ"

Не ў сляпой накоры, а ў цяпленні
Супакой, калі зашмат жарствы.
Нават дзіўна, што ў святле асеннім
Я такі маркотны і жывы.

Дні мае, аднолькава без назваў,
Шляхсяцяць пагодаю і ў золь.
Бог цяпеў і нам цярыць наказваў,
Ды не знаць, адкуль прыходзіць боль.

Бачу ў сціртах жоўтую салому,
Бачу далеч сінюю, як дым,
І таму так хочацца дадому —
У той час, калі быў маладым.

Несці боль свой праз гады і слоту,
Плуг узяў — не патрабуў мяча,
І дажджы не змыюць назалоту
На крыжы, не скінутым з пляча.

Аблокі — заложнікі вечнага руху —
І неба паўдзённага вечны спакой
Мяне закружылі, і, гонячы скруху,
Паганя адразу паленшаў настрой.

Грахоў назбіралася болей, чым трэба,
І хутае іней маю галаву.
Я тут, на зямлі, не якісьці паскрэбак:
Што сэрца прымае, дык тым і жыву.

Калі захварэю — у дождж ці завею,
Хай прыйдуць сябры, я чакаю сяброў,
Таму што сам-насам, відаць, не пасмею
У неба прасіць даравання грахоў.

Ныюць раны, штосьці мучаць раны.
Ноч някельнай дыхае жудой.
І жыццё — аблог недаараны —
Зарастае белай лебядой.

Новы дзень пачнецца, дзень вясновы.
Самы час падумаць аб сябе.
Ды гарчаць не сказаныя словы
І шкада чамусьці ўжо сябе.

Знікла дзесьці сіла, трэба сіла,
Каб далей навесці баразну.
Лебяду каса зары скасіла —
Чырваніцца даль праз белізу.

Будзе сэрцу млосна, будзе горка,
Лёс гукне няведама куды,
Ды пакуль што на ярах і ўзгорках
Ноч спывае рэшткамі жуды.

Ніхто цяпер табе не данаможа,
Бо дабрата шчыруе ўсё радзей.
Няхай жыве мая любоў і, можа,
Яшчэ і я вярнуся да людзей.

Пакорліва-слабы перад натоўпам,
Які штурхне ды асмье сярша,
Стаяць не буду ідалам ці стоўпам,
Таму што ёсць і ў каменя душа.

Прыняў я сам і слёзы, і пакуты.
І спогоду ў людзей прасіць не змог,
Але ад іх, чужых і надманутых,
Няхай любоў не забірае Бог.

ПАСЛЯ РЭФЕРЭНДУМУ

Чую крыкі птушкі двухгалавай.
Бачу ейны кіпчорасты цень.
Дзесьці словы, матчынае слова
Кнігаўкаю жаліцца ў сухмень.

Зноўку лета skutак небагаты.
Бабцы страшна — рады ніякой.
Бабка слова матчынае з хаты
Праганяла квалою рукой.

Ні дажджу, ні грошай. Дзьме са шчылі.
Бабцы страшна і душа баліць.
Бабку слугі д'ябла надвучылі
Матчынае слова разлюбіць.

Прыйдзе восень — прыйдзе і хвароба.
Золь змяй у хату запаўзе.
Ды пакуль што на задворках побач
Кнігаўцы няможацца ў смуге.

Чую стогны з цішыні вясковай.
Бачу здані бедства навакол.
Без крывіні матчынае слова:
Кнігаўку чужы дзірэ арол.

У цішыні трывожнай і дрымотнай
Імгненні ёсць, калі душа пая,
І вось надзея кружыцца самотна,
І доўга потым светла ад яе.

Напэўна, мне ўсміхнецца Багамаці,
І я тады знайсці б дарогу змог,
Каб не блукаць праз ноч па коўзкай гаці
Над прорвай, што зазеўрала ля ног.

Іскрыць жыццё, аднак ступіўся крэмень
І лёс ахвярнай чарай не абіёс.
Імгненні, што асвецяць раптам цемь,
Прымаю сёння, быццам дар нябёс.

Імгненняў тых да крыўднага так мала.
Душа пая? Не верце, то — хлусня!
Надзея, пакружыўшыся, прапала,
І зноў трывожна дрэмле цішыня.

Як шкада дзяўчынку тую,
Што, даверыўшыся мне,
Бегла ў восень залатую,
Каб аломніцца ў вясне!

Бегла і яшчэ не знала:
Гэта ж іменная са мной
Шчасця мець ты будзеш мала,
Заручыўшыся з журбой.

Іклы лёс не раз вышчарваў
І халіла ўсмак бяды.
Часта бачу: паміж барваў
Шэrxнуць мокрыя бляды.

У лісцёвай завірусе
Ты бяжыш там па імжы.
Я ж прашу сягоння ў скрусе:
— Міма, міма прабяжы!

Пазнаю ландшафты і пейзажы —
Тыя, што з маленства помніць зрок.
Дужа ў сосен выгляд нехлямяжы.
Хоць, здаецца, і надрос барок.

Ведаю: не вернецца дзівосны
Даўні ранак з пеўчаю зарой.
Тыя самыя, канечне, сосны,
Ды чамусьці сумны ў іх настрой.

У лясах, што аж да небакраю,
Нехта тут блукае ўжо другі.
Стану я на высце — пагукаю
Сам сябе, вясёлага, з імгі.

Выйдзе ён, зняможаны, суровы,
Уздыхне, на свет зірне прасцей,
Бо ў ландшафтах і пейзажах новых
Чорныя адценні ўсё гусцей.

Слязюцца наперадзе дні
Няяснай журбы, і, дарэчы,
З людзьмі, хто жыве ў цішыні,
Усіх там чакаюць сустрэчы.

Шумела вясна да нябёс,
Гайдаліся лета арэлі,
І зоркі трывожна, як лёс,
Не дужа каб зырка гарэлі.

Сягоння ўжо восень між ніў
Залее, імжыць, барвае,
І сцэжкі жыцця, дзе хадзіў,
Засцеле кілімам завея.

Учэністы летні загар
Трымаецца доўга надзіва.
Гляджу, як станчэў каляндар,
І толькі ўздыхаю маўкліва.

ЧОРНЫ РОДЖАР

Мора тут няма, і карабелы
Рады бруднай прыпяцкай вадзе,
Але там, дзе віўся ветразь белы,
Чорны Роджар сёння рэй вядзе.

Саснякі, пагоркі ды балота.
Рэшткі хат украілены ў пейзаж.
Людзі Флінта ў моры Герадота
Узялі жыццё на абардаж.

Белы ветразь мрояў і надзеі
Знік у хвалях, мабыць, назаўжды.
Калыхнуў імглу, што не радзее,
Чорны Роджар смутку і жуды.

Тут фарватар мелямі багаты
І праналі бакены ў туман.
Вам здабычу не спажаць, піраты.
Вас чакаюць буры, капітан.

Вецер сціх, ды мала суцяшэння.
Боль цячэ па выспах, на дрыгве.
Чорны Роджар да свайго крушэння
На агні Чарнобыля плыве.

ВАЙНА

Вайна і мір —
Вось амплітуда калыхання —
Хістання чалавечае душы.

Смерць да вайны шукае нас,
А на вайне знаходзіць
Лёгка.

Калі надта пахне мірам,
Хутка здарыцца вайна.

Калі б не было вайны,
Відаць, не было б
Звышбагатых людзей?

Няўжо ў сэрцы чалавечым
Увекавечана
Вайна?

Вайну пачынаюць асобы,
А доўжаць
Грамадства, народ.

Вайна трымае у абдымках
І пераможцу
І пераможанага.

Якойсьці сіле цёмнай
Ахвота пасмяяцца над людзьмі —
І ім яна падкідае вайну.

Шчэ не было такой магілы,
Адкуль не вылезла б на белы свет
Вайна.

Можа, каб іншы хто,
А вайна не пакіне ніколі
Работу сваю недаробленай.

Сама нявіннасць мы ў адносінах да міру
І тут жа, быццам блятары,
Падміргаем вайне.

Не проста то антэна бэтэра,
То вусікам сваім
Вайна наводзіць.

Па пухлых шчоках генералаў
Рука вайны паляпвае
Ухвальна.

Не знойдзе прытулку вайна
у душы чалавека —
Не прыме яе
Ні Еўропа, ні Азія, ні Амерыка...

П'еса, увасобленая на сцэне, называецца спектаклем. Спектаклі, над якім працавалі, але якія не выйшлі да глядача, часцей за ўсё нават не згадваюцца ў тэатральных летапісах. Гісторыя дачыненняў тых, хто піша п'есы, з тымі, хто іх ставіць, часам вартыя ўвагі ды розгаласы — як прыклад дзівоснай творчай гармоніі. Але была часіна, калі між тым, хто піша, і тым, хто ставіць, знаходзіўся нехта трэці. Без пэўных абавязкаў, без дакладных патрабаванняў, без права не тое што на дзеянне і супрацьдзеянне — на ўплыў, на знаёмства. І трэці — вырашаў лёс першага і другога...

Гэтыя нататкі драматурга Анатоля ДЗЯЛЕНДЗІКА не былі знарок прысвечаны "дачыненьням з трэцімі", але — так напісалася. Як было. Бо наша тэатральная гісторыя складаецца з процьмы нетэатральных. І рэч у тым, што сляды гэтай самай процьмы няпэўных, недалікатных і немаштабных усё яшчэ можна ўбачыць ў адзінай буйной, вялікай і праўдзівай.

Ж. ЛАШКЕВІЧ

Анатоль ДЗЯЛЕНДЗІК

"ХОДУ ТАБЕ НЕ ДАМО!.."

З ДЗЕННІКА ДРАМАТУРГА

Вельмі любіў вандраваць. Калі атрымліваў ганарар, пачынаў думаць, куды б паехаць. Гадоў дваццаць назад на Канарскіх астравах нашы турысты сядзелі ў рэстаране пад лёгкім навесам. Побач з плантацыі вярталіся сяляне, пасля працоўнага дня, стомленыя, запыленыя, з нямытымі рукамі. Нашы падпітыя жанчыны кінуліся да іх, пацягнулі за сталы. Спачатку тыя адмаўляліся, а потым згадзіліся. Выпілі з намі келіх, другі... І пачалі так весяцца, ліцца! Куды там нашым! Я гляджу на іх, і слёзы на вачах. "Анатоль! Што з табою?!" А думаў я пра нашых сялян, няшчасных, забітых, заціснутых... Яны б у падобнай сітуацыі ніколі не змаглі б так развесяцца! Чаму? Чаму?! Спаконвечная галечка, войны, ідэалагічны прэс партнаментуры...

Аднойчы рэжысёр Грыпіч, які ўдала паставіў у Данецку "Грэшную любоў" (спектакль прайшоў больш за дзвесце разоў), прывёз маю "Аперацыю "Мнагажэнец" міністру культуры і кажа — хачу ставіць. Той прачытаў і заявіў: "Гэта антысавецкая п'еса ў нас на Украіне не пойдзе!" А калі Бранскі тэатр прывёз у Маскву мой спектакль і "Правда" пісала, што ён — лепшы ў рэпертуары, я хацеў нататку паслаць у Кіеў. Але змяніліся часы, прыйшлі іншыя людзі. П'еса ішла ў Шахтах, і ў Чарнігаве...

Калі "Начное дзяжурства" ішло ў купалаўскім тэатры, дырэктар тэатра Міхалюта гаварыў: "Анатоль, больш не магу адстойваць тваю п'есу. Сёння зноў званілі з высокага дома — калі вы здымеце з афішы п'есу Дзялендзіка?" Трэба сказаць, што падобнае адбылося і ў Маскве. Завадскі ціснуў руку, дзякаваў за п'есу. А потым: "Даруйце, Анатоль Андрэвіч, упраўленне культуры не рэкамендавала — у п'есе мала аптымізму..." Яшчэ б — жанчына хоча пакончыць з сабой, таму што ёй усе здрадзілі! І нават няма каму пазваніць, каб перад смерцю падзяліцца... Добра, што выпадкова сустрэла ўважлівага чалавека. Так! Штосьці падобнае было і ў Хабараўску. Атрымліваю ад рэжысёра Бандарэжкі дзве склееныя тэлеграмы: "Анатоль Андрэвіч, дзякуем за п'есу! Такой прэм'еры даўно не было! Сядзім у кавярні, п'ём за ваша здароўе!" Павесіў на сцяну, радуся. Тыдні праз два прыходзіць ліст: "Таварышы з крайкама паглядзелі ваш спектакль, казалі, што такога змрочнага яшчэ не бачылі і закрылі спектакль..."

"Бязлітасць" нашых рэдактараў я адчуў і пасля напісання п'есы "Гаспадар" (па матывах біяграфіі У. Л. Бядулі). У яе ўключыў цэлыя маналогі Уладзіміра Лявонцьева, чалавека надзвычай таленавітага, дзейнага, разумнага, з добрым пачуццём гумару. І хоць п'еса была паставлена ў Віцебску, у Фрунзе, у Яшкар-Але, надрукавана ў "Тэатры", на "Масфільме" па п'есе здымаўся "Нязручны чалавек", —

дома, у "Полымі", былі галоўны сказаў: "Ты хочаш, каб я выклаў партбілет?" Новы галоўны ціснуў руку: "Даю слова, што я яе надрукую!" Не атрымалася. Калі ў выдавецтве выходзілі шэсць маіх п'ес, я паставіў туды і "Гаспадара". Знялі, катэгарычна. "Мала нам непрыемнасцей з-за Быкава (надрукавалі "Знак бяды", ходзім у ЦК апраўдвацца), дык яшчэ і з тваёй? Не!" Восі і не ведаюць у Мінску маіх апошніх п'ес. Асабліва шкада камедыі "Аўкцыён" — доўга ішла ў Брэсце, Ашхабадзе...

У Аўстраліі з драматургам Алешыным мы былі ў гасцях у пісьменніка Алана Маршала,

нездаровага, але жывога, рухавага, сціплага. Даведаўшыся, што мая п'еса паставлена ў 109 тэатрах, ён усклікнуў: "Дык вы жунукам сваім забяспечылі бязбеднае існаванне!" За паездку на далёкі кантынент я заплаціў тры тысячы рублёў. Дома засталася рублёў семсот... Добра, што купіў машыну, палову дачы... Але нават калі б на кніжцы тады ляжаў у мяне мільён — у што б ён сёння ператварыўся? У якой яшчэ краіне чалавек так не ўпэўнены ў сваёй будучыні?

Калі "Выклік багам" шырока ішоў па тэатрах, я вырашыў напісаць п'есу аб партызанах — яны выраставалі мне жыццём... А ў аддзяленні ў мяне ляжаў чалавек надзвычай цікавага лёсу — Герой Савецкага Саюза Уладзімір Андрэвіч Ціхаміраў, які ў 22 гады камандаваў кавалерыйскай брыгадай. Мы з ім сустрэліся яшчэ тады, у партызанах. Даведаўшыся пра маю задумку, ён сказаў: "Анатоль Андрэвіч, толькі

напішыце аб партызанах праўду, Тое, што пішуць, — агідна чытаць! Вы — доктар! Чаго вам баяцца?" І пачаў я пісаць п'есу. Сустрэкае мяне галоўны рэжысёр рускага тэатра Міхайлаў і пытаецца: над чым працуеце? Я раскажаў. "Дайце пачытаць!" — "Але п'еса яшчэ сырая". — "Няважна!" Прачытаў ён п'есу, загарэўся, аднёс без майго дазволу ў міністэрства — хачу ставіць! Тэлефануе Макаёнак: "Анатоль, што за п'есу напісаў?" — "Дынічога асаблівага". — "Я ведаю міністра шмат гадоў. Але такім злосным, як пасля прачытання тваёй п'есы, я яго не бачыў!" Тэлефануюць з міністэрства: "Анатоль Андрэвіч, прыходзьце, пагаворым". — "Але я не даваў вам п'есу!" — "Прыходзьце, параім..." Прыходжу. Калегія ў зборы. "Ганна Рыгораўна, вядзіце пратакол!" І пачалася збіццё немаўляці! Братамі-пісьменнікамі. "Ты ідэш... Услед за Быкавым! (Яго тады лялі за "Мёртвым не баліць", пра партызанаў ён тады яшчэ як быццам не пісаў). Мы шкадуем, што цябе выпусцілі! Але май на ўвазе — ходу табе не дамо!" І калі дагэтуль мяне запрашалі на рознага роду сустрэчы, нават выбралі дэлегатом XV з'езда камсамола краіны, то цяпер — адрэзалі. Доўгі час я адчуваў над

сабой пільны кантроль! Трэба было жыць у той час, каб зразумець сітуацыю, у якой апынуўся творчы чалавек...

Мой гумар не быў запатрабаваны. Партыйныя чыноўнікі, зашораныя, пахмурныя, пры першай жа магчымасці ставілі палкі ў колы. Колькі гадоў марнавалі, бэсцілі на студыі сцэнарый кінакамедыі "Майстрыха"! Магла б атрымацца мілая, цудоўная рэч! Рэнэ Клэр сказаў: "Камедыя павінна быць лёгкая, як шампанскае!" А чыноўнікі хацелі бачыць сур'ёзную камедыю, напружаную праблемамі. Хто толькі не катаваў сцэнарый! Бяда яшчэ і

рагатаў, калі яму раскажалі анекдот пра яго. А нашы кіраўнікі — маглі б гэтак? Кепска і тое, што хвалі сур'ёзнага змрочу ідуць ад іх ва ўсе бакі, на падпарадкаваных і далей... Вясной 1991 года, у быццэ прэзідэнцтва Гарбачова, я напісаў апавяданне-байку — "Капітуляцыя" — як прэзідэнт краіны Майкл, не адважваючыся на рэформы, адаў краіну п'янаму шведскаму генералу Эрыку, бабніку і алівошы, потым так завёў генерала на спрэчку, што той вырашыў даказаць, што за два тыдні здолее правесці ў краіне ўсе асноўныя рэформы! Пасля таго, як шведскае апалчэнне пакінула Маскву, прэзідэнт Майкл, паціраючы рукі, сказаў: "Вось цяпер у партыі ёсць усепадставы заявіць — цяперашняе пакаленне савецкіх людзей будзе жыць пры камунізме!" Куды я не звяртаўся ў Мінску, каб надрукаваць апавяданне, усюды атрымліваў адказ — як можна! Паслаў у Маскву, адрозу ў самую вострую тады "Незавісимуую газету" і ў часопіс "Тэатр". І там, і там ахвотна надрукавалі, галоўныя тэлефанавалі, віншавалі: "Малайчына! Не ў брыво, а ў вока!"

Камедыя павінна быць перш за ўсё смешнай. Амерыканскі рэжысёр Эрнэст Любіч нежак сказаў: "Для сярэдняга поспеху кінакамедыі неабходна, каб яна выклікала 30 разоў рогат, 40 — смех і 25 — усмешку". Калі фільм ідзе 90 хвілін, то... ніводная савецкая камедыя да гэтых нормаў не дацягвае.

Гадоў дваццаць назад з Сяргеем Нараўчатавым (цяпер нябожчыкам) мы былі ў Празе, тыдзень ездзілі разам па краіне. "Анатоль Андрэвіч, вам трэба ў Штаты! З вашым пачуццём гумару — як на белым кані праімчаліся б па Амерыцы!"

Гумар з узростам, як і патэнцыя, памяншаецца. Пра патэнцыю меркаваць не мне, няхай кажуць іншыя, а вось захаваць гумар у гэтым сабачым жыцці ўсё цяжэй і цяжэй. А трэба! Бо ў што ці ў каго мы ператворымся гадоў праз дваццаць-трыццаць, калі жыць лягчэй не стане? Паглядзіце ў метро — ніхто не ўсміхаецца, змрочныя, прыгнечаныя. Вясельных, дасціпных людзей трэба шанаваць, берагчы. Іначай — каго мы пакінем нашчадкамі? Вярхоўны Савет павінен вызначыць ім стыпендыю... Стоп! Гэта жарт, а вось у Японіі, дзе мне давалося пабываць, зарплата, як нам казалі, прызначаюць па сарака графах. Ёсць быццам і такая — за добрыя настроі, за ўсмешліваць... Трэба вяртацца ў Японію.

І смяшчыць сёння цяжэй, і самому смяяцца даводзіцца ўсё радзей і радзей. На вакзале купіў некалькі пачак анекдотаў. Пачаў чытаць — не смешна. КВЗ не гляджу па той жа прычыне, выключаю. Часам толькі заходзіць кінакамедыі прыносяць радасць.

Рамэн Ралан у "Кала Бруньён" прыводзіць нечыя словы: "Не бывае змрочных часоў, ёсць толькі змрочныя людзі". Вельмі добрыя словы!

Напісаў тры драмы — у кожнай прысутнічала смерць — і заўважыў, што пачаў псавацца характар. Калі глядзю паперажывае адзін вечар, то я, як за мантажным сталом, пракручваю сітуацыю шмат разоў, і так, і гэтак. І днём, і ноччу. І зразумеў — пара мяняць плытку. Успомніў, што пачынаў з гумару. Паказаў у Літвінстытуце свайму шэфу Уладзіміру Фёдаравічу Піменаву новую драму, змрочную, беспрасветную — як "з'елі" чалавека. Было там і аб рэпрэсіях 37 года. Піменаў прачытаў і сказаў: "Схавай і нікому не паказвай". А тэма мяне хвалявала. І раптам падумаў — а чаму б не зрабіць з гэтага камедыю? Так нарадзілася "Аперацыя "Мнагажэнец". Ужо калі тэатр браўся за яе, то паказваў гадамі. Шэсць гадоў у Бранскім тэатры, чатыры — у Маскоўскім абласным гастрольным...

10 паставленых п'ес, пяць фільмаў, некалькі радыёп'ес, восем кніг... Многа гэта ці мала? Штосьці ўдалося, штосьці — не. Шкада, што ёсць яшчэ непаставленыя сцэнарый. Чаму не паставлены? Калі ідэалагічны прэс быў зняты, я не спяшаўся з паставіць імі. Пісаў і пісаў новае. І час, калі лёгка было запусціцца, праігнараваў. А цяпер фільм каштуе трыста — пяцьсот мільянаў. Хто дасць такія грошы? Часам падводзілі рэжысёры. "Нікому не паказвай "Грэшніцу"! Восі зарабіў грошай, і мы з табой з гэтай карцінай аб'едзем увесь свет!" Я заўсёды быў даверлівы, гарэў на гэтым шмат разоў... І не быў настойлівы. Вядомы рэжысёр тэлефануе з Масквы: "Прачытаў ваш сцэнарый. Можаце прыехаць у сталіцу?" Трэба было кінуць усё і ляцець! Я жс "Давайце ў канцы месяца. Хачу закончыць п'есу". А ў канцы месяца ён ужо быў за мяжой, рыхтаваўся здымаць фільм па іншым сцэнарый...

На здымку: "...мая п'еса паставлена ў 109 тэатрах". Адзін з іх — Нацыянальны акадэмічны ім. Янкі Купалы. Віктар Тарасю і Уладзімір Рагаўцоў у спектаклі "Выклік багам".

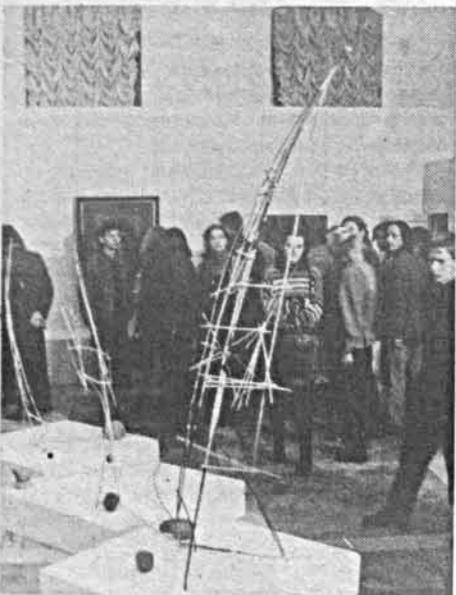
Фота з архіва драматурга

НА "БІС" ВЫКЛІКАЛА... ІСПАНІЯ

ПОБАЧ З МАЙСТРАМ

З першых самастойных выстаў Уладзіміра Савіча суправаджаў поспех. І, што не дужа часта здараецца ў творчым асяродку, поспех той быў нязменны. Так было тады, калі сталі пазнавальнымі тыпова-савічавымі кампазіцыі з жанчыннамі ў намітках. Так і сёння, на апошніх выставах, дзе ён паўстаў як майстар філасофскіх абагульненняў, колеравых плям, калажаў, абстрактных кампазіцый. А на выставе, што нядаўна адчынілася ў мастацкай галерэі "Жымбел" у Траецкім прадмесці, мяне асабіста ўразілі пластычнымі формамі, паў-скульптурнымі, паў-інсталляцыямі. Яны вельмі ўдала сфармавалі адкрытую прастору невялічкай залы і падкрэслілі ўнутранае адзінства ўсіх работ мастака, якія ажно рвуцца з плоскасці ў трохмерную прастору. Такія аб'ёмнасці Савічавых кампазіцый, варта адзначыць, не была нечаканасцю. Яна згадалася яшчэ на выставе ў галерэі Нацыянальнага мастацкага музея, для якой і былі падрыхтаваны гэтыя своеасаблівыя кампазіцыі. На той раз яны проста не ўпісаліся ў стандарты прадастаўленага памяшкання.

Уладзімір Савіч — непрадказальны як мастак. Па сваёй сутнасці ён, мабыць, вандрунік па мастацкіх сцэжках, шукальнік яшчэ недасягнутых вяршыняў. І ў гэтым — ягоны поспех.

Н. ШАРАНГОВІЧ

На здымках: У. Савіч на адкрыцці выстаў. Прасторава-аб'ёмныя кампазіцыі мастака.

ПРА ТЭАТР І ПРА ...СЯБЕ

Як вядома, у Мінску знаходзіўся Нацыянальны тэатр Грузіі імя Шата Руставелі. Аматы тэатральнага мастацтва атрымалі магчымасць пазнаёміцца з асобнымі работамі праслаўленага калектыву. Самым жа шчасліўчакам выпала нажлівасць сустрэцца і з галоўным рэжысёрам тэатра, народным артыстам СССР Р. Стураа.

Роберт Робертавіч быў і госцем студэнтаў і выкладчыкаў Беларускага ўніверсітэта культуры. Гэтая сустрэча прайшла па ініцыятыве загадчыка кафедры тэатральнай творчасці БУКа галоўнага рэдактара часопіса "Тэатральная Беларусь" А. Сабалеўскага.

Р. Стураа прыйшоў не адзін, а з калегамі-акцёрамі. Студэнты віталі шануюных гасцей...па-грузінску. Была паказана сцэнка, што спалучала ў сабе грузінскія мелодыі і грузінскія танцы...

Пра шлях, пройдзены грузінскім тэатрам, каротка раскажаў А. Сабалеўскі.

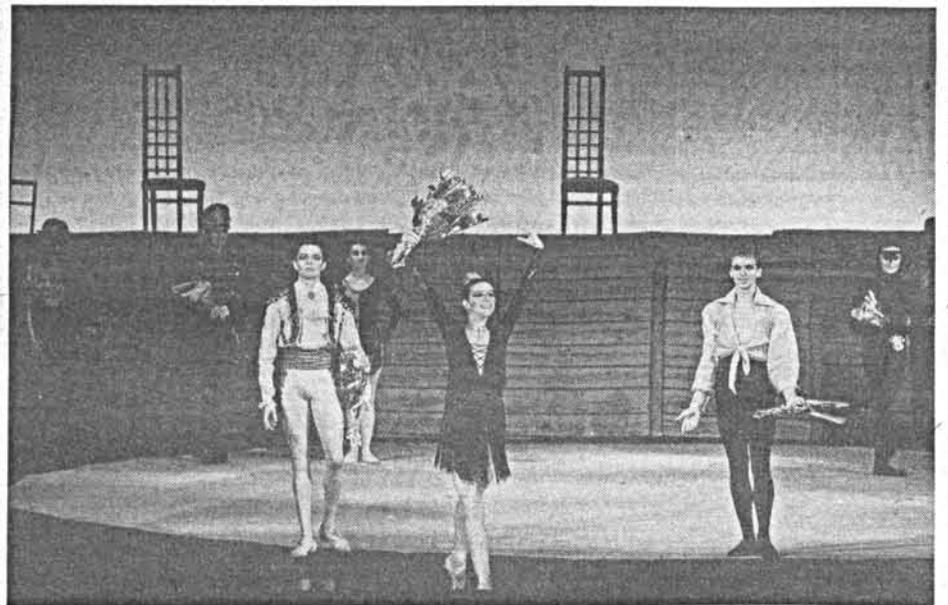
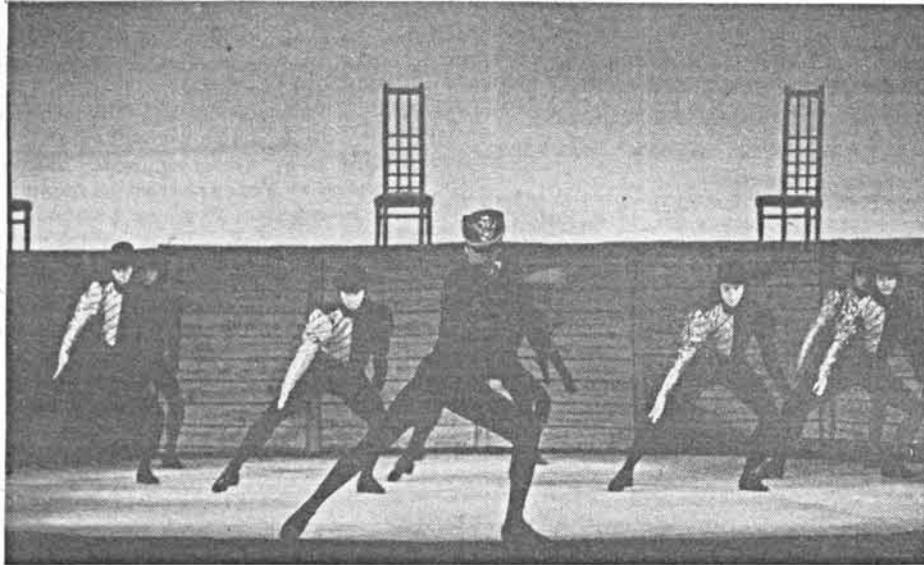
Чытач наш ужо інфармаваны пра тое, што харэаграфічная труппа Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі Беларусі адкрыла новы сезон прэм'ерай. Малады калектыў адважыўся ўзяцца за "Кармэн-сюіты" Ж. Бізе — Р. Шчадрына, прычым за той, самы першы варыянт харэаграфіі, які прапаноўваўся адзінай і непаўторнай Майя Плісецкай. Аўтарства гэтай харэаграфіі належыць славутаму Альберта Алонса, перанос яе на мінскую сцэну рабіў званы ў свеце танцоўшчык Гедымінас Таранда,

працавалі з выканаўцамі балетмайстры-рэжысёры Ніна Дзячэнка ды Мар'яна Подкіна. Дэкарацыі ўзнаўляюць таксама першы, "аўтэнтчны" варыянт сцэнаграфіі Барыса Месэрэра. Партытура "Кармэн-сюіты" ажыла дзякуючы аркестру на чале з дырыжорам Аляксандрам Сасноўскім. А танцуюць у спектаклі Ю. Дзятко, Т. Ерахавец, К. Кузняцоў ды іншыя маладыя салісты.

Як гэта ні дзіўна, самымі першымі гледачамі новай пастановкі былі іншаземцы: з прэм'ерай

"Кармэн-сюіты" балетная труппа тэатра выправілася ўлетку на гастролі па гарадах Іспаніі. Надзвычай зычлівыя да мастацтва іспанцы так упадабалі мінскіх артыстаў, што запрасілі іх да сябе зноў. І новая гастрольная вандроўка харэаграфічнай труппы Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі Беларусі ў Іспанію адбылася зусім нядаўна.

На здымках: Віт. АМІНАВА — сцэны з "Кармэн-сюіты"

МУЗЫЧНЫЯ ПОВЯЗІ

Раз-пораз нагадвае нам каляндар пра выдатных асоб айчыннага музычнага мастацтва, чыя творчасць ужо належыць гісторыі. Кожная юбілейная дата, аднак, робіцца нагодай для таго, каб глянуць на гісторыю, на адметныя асобы ў ёй, сённяшнім, свежым позіркам.

У сувязі са 130-мі ўгодкамі з дня нараджэння Мікалая Анцава, кампазітара, харавога дырыжора, педагога, міхволі згадалася ягоная спакроўленасць з інтэнсіўным музычным жыццём Віцебска 20-ых, адраджэнне яго харавой спадчыны ў рэпертуары сённяшніх выканаўчых калектываў — хору "Sonorus", Пслацкага камернага...

На восеньскім календары — прозвішча кампазітара і педагога Пятра Падкавырава, з дня нараджэння якога споўнілася 85. Ягонае імя таксама ўжо гісторыя, але ягоная музыка — сённяшні дзень тых, напрыклад, хто асвойвае беларускі фартэп'яны рэпертуар, а іскрынкі яго светлай асобы — у жывых успамінах колішніх студэнтаў Падкавырава.

Апошні месяц восні нагадаў нам пра плённую дзейнасць Льва Любімава (90 гадоў з дня нараджэння), які амаль дзесяцігоддзе быў галоўным дырыжорам Вялікага тэатра оперы і балета Беларусі, рыхтаваў прэм'еры класічных пастацовак, працаваў над партытурамі беларускіх кампазітараў.

І яшчэ адно імя: Рыгор Пукст, кампазітар, з дня нараджэння якога споўнілася 95. Старонкі яго музычнай спадчыны належыць і дням сённяшнім — калі гучыць, напрыклад, па радыё шчымыя, крыху меланхалічная мелодыя вальса з Шостакавічавай сімфоніі, калі ажываюць пад скляпеннямі канцэртнай залы хрэстаматыйныя старонкі рамансаў — "Шоўкавыя травы", "Шумныя бярозы"...

Пра творчасць Юрыя Семянякі, з дня

нараджэння якога споўнілася нядаўна 70, гаварыць у мінулым часе нават някавата. Здаецца, ён па-ранейшаму — у асяроддзі актыўных творцаў, бо лепшыя мелодыі, выпеставаныя ў сэрцы гэтага папраўдзе народнага кампазітара, народнага артыста Беларусі, — ніколі не зніклі з нашага музычнага асяроддзя. Вядома, творы оперныя, кантатна-аратарыяльныя або тыя, што ўключаліся ў рэпертуар тэатра музычнай камедыі, яшчэ пры жыцці аўтара ператвараліся ў факты гісторыі. А вось песні... Такія, напрыклад, як "Ты мне вясною прыснілася", "Явар і каліна", "Люблю цябе,

Белая Русь", "Беларусачка", "Не за вочы чорныя", — узоры песеннай лірыкі, спакроўленыя з днём сённяшнім, з канцэртным жыццём новага пакалення слухачоў і выканаўцаў.

Дзякуючы супрацоўнікам Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва мы можам пабачыць сёння здымак, на якім кампазітар Ю. Семяняка (крайні справа) амаль не вылучаецца сярод студэнтаў 50-ых гадоў. Большасць нашых сучаснікаў памятае яго ўжо сталым, салідным — але заўжды спагадлівым, таварыскім, вялікай і добрай душой чалавекам...

С. Б.

Сёлета ў свеце адзначаюць стагоддзе кіно. Сто гадоў таму ў "Гранд-кафе" на бульвары Капуцынаў у Парыжы браты Люм'еры далі пачатак гіганцкай індустрыі з неверагоднымі абаротнымі грашовымі капіталамі і мацнейшым уздзеяннем на свядомасць людзей.

Пра кіно можна гаварыць і пісаць бясконца, і ўсё роўна застаецца шмат нявыказанага. А можна проста паразважаць, не прэтэндуячы ні на які сур'ёзны аналіз, што і зраблю.

СІНЕМА

НАТАТКІ ДЫЛЕТАНТА

Бадай, узровень і якасць кіно асобнай краіны нейкім чынам адлюстроўваюць інтэлектуальны ўзровень, ментальнасць людзей, якія ў ёй жывуць. Нягледзячы на сацыяльную сістэму, якая там існуе, усялякія абмежаванні, цензурныя бар'еры і г. д.

Французскай сярэдняга ўзроўню мастацкай стужцы ўласціва вытанчанасць, абагаўленне жанчыны, дасціпны дыялог і, часам, не зважаючы на "круты" сюжэт, нейкая неасэнсаваная ўнутраная мяккасць, нават жаночасць.

Калі глядзіш тыповую (субкультурную, скажам так) расійскую стужку, то ведаеш, што будзе не вельмі акрэслены сюжэт, істэрчныя маналогі (да раздзірання на грудзях кашуляў: "Праздніка хочу!"), жорсткасць, пагарда, хамаватасць. Юродства — фактар тыпова расійскі. Нешта ад гэтага застаецца і ў расійскім кіно. Мо таму такая з'ява, як Таркоўскі, тут жа была "адфутболена" на Захад.

Ангельскія, нямецкія кінастужкі — трывала і па-майстэрску пабудаваныя, па-свойму патрыятычныя, нацыянальныя, дынамічныя. Амерыканскія — гэта напружаны сюжэт, жорсткасць, хэпі-энд.

Італьянскае масавае кіно часам нагадвае сваёй рэфлекторнасцю расійскае. Крыкі, вэрхал, звыдзенне рахункаў. Хаця ўсё гэта больш затэатралена. Вядома, асобна стаяць элітарныя стужкі, кшталтам "Крыку" Антаніёні — гэты фільм уваходзіць у дзесятку лепшых фільмаў "усіх часоў і народаў". Але пра класіку крыху потым.

Асобна вылучаецца японскае кіно. Як асобна развіваецца і здзіўляе свет гэты працавіты, мужны астраўны народ.

Індыйскую стужку я глядзеў у сваім жыцці толькі аднойчы і то хвілін пятнаццаць, не больш.

Па студэнцкім яшчэ часе мы з сябрам напаткалі знаёмых дзяўчат. Тыя ахотна выпілі з намі віна, але пайсці куды яшчэ адмовіліся.

— Хачу ў кіно, — заўпарцілася адна. Другая яе падтрымала.

Не зірнуўшы нават на афішу, я пайшоў да знаёмага дырэктара (ля касы віраваў натоўп) і папрасіў чатыры білеты. Дырэктар здзіўляўся, але білеты прадаў.

Мы паселі ў зале, святло патухла. І на экране з'явіліся цітры: "Мацярынская любоў". Індыя.

Яшчэ хвілін праз дзесяць сітуацыя нагадала дзіўную фантазмагорыю: усе навакол смаркаліся ў насоўкі, слёзы цяклі ракой. Мяне ж пакрысе пачаў разбіраць смех. Праз некалькі хвілін мы з сябрам аж трэсліся і гучна рагаталі на ўсю залу, а яшчэ праз нейкі час нас вытурылі на вуліцу.

Індыйскае кіно і цяпер робіць у нас касавыя зборы, апырэры сцвярджаючы тым самым, што ў насельніцтва не ўсё ладна з генамі. Людзі сталага ўзросту памятаюць, што нарабіў у іх час такі "шэдэўр", як "Бадзьяга". Даруй нам, Божа.

З усёй гэтай нагоды наша беларускае кіно можа параўнаць з... мулам. І не асёл, і не конь. Як выказаўся аднойчы Джэк Лондан, "сама брыдкая жывёлі-

на". Міжволі ўспамінаецца фраза расійскага кінакрытыка 70-ых гадоў: "нават на якім-небудзь "Беларусьфільме" можна знайсці адзін прыстойны кадр..." (Пабрацку выказаўся, нічога не скажаш).

Галоўная яго хіба ў тым, што яно, за адзінымі выключэннямі, чорт ведае якое, толькі не беларускае, не нацыянальнае. У большасці сваёй у ім заняты расійцы-акцёры, знаёмыя расійскія напаяюродскія крыкі (зноў да раздзірання кашуль), расійская мова, ці трасянка. З'яўляецца беларус і... традыцыйная расійская, дарэчы, шапка-аблавуха на галаве, адно вуха тырчыць угору. Чытаю днямі аднаго кіназнаўцу: "Далёка за межамі рэспублікі ведалі нашы "Чырвоная лісца", "Праз могілкі", "Івана Макаравіча"... Дый ці так іх ужо і

ведалі? Нават у стужках па Караткевічу і Быкаву настолькі вылушчаць сваё, нацыянальнае, што хіба патыліцу пачухаеш. Чаму ў нас няма, прыкладам, свайго "Попелу і дыяменту", такая ж вайна адгрымела? Ёсць, вядома, поспехі дзіцячага кіно, дакументальнага. Але — дзе масавае нацыянальнае кіно? Няма ніводнага (!) па сённяшні дзень беларускага трылера, меладрамы, героіка-гістарычнай стужкі. Я не думаю, што расіец Гасцюхін як акцёр здольны адчуваць душу беларускага шляхціца Завальні. На жаль, іншая ментальнасць. Якіх бы "витаеж" не прывозілі нашы "аплявушаныя" і неаплявушаныя рэжысёры, свайго кінамастацтва нам бракуе.

Апярэджваючы адпаведныя доказы і абвясніваючы ў тым, што зараз на кінастужцы зусім няма неабходных сродкаў, што зняць фільм — справа, якая патрабуе вялікіх грошай, скажу толькі — дайце дарогу маладым, таленавітым і нацыянальна-свядомым. Яны здолеюць стварыць стужкі, якія не сорамна будзе паказаць за мяжой на кінафестывалях. Кінецца спадзяванні на тое, што ўсіх гэтых "Іванаў" ды "Іванаў Макаравічаў" ведаюць далёка за межамі. Ніхто пра іх і не ўспамінае, бо гэта мастацтва ўчарашняга дня, мастацтва так звананага сацрэалізму. Стварыць вартыя стужкі можна з мінімальнымі выдаткамі. У беднай пасляваеннай Японіі Курасава зняў свой "Расэмон", які вывёў кіно краіны на сусветную вышыню. У нашым пракаце давлялося пабачыць амерыканскую стужку "Дванаццаць разоўшаных мужчын" з Генры Фонда ў галоўнай ролі. Усё дзеянне фільма адбываецца ў адным пакоі, фільм не патрабаваў ні натуры, ні павільёнаў, ні касцюмаў. Мінімум грошай — максімум аддачы.

Першая ў жыцці стужка, на якую я трапіў, называлася "Чалавек з ружоком". (Дарэчы, па сённяшнім часе яе можна глядзець як пародыю). У Б., дзе я жыў, існаваў у той час кінатэатр "Победа", які быў, па сваёй сапраўднай сутнасці, будынкам касцёла. Рашуча, пабальшавіцку, улады знеслі вежу, завезлі крэслы, павесілі экран: атрымаўся кінатэатр. Немаведама чаму, але тая зала і зараз калі-нікالی раптам пабачыцца ў сне: быццам узнікаюць па прыступках, купляю білет, заходжу...

Сам ужо не памятаю як, але на той кінасеанс я пайшоў з суседнім хлопчыкам Валерам. (Ён пасля вучыўся са мной у адным класе, а зараз гандлюе ў Б. медам на рынку. Кажы — на жыццё хапае). Павяла ў кіно яго цётка — важная на той час дама, бо была замукам за афіцэрам-расійцам. Яна мела знаёмства з кантралёркай і не абцяжарвала сябе такой дробяззю, як білеты. Я прыляпіўся да Валеры і пасунуўся за ім у дзверы.

— І гэты з вамі? — запытала кантралёрка, паказваючы на мяне.

Дама моўчкі піхнула наперад сябе Валеру. Я мусіў ісці дамоў, але насуперак усяму пайшоў да чорнага ходу і папрасіў другую кантралёрку:

— Цётка, пусціце.

Я апынуўся ў зале, але той фільм не даглядзеў. Хвілін праз дваццаць выйшаў

на вуліцу і пабрыў дадому. Цешу сябе зараз думкай, што, магчыма, у тым дзіцячым узросце здолеў ацаніць вартасць стужкі.

На лета мяне аддавалі ў вёску. У суседнім мястэчку круцілі кіно. За ўваход кінамеханік браў па сорок капеек. Грошы я выявіў у глінянай скарбонцы ў выглядзе свінні. Я браў ножык, соўгаў яго свінні ў карак, дзе была шчыліна, перакульваў яе, трос і выяваў такім чынам некалькі манет. Неўзабаве "швайн" апусцела, але ў кіно вечарам трэба было трапіць абавязкова. Выганяючы ў чарговы раз мяне з залы, кінамеханік раптам прапанаваў:

— Нясі тры яйкі і будзеш глядзець. Дзякуючы гэтай дзіўнай сістэме (курэй у вёсцы, а значыць і яек, было багата) я за лета праглядзеў шмат кінастужак. Памятаю герояў "Маладой гвардыі" з дзіка вырачанымі вачыма, якія перад смерцю кляліся ў вернасці партыі, лысага зуха Катоўскага з аднайменнага фільма, фінскую камедыю "За сярнічкамі", чараду ўсялякіх Шчорсаў, Будзенных, Чапаевых і г. д.

Успамінаецца яшчэ, як местачковы ўбогі, якога пусцілі неяк на адзін з гэтых сеансаў, ускараскаўся з раницы на другі дзень на дах сельсавета і, стаўшы слупам побач з чырвоным сцягам на вільчыку, запеву нейкі рэвалюцыйна-патрыятычны гімн, кшталтам "Інтэрнацыянала". Убогага з цяжкасцю сцягнулі з даху местачковага мужыкі і больш у кіно не пусkali.

І цяпер дылеры не пясцяць нас класікай. Апошнім фільмам, які я глядзеў у кінатэатры, а не па тэлебачанні, была стужка Акіра Курасава "Цубакі Сандзюро". Я сядзеў у мінскім "Кастрычніку" разам з жонкай і сачыў, як самурай Т. Міфунэ з дапамогай мяча зарабляў свой хлеб. Але доўга "лавіць кайф" не давлялося. Праз два крэслы збоку нейкі псіхалат пачаў падаваць свае рэплікі. Да таго ж, як зашаптала мне на вуха жонка, ад таго смярдзела мачой. "Закручанага" адразу падтрымалі з верхніх радоў нейкія п'яныя пралетары. Выдаткі калектывісцкага прагляду твораў мастацтва зрабіліся адразу відавочнымі. З гэтай нагоды наша публіка, глядачы (а значыць, зноў нашы гены) жадаюць быць лепшымі. Так, нядаўна ізраільскі пасол паскардзіўся ў адным з інтэрв'ю, што на мінскім праглядзе "Спісу Шындлера" у зале зусім не да месца чуўся рогат, недарэчны рэплікі, многія з глядачоў пакідалі свае месцы і выходзілі прэч.

Кіно ў апошні час перажывае заняпад. У кінатэатрах, асабліва ў правінцыі, усталяваюць камерцыйныя крамы, ларкі, бары і г. д. На сеансах кураць, п'юць спіртное, коцяцца між радоў пустыя бутэлькі, на "галёрцы" парачкі іншым разам займаюцца так званым "хуткім" сексам.

Што ж, народ, які адрокся ад крыжа і сваёй мовы на славытым рэфэрэндуме, паводзіць сябе адпаведна. З дапамогай "свайго" кіно балывавікі за 70-гадовае існаванне добра "папрацавалі" над яго свядомасцю. Лепшыя замежныя фільмы раней спачатку пракручвалі ў партыйных школах, крэмзлі іх нажніцамі, потым ужо размяркоўвалі з дапамогай усюдысных "органаў" па нейкай "сетцы" па раёнах. Так у адным раёне пэўны фільм можна было глядзець, у другім — не і г. д. Масква ж з дапамогай "важнейшага из искусств" актыўна вяла сваю камуністычна-імперскую прапаганду.

Масавае савецка-расійскае кіно таго часу падсвядома хацела дагадзіць яшчэ адной катэгорыі людзей — блатным. Тут выдатна спалучаліся істэрчныя славянскія эмоцыі і азіяцкая крыва-жэрнасць. Што, дарэчы, пасляхова робіцца ў расійскім кіно і зараз. Ролю наватарскага кінамагарафа выконвалі анемічна-рафінаваныя стужкі, кшталтам работ Герасімава. Успомнім усё тыя ж "Ля возера", "Журналіст" ды іншыя.

Мая любоў да стужак Курасава пачалася яшчэ ў 60-х гадах. Неяк у кінатэатры "Піонер" аб'явілі тыдзень японскага кіно. Паказвалі "Сем самураў". Стаяла позняя вясень. Хмары беглі з захаду, часам выпрабавуючы прахожых халодным дажджом.

У роспачы я стаў перад уваходам у кінатэатр. На прагляд, як гэта практыка-

валася пры балывавіках, пусkali па спецыяльных білетах. Я, звычайна студэнт, зразумела, яго мець не мог. Побач са мной мерзла сяброўка — таксама студэнтка, Аня, Што рабіць? Я пасунуўся да чорнага ходу.

— Чакай тут, — параіў я Ане. Праз тэатр лялек я "прасачыўся" ў падвал і пакручатымі хадамі пабрыў у патрэбным кірунку. Ніхто з сусрэтых акцёраў, рабочых мяне не спыніў, і на паверхню я вылез якраз у фае. Тут я заўважыў, што кантралёр не адбірае білеты ў тых, каго пуская з вуліцы, а гэта ўжо спрощвала задачу.

— Дайце на секунду ваш білет, — ветліва папрасіў я нейкую партыйную цётку.

Праз шчыліну ў шкле я прасунуў яго сваёй студэнткай. Яшчэ праз некалькі хвілін мы сядзелі ў зале. На сцэну выйшаў пасол Японіі, здаецца, яго прозвішча было Накагава, а побач з ім стаяла вабная японка ў нацыянальным строі — яго жонка. Праз перакладчыка пасол аб'явіў, што фільм на радзіме прызнаны лепшым фільмам дзесяцігоддзя. Потым японка, цокаючы драўлянымі падэшвамі, хутка-хутка затупала ў залу і села якраз злева ад мяне (аказалася, што мы з Аняй размясціліся на "дэлегацкіх" месцах), і фільм пачаўся.

Потым я хадзіў на ўсе фільмы Курасава. Прагледзеў "Чырвоную бараду", "Расэмон", "Цень воіна", "Жыць", "Сугату Сансіро", "Дэрсу Узала". Акрамя японскага я адкрыў для сябе італьянскае, шведскае, французскае, нямецкае кіно. У свой час мне пашанцавала пабачыць такую класіку сусветнага кіно, як "Крык", "Зацменне", "Прафесія — рэпарцёр" Антаніёні, "Ночы Кабіры" Феліні, "Рока і яго браты" Вісконці, "Сунічную паляну" Бергмана, "Такое спартыўнае жыццё" Андэрсана, трылогію Вайды, "Парыж — Тэхас" Вандэрсана, стужкі Гадара, Труфо, Рэнэ, Таркоўскага і г. д. Увогуле ў тыя гады, калі ўціск на свабодную думку быў надта цяжкі, нават не літаратура, не музыка, не жывапіс, не тэатр, а якраз кіно больш за ўсё давала неабходную падпітку інтэлекту, бо раз-пораз цензурныя "дамбы" размываліся новымі стужкамі з-за мяжы.

З кіно ў мяне зараз звязана шмат смешных і сумных гісторый. Так, аднойчы я паехаў у далёкі загарадны заводскі клуб — там ішоў "некасава" фільм, які я лічыў вартым увагі. Гэта быў, як памятаю, "Жыць" Курасава. Фільм там ішоў апошні (другі) дзень і, мяркуючы па славутай "сетцы", больш на экранах горада ён мог не з'явіцца ўвогуле. Але на сеансе не прыйшоў ніводны глядач.

— Хоць бы адзін білет прадалі, — паведаміў мне кінамеханік. — Каб чалавек дзесяць было, дык запустіў бы, а так — не. Ідзі, здавай свой білет. Абы што, а не фільм.

Крама была насупраць. Я красамойна пстрыкнуў сябе па шыі і паказаў у яе бок работніку кіно.

— Прыношу табе пляшку, а ты круціш мне кіно, — прапанаваў я яму.

Кінамеханік сутаргава зглынуў сліну і сказаў:

— Спачатку прынясі.

Я збегаў. У вачах работніка кіно з'явіўся радасны бляск. Ён сумленна зрабіў сваю справу. Я глядзеў фільм адзін у пустой зале. Пэўна, той чалавек палічыў мяне за вар'ята.

Вядома, у свеце існуе элітарнае кіно. Часам даводзіцца глядзець сюррэалістычныя, эксперыментальныя стужкі. Многія з іх пазначаны і вялікім талентам, і майстэрствам. На жаль, пэўна, жыццё чалавечага не хопіць, каб прагледзець усё вартае, створанае ў гэтай галіне.

Ф. Кафка лічыў містычнымі такія рэчы, як тэлефон і пішучую машынку. Хіба ж не тая самая містыка — святло экрана і тое, што мы бачым на ім?

Як ні круціцца, а ля таго экрана любы з нас праводзіць нейкую частку свайго жыцця. Няхай то будзе кінатэатр ці тэлевізар, а калі ўлічыць масавае распаўсюджванне відэазапісу, дык зноў жа сутыкаемся з тым, з чаго пачалі.

Не ведаю, можа хто ў будучыні напіша што лепшае, чым "Кроткая" Дастаеўскага, ці паставіць фільмы, лепшыя за "Крык" Антаніёні, "Чырвоную бараду" Курасава ці "Сёму п'яца" Бергмана.

Магчыма, гэта і здарыцца. Але, бадай, не ў гэтым стагоддзі.

Юры СТАНКЕВІЧ

Эдуарду СКОБЕЛЕВУ — 60

ВІТАЛІЮ САВІЦКАМУ — 60!

Віталь Савіцкі, на жаль, пакуль не з'яўляецца членам Саюза беларускіх пісьменнікаў, але, несумненна, заслугоўвае добрага слова, бо плённа працуе ў літаратуры. Жыве В. Савіцкі, як кажучы, у глыбінцы, у вёсцы Добасна Кіраўскага раёна. Чалавек няпростага жыццёвага шляху. Пра сваё нялёгкае маленства ён расказаў у апавесці "Апаленны ўсход" (1989).

Служыў у арміі, быў курсантам Ульянаўскага танкавага вучылішча, пасля — афіцэрам. З вершамі, нарысамі, апавяданнямі вступіў у армейскім перыядычным друку. Пасля працаваў у Віцебску, быў меліяратарам, пакуль і не перабраўся бліжэй да зямлі.

У Добасне напісана кніга "Радасць зямлі" (1987), апавесць "Кампенсацыя", якую летась апублікаваў часопіс "Маладосць".

Сёння Эдуарду Скобелеву спаўняецца 60 гадоў. Нарадзіўся будучы пісьменнік у Мінску ў сям'і ваеннага інжынера-будуўніка. У 1959 годзе скончыў заходні факультэт Маскоўскага інстытута міжнародных адносін.

Друкавацца Э. Скобелеў пачаў у 1964 годзе. Вядомы як паэт, празаік, даццячы пісьменнік, драматург. Аўтар зборнікаў вершаў "Дорога" (1969), "Калі дождж" (1973), "Вечерние тени" (1977), "Земные долги" (1987), "Мой дом" (1988). Вершаваныя драматычныя творы склалі кнігі "Из тьмы светлеющие лики" (1983) і "Фигуры" (1986).

Важкія набыткі Эдуарда Марцінавіча ў галіне прозы — кнігі апавесцяў "Чудо любви" (1975), "Выпускники" (1984), "Кристина" (1986), "Сегодня исповедь моя" (1988), раманаў "Шаги за твоей стеной" (1971), "Маятник надежды" (1978), "Мирослав — князь дреговичский" (1979), "Свидетель. Записки капитана Тимкова" (1987), "Беглец" (1989).

У гэтым шэрагу значнае месца займае раман "Катастрофа" (1984), высока ацэнку якому даў Аляксандр Адамовіч і напісаў да гэтага твора прадмову. Раман пра

тое, што чалавек чалавецтва і Зямлю, калі панчэцца тэрмаядзерная вайна.

Дзеці ж з захапленнем знаёмяцца з такімі кнігамі пісьменніка, як "Приключения Арбузика и Бебешки" (1983, па гэтым творы пад назвай "Полет в страну чудовищ" у 1986 годзе пастаўлены тэлефільм), "Пацаны купили остров" (1989).

Напісаў Э. Скобелеў і радыёп'есу "Дело доктора Даризля", якая пастаўлена ў 1979 годзе.

З днём нараджэння, Эдуард Марцінавіч! Няхай і надалей Вам працуецца плённа!

СА СПАДЧЫНЫ ДВУХ ПАЭТАЎ

Усе тыя, хто знаёміўся з зборнікам Яна Аношкі — беларускага літаратара пачатку XIX стагоддзя, — абавязкова гаварылі пра неабходнасць перакладу твораў паэта на беларускую мову. Такое пажаданне-прапанову выказаў у 1954 годзе Міхась Ларчанка, а на пачатку 60-х гадоў — Уладзімір Дубоўка, каго перакладчыца праца падштурхнула нават напісаць драматызаванае апавяданне "Salus populi..."

Але яшчэ за сто гадоў да іх пра Я. Аношку як беларускага паэта пісаў Рамуальд Падбярэскі ў артыкуле "Беларусь і Ян Баршчэўскі". Фактычна, ледзь не ўсе звесткі пра Я. Аношку, якія мы сёння маем, упершыню пададзены Р. Падбярэскім. Няхай дазволена нам будзе выказаць думку, што і артыкул "Несколько слов о белорусской народной поэзии и о белорусских поэтах", падпісаны ініцыяламі Г. Г., з "Иллюстрированной газеты" (№ 20 — 21 за 1866 год) таксама належыць п'яру Р. Падбярэскага. Нягледзячы на тое, што наш пеціярбургскі літаратуразнаўца і выдавец памёр у 1856 годзе. Тут варта прыгадаць, што напрыканцы 40-х гадоў у "Иллюстрации" (так называлася газета напачатку) Р. Падбярэскі змясціў тры артыкулы ("Погляд на інфлянты і беларускія старажытнасці" (1847, № 36), "Беларускае вясельле" (1848, № 1), "Горад Барысаў. Гістарычны погляд" (1848, № 22 і 154), а ў лісце да Аляксандра Вярыгі-Дарэўскага ад 21.07.1847 года пісаў: "З нядаўняга часу безыменна супрацоўнічаю з расійскімі выданнямі, каб можна было паправіць іхняе ўяўленне пра нашу літаратуру, а таксама пра нашу гістарычную мінуўшчыну" (Рукапісны аддзел Ягелонскай б-кі ў Кракаве. Рукапіс 7818 IV. Арк. 102).

Прапануючы чытачу гэты верш, маем надзею, што знаёмства з яшчэ адным творам "першага народнага паэта Беларусі" будзе спрыяць больш актыўнаму і шырокаму ўключэнню паэзіі Я. Аношкі ў кантэкст беларускае літаратуры.

Мікола ХАУСТОВІЧ
Ян АНОШКА

ЁН АДКРЫВАЎ... ЛІТАРАТУРУ

Магчыма, у дачыненні да пісьменніка гэта гучыць і крыху дзіўна, але і на самай справе так. Аляксандр Гутковіч (у гэтым дні спаўняецца 75 гадоў з дня яго нараджэння) вельмі шмат зрабіў, каб лепшыя творы беларускіх пісьменнікаў з'явіліся на тэлеэкране.

А літаратурнай працай ён займаўся з 1954 года. Разам з У. Хазанскім напісаў п'есу "Юныя ісціўцы" (пастаўлена ў 1957 годзе, з Ф. Казоўскай — п'есы "Правда і счастье", "Дело ее жизни", "И завтра..."). І ўсё ж найбольшага поспеху А. Гутковіч дасягнуў ісціўніруючы "Трывожнае імясцё", "Атланты і карматыды" І. Шамякіна, "Калі зліваюцца рэкі" П. Броўкі, "Чужыя бацькаўшчыны" В. Адамчыка, "Алімпіяду" І. Пташнікава...

За пастаноўку на тэлебачанні спектакля-трылогіі "Людзі на балоце" паводле аднайменнага рамана І. Мележа А. Гутковічу ў 1966 годзе была прысуджана Дзяржаўная прэмія БССР.

Не стала Аляксандра Залманавіча 9 студзеня 1989 года.

КАВАЛЬСКІХ СПРАЎ МАЙСТРА

Кавальскіх спраў майстры з Нясвіжа здаўна славіліся на ўсю Еўропу. Гісторыя захавала і да нашых дзён іх майстэрскія вырабы, а ў мясцовым краязнаўчым музеі нават захоўваюцца самы буйныя скураны кавальскі мех — галоўны "памочнік" кавала.

На нясвіжскай зямлі і сёння жыве нямала ўмелых кавалёў. Пасля службы на флоце прыйшоў працаваць у мясцовую сельгастэхніку памочнікам кавала Аляксандр Турко. Ужо праз некалькі гадоў ягоным майстэрствам зацікавілі спецыялісты. Трыццацігадовы нясвіжскі каваль вядомы сваімі работамі далёка за межамі Беларусі. У яго ўжо было дзесяць персанальных выстаў у Італіі, шэсць у Германіі, экспанаваліся яго работы ў Францыі і Арабскіх Эміратах.

На здымку: каваль з Нясвіжа Аляксандр Турко са сваімі работамі з металу. Фота Эдуарда КАБЯКА, БЕЛТА

Праўда, анічога новага, аніякіх біяграфічных фактаў пра Я. Аношку Г. Г. не ведае. Больш таго, ён як і Р. Падбярэскі, не бачыў зборніка паэта "Паэзія. Пасмяротныя творы. На карысць бедных". Інакш бы сёе-тое запазычыў з прадмовы Т. Урублеўскага. А рэдактар-выдавец гэтае кніжкі, між іншым, пісала ў 1828 годзе: "Жывучы колькі год у Беларускай губерні, я вельмі часта чула вершы Я. Аношкі, якога ніколі мне не ўдалося пабачыць. Як вось у мінулым годзе я даведлася, што яго ўжо няма ў жывых. Яго мосць пан Мікалай Грабніцкі, былы маршалак Лепельскага павета і ордэнскі кавалер, сапраўдны знаўца літаратуры, жадаючы захаваць кожнае зерне народнай творчасці, угаварыў мяне сабраць вершы беларускага паэта і выдаць іх. (...) Я адразу ўзялася за справу: мясцовыя жыхары хутка даслалі мне вершы Аношкі. (...) Праўкі я рабіла толькі тады, калі гарачае п'яро паэта выходзіла за межы вызначаных яму сфераў".

ПРА ЛІТАСЦЬ

Той, што прызначыў пазнаць некаторым крыўду і ўціск немажлівы, даў нам і добрае разам з тым горам: даў нам людзей літасцівых.

Мала іх, кажучы праўду, на свеце, як і сардэчных звычайна! Шчодрасць, як зорка з-за хмары, не свеціць, нэндза галосіць адчайна.

Там, дзе шалёна віхры скавыталі звіттыя з энкам народа, сёння зефіры разносяць у далі гімны і снесы лагоды.

Вецер, мой вецер! Нясі тыя весткі ў хаты, хутчэй за Медона. Радасць сваю ён у сэрцы не змесціць, цешыць нас пошпак ягоны.

Лепш, чым каханкам вясенняй парою спеў салаўіны бывае, для чалавека з адкрытай душою шчырая ўдзячнасць людская.

Бачыў, калісьці, як Любый чулівы радасна, соладка плякаў, бо Філемон, з яго ласкі шчаслівы, склаў яму шчыра падзяку.

Што б, каб на свеце ўсім кожны багаты выбраў такую дарогу? Што б, каб, набачыўшы беднага брата даў бы яму дапамогу?

Дзе хто хавае ў зямлю свае скарбы, сэрцам каменны нібыта, дзе хто рыхтуе ліхварскія карбы, з беднага луціць набытак.

Грошы нагробны, цаны ім не знаўшы, сыпле налева-направа, жлукціць распусту ён поўнаю чашай, гульні спраўляе, забавы.

Грошы на псярні, на глупства якое ён аніяк не шкадуе. Толькі не можа крануць ён рукою для тых, хто гібе-гаруе.

Сэрцы каменныя! Жорсткія сэрцы! Хто ж вас знявечыў, сурочыў? Хоць бы з маланкай калі вам сустрэцца, Хоць бы п'ярун вас дакончыў.

Багатыры, ўладары, пакаленні — ўсе пад калёсамі лёсу. Золата сёння раскідвае жменямі, — заўтра галодны і босы.

Той, хто сягоння па торнаму следу нэндзу мінае ахвоча, з ворагам стрэўшыся, клікнуць суседа на дапамогу заўтра захоха.

Пераклад з польскае мовы Уладзіміра ДУБОЎКІ

“Я СЫН МАЗОЛЯ, СЫН РАЛЛІ”

ДА 90-ГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ МІХАСЯ ВАСІЛЬКА

Не скажаць, каб яго творчы даробак, перытэй скрутнай і гаравітай жыццёвай долі былі зусім невядомыя мне, тым не менш упершыню ўсур'ёз давалося ўзяцца за яго творчасць пасля прачытання звода А. Карпюка “Прызнанне”. Празаік Аляксей Карпюк і паэт Міхась Васілёк выступаюць на радзіме апошняга. Старшыня Скідальскага райвыканкама першаму дае слова прэзаіку. “Чамусьці наступіла мёртва і варажыя мне цішыня, — згадвае А. Карпюк. — Не паспеў дайсці я да трыбуны, як у зале нехта закрывае:

— А мы прыехалі не яго слухаць!
— Васілька-а нам давай! — ужо адчайна выгукнуў іншы.
— Што ты нам якогадзі Карпюка сунеш?
— Сам гэтага слухай!
Угаворы-перакананні вядучага анічога не паправілі, зала мала не зусім распарзалася. “Людзі паўскавалі з месц, замахалі рукамі, зараўлі:

— Васілька-а!
— Міхася-а нашага!
— Мы яго прыехалі слухаць!
— І няхай нам прачытае “Як я пана перанёс”!
— “Эх, гарэліца мая, што ты вычаўплеш”!
— “Век дваццаты — век харошы...”
На мяне ўжо не звярталі ўвагі. Быццам мяне і не было ў зале.

Покуль людзі крычалі так, я ўжо зусім апрытомнеў і непрыкметна сышоў з трыбуны. Было надта сорамна, грызла самалюбства. А яшчэ я па-харошаму пазайздросціў пазту”.

Выпадак, думаецца, вельмі характэрны. Сёння, з вышын часу, калі мы, здаецца, няблага абазнаны ў шмат якіх працэсах грамадска-сацыяльнага і літаратурнага жыцця, ён яшчэ раз пацвярджае тую думку, што паэзія Заходняй Беларусі сапраўды шмат працавала ў напрамку духоўнага выхавання беларуса. Але не толькі. Тое ўспрымаецца, як праява высокага чалавечага і пісьменніцкага зрытунгу Міхася Васілька.

Ад самага маладзтва жыццё яго было надзвычай цяжкім і гаравітай — сучасныя нішчыні і галоўніца, бесхаціўства і страты, падзронасць і непрыкметны здзек з боку старых і новых уладных структур. Яшчэ ва ўнікацтве ў Расію заўчасна памерла маці, ужо тут, на радзіме, літаральна на вачах згасла ад сухотаў жонка. Бытавыя няшчасці, допыты і катаванні ў дэфензіве, урочыце нямецкі канцэнтрацыйны лагер... “Каб не маленькі сыноч, якога люблю больш за ўсё на свеце, — скуруліва прызнаваўся ён у лісце да Р. Шырма, — закончыў бы з сабой”.

І якую ж трэба было мець унутраную моц і сілу, каб у сваёй творчасці не збіцца на прычыты і скавышліваю роспач! Малады паэт паратунак і душэўнае ўтаймаванне шукаў і знаходзіў у залежах спаконвечнай народнай філасофіі і мудрасці, фальклору, лучнасці з аднадумцамі і судрамі па справе, нацыянальна-вызвольным руху; яго слова адпачку сілкавалася ўсведамленнем сваіх грамадзянскіх і патрыятычных задач і абавязку:

Там, дзе высіяцца стромкія хвой,
Дзе бярозы лісцём палаяцца,
Дзе знаходжу спачынак душою,
Як вясной заціпе сенажаць, —
Там краіна мая...

Дзе на нівах, слязою палітых,
Горкім потам у спёку паўдня,
Да грудзей прытуляючы жыта,
Пяе песню вядолі жыня, —
Там краіна мая.

Дзе ад здзеку, бяды і няволі
Цяжка стогне матуля-зімля,
Дзе народ наш да лепшае долі
Пракладзе упэўнена шлях, —
Там краіна мая.

На пачатку шляху праблемы свайго мастацка-творчага росту пазту даводзілася вырашаць пераважна саматутам. Праўда, чым далей, тым усё ў большай ступені ў вершах М. Васілька абазначаліся філасофска-эстэтычныя традыцыі Я. Купалы, а ў паслейшыя гады яны засведчылі ўздзеянне яшчэ і магутнага танкаўскага таленту. Цікава, што ў творчасці Я. Купалы ён у першую чаргу звярнуў увагу на тыя канстанты светаўспрымання і яго матэрыялізацыі, якія ў далейшым будзе імкнуцца культываваць у сваёй паэзіі. “Я асабліва захапляўся творами Купалы, — прызнаваўся ён пазней, — яны зрабілі на мяне вялікі ўплыў, чаравалі мяне сваёй прастотай, шчырасцю, глыбокім зместам і багаццем вобразаў”.

Духоўна-стыльовую падабізну да Я. Купалы можна запрывмець у многіх творах М. Васілька. Надзвычайна папулярныя ў народзе, у тым ліку і сярод палітвязняў, вершы пазта “Як я пана перанёс” і “Над магілай камсамольца Самойлы” тыпалагічна перагукваюцца з вершамі Я. Купалы — адлаведна “Мужык” і “На смерць Сцяпана Булата”. Вядомыя купалаўскія інтанацыі з верша “Я не пазта” выразна чуюцца ў наступных радках М. Васілька:

Не пазт я — о не,
Нарадзіла мяне,
Маю песню — пакута, нядоля
Я ўсяго — васілёк,
Лёс, відаць, нездарок
Мяне кінуў на сумнае поле.
Мяне сонца пачэ,
Дождж асенні сячэ
І пяскамі вятры засыпаюць,
Але верыцца мне,
Што няволя мне,
Прыйдзе пчасця пара залатая!

Не скажаць, каб кнігі пазта давераснёўскага перыяду і пасляваеннага часу вылучаліся вялікай поліфаніяй і разнастайнасцю тэматычнага зместу, энцыклапедычнасцю, як мы кажам, у выяўленні жыццёвага матэрыялу. Наўрад ці каму кінецца ў вока тут і нейкая падкрэсленая эстэтычная адмысловасць вобразаў, асабліва агранка слова, жанравая багатасць. Творы М. Васілька вызначаюцца не гэтым. Яны кранаюць за жывое душэўна-спавядальнай адкрытасцю і безабароннасцю аўтара, даходлівасцю і прастотай (не спрочанасцю!), працятасцю балбочымі сацыяльнымі праблемамі Заходняй Беларусі, пачуццёвай размашыстасцю і ўтрапёнасцю. Пазт удала эмацыяналізаваў блізка для кожнага беларуса дэталі вяскова-сялянскага жыцця і начыння, адвечныя мэтайменні сацыяльных нізоў да волі і справядлівасці.

Дарэчы, характару светаўспрымання, складу мыслення, лагоднай душы пазта дужа пасаваў удала абраны ім псеўданім — Васілёк. Колькі тут хараста і безабароннасці, пшчоты і далікатнасці! Такая ж і яго песня — някідая, без знешніх эфектаў, але душэўна цнатлівая, прыгожая і ўнутрана суладная, гуманістычна чуйная да людскіх бед і няшчасця.

“У чым жа яе сутнасць?” — ставіў пытанне У. Калеснік, задумваючыся адносна творчай індывідуальнасці М. Васілька, і адказаў: “Ва ўмёнай пазта праз любоў да людзей злівацца з асяроддзем, растварацца ў ім, даводзіць сабе да пэўнасці, што пачуцці тых людзей, якіх ты любіш, — твае ўласныя пачуцці...”

Так, М. Васілёк настолькі глыбока жыў праблемамі вёскі, што яму, відаць, не даводзі-

лася асабліва дужацца з тэматыкай — яго вершы нараджаліся самі сабою, арганічна. Будучы ўстурбаваны клопатам аб хлебе надзённым, шмат пяклучыцца на сялянскай ніве, літаратурнай працай ён займаўся фактычна прыхваткамі, мастакоўскі кштат здабываў у перапынках між завіханнямі на зямлі, шматстайнымі хлеббаробскімі справамі. “Я сын мазоля, сын раллі!” — акцэнтаваў ён у вершы “Не плач, душа мая”. Натуральна, што ў выяўленні жыццёвых працэсаў ён быў далёкі ад хлапчукоўскага рамантызму, якім грашылі тады многія масавыя пазты Заходняй Беларусі. Не стрэнеш у яго вершах з абодвух давераснёўскіх зборнікаў баналізацыі тэм, але і лішняга мудравання таксама. Усё гэта разам узятае актыўна працавала на тое, што лепшыя, вышукаваныя творы пазта былі настолькі блізкія людзям, што гулялі ў народзе ў рукапісах і вусных пераказах, распаўсюджваліся як песні. “Шчыры голас Васілька гучаў у заходне-беларускай паэзіі, пачынаючы ад 1925 года... — аўтарытэтная прыгавдаў паўнапраўны чынік і знаўца многіх тымчасовых працэсаў Піліп Пестрак. — Васілька ведаў, чытаў і любіў народ. Яго вершы дэкламаваліся са сцэны вясковых гурткаў самадзейнасці. Яны заклікалі народ да барацьбы за вызваленне”.

Варта адзначыць, што творчасць заходне-беларускага пазта ведалі і ў савецкай Беларусі. Як сведчыць С. Шушкевіч, яго зборнік “Шум баравы” (1929) нейкім чынам патрапіў у Мінск і яго можна было прачытаць у Дзяржаўнай бібліятэцы імя У. І. Леніна.

М. Васілёк шырока друкаваўся ў заходне-беларускай перыёдыцы — газетах і часопісах “Наша воля”, “Беларуская справа”, “Родныя гоні”, “Маланка”, “Літаратурная старонка”, “Беларускі летаніс”. Папулярнасці і аўтарытэту пазта спрыяла і тое, што ён браў актыўны ўдзел у грамадска-культурнай працы: ладзіў гурткі Грамады, Таварыства беларускай школы, мастацкай самадзейнасці, арганізоўваў вечарыны, непасрэдна будучы заангажаваным у сцэнічных пастаноўках, харавых выступленнях, дэкламацыях і інш. У сярэдзіне 30-х гадоў ён быў падключаны да стварэння антыфашысцкага Народнага фронту ў Заходняй Беларусі. За ўсё гэта М. Васілёк неаднакроць падвяргаўся прэвентыўным арыштам і пераследу, у часе якіх, дарэчы, беззваротна прапалі многія яго творы, канфіскаваныя паліцыяй.

Не адну старонку памроклівай гаркоты перагарнуў пазт у ваенную халепу. Выбавіўшыся жніўнем 1941 года з Германіі, куды ён патрапіў будучы апалоненым як польскі жаўнер і дзе напоўніцу спазнаў палыновага смаку лагера і чужыны. М. Васілёк прызнаваецца і выконвае абавязкі старшыні Скідальскага падпольнага антыфашысцкага камітэта, пад псеўданімам Язэп Гром змяшчае свае журботна-элегічныя і аптымістычна-клічавыя творы ў партызанскім друку.

Дарэчы, гэты перыяд жыцця і творчасці М. Васілька і па сённяшні дзень тоіць у сабе нямаля пытанняў і загадак. Напрыклад, мяне каторы час не адлускае праблема супрацоўніцтва пазта з савецкай партызанскай разведкай, у прыватнасці факт яго ўдзелу ў снежні 1943 года ў вядомым беластоцкім З’ездзе беларусаў. Відаць, праеціць што-кольвечы ў гэтым плане наўрад ці ўжо ўдасца.

Вайною пазту неаднойчы даводзілася бываць на валасок ад смерці. Напрыклад, зімою 1943 года яго лёдз не расстралялі ўласаўцы, якія пад выглядам партызанаў правакацыйна выяўлялі іх сімпатыкаў сярод мірнага насельніцтва.

Можна, трохі святлей жылося М. Васілюку пасля вайны, але не намнога. Рэч у тым, што пазт не дужа надрываўся ў вітанні новых савецкіх парадкаў, а ўладнае чынавенства, літаратурныя камісары гэта добра адчувалі. Змаганец на ніве нацыянальнага адраджэння ў Заходняй Беларусі бачыў, як спакваля, але настойліва і паслядоўна ліквідоўвалася тое, за што там людзі ішлі ў турмы, ахвяравалі жыццямі.

“Палітрукоў бальшавіцкай ідэалогіі” (Г. Бураўкін) насцярожвала яго палонніцтва і разведчыцкая праца, а таксама тое, што па розных прычынах творы пазта патраплялі не толькі на старонкі левага, але і правага друку (часопіс “Нёман”, газета “Раніца” і інш.). Каму трэба было, тое добра памяталася і мелася на ўвазе. Выносіць гэта сумленнаму чалавеку і чуламу пазту было вялікай маральнай пакутаі. Адказваючы на пытанне нашай анкеты “Што б вы маглі сказаць пра асобу і творчасць Міхася Васілька?”, Васіль Быкаў, які добра ведаў яго па сумеснай працы ў Гродне, адзначыў наступнае: “Няшчасны лёс, няшчасная асоба... А чалавек вельмі добры, вельмі шчыры, па характару самы беларус. Але жыццё, вайна і КДБ зламалі яго і ўрэшце зьялі ў магілу. Ён перажыў шмат што: польскую акупацыю, вайну і нямецкую акупацыю. Але не мог перажыць бальшавіцкі таталітарызм, у якім ягоны талент засох, а пасля ссохла і жыццё. Мне вельмі шкада Васілька...”

Так, сёння асабліва наглядна бачыцца, што М. Васілёк падолеў усе цяжкасці, якія выпалі на яго долю, але здароўе і душа пазта на разгоністых бальшавіцка жыцця былі істотна падбіты. Неадраўна, значастыя адвечныя хваробніцы, недавер і псіхалагічны ціск заміналі яго творчай працы, перашкаджалі выхадзі мастацкага слова на новыя ўзроўні і абсягі. Якраз ва ўсім гэтым палягае прычына таго, што за цэлыя пятнаццаць паваянных гадоў пазт падрыхтаваў і выдаў толькі дзве свае кнігі, і то кнігі выбраныя — “Выбраныя вершы” (1950) і “Выбраныя творы” (1955).

Працуючы ў “Гродзенскай праўдзе”, М. Васілёк шукаў адушыны і збаўлення ў працы з маладымі літаратарамі — апекаваўся імі, падтрымліваў парадаі, клапаціўся аб тым, каб іх слова хутэй дужэла і набірала моцы. Многія з іх, згадаючы працэс свайго творчага станаўлення, з удзячнасцю аддаюць належнае ў ім свайму зчылаваму настаўніку. “Я ганаруся, — падкрэслівае, напрыклад, Д. Біцэль-Загне-тава, — што Міхась Васілёк быў першым пазтам, якому я паказала верш “Роднае слова”. Ён не надрукаваў верша, але і не параніў нясмелую тады вясковую дзяўчыну няўвагай. Не разбіраў па радках маіх першых спроб у паэзіі, але прымаў усур’ёз маю асобу, гэтага мне было досыць...”

Прызнанне красамоўнае.

“50 год! І якіх 50 год! Ты іх прайшоў часна і прыгожа. Не сорамна агляннуцца назад! Есць што ўспомніць! Есць за што падняць чарку! Есць за што паціснуць Тваю працавітую далонь! І гэта ўсіх нас дужа радуе — Тваіх сяброў, землякоў, чытачоў!”

Так расчулена пісаў М. Васілюку роўна сорак гадоў таму Максім Танк, віншуючы яго з 50-гадовым юбілеем.

На гэтыя восеньскія дні прыпадае 90-годдзе з дня нараджэння пазта і 35-я ўгодкі па яго смерці. І хоць тыя падзеі, калі жыў і тварыў Міхась Васілёк, аддзяляе ад нас ладная часавая адлегласць, ён і сёння светла помніцца шмат каму і з землякоў-скідальцаў і з творчых пабрацімаў. Ён згадваецца імя як чалавек надзіва сціплы і сардэчны, але, калі трэба, і адмабілізавана незалежны, рашучы, мяккі, летуценны, але і нясхібны, прынцыповы адначасова.

Мікола МІКУЛІЧ

ГІМН СВАБОДЗЕ ЧАЛАВЕКА

Прыгожая і светлая зала Дома літаратара 23 лістапада поўнілася пераліўнымі гукамі скрыпкі. На сцэне, здавалася, ззяючай ад мнства ліхтароў, іграў простую, усім знаёмую беларускую мелодыю малы скрыпач, выхаванец 1-ай музычнай школы г. Мінска Алёша Маўрышчаў. Зала прыціхла, успрымаючы цудоўныя гукі, глядзячы на хлопчыка ў нацыянальным кастюме, які сімвалізаваў Сымонку... Так пачалося свята, прысвечанае 70-й гадавіне вялікага твора Якуба Коласа — пазме “Сымон-музыка”.

Прыветным словам-прадмовай сустраў прыхільнікаў Коласавай творчасці народны паэт Беларусі Ніл Гілевіч, у якой падкрэсліў значнасць, цікавасць і непаўторнасць твора-юбіляра і, безумоўна, вялікі талент песняра. Тактоўна і паважна ён выконваў ролю вядучага. Першае слова даў даследчыку творчасці Коласа Міхасю Мушынскаму. У сваім выступленні прамоўца назваў твор “Гімнам мастацтву, якое звязана трывалымі ніцямі з зямлёй”, а таксама філасофскім творам (Колас змот

убачыць наш час, нашы праблемы). У канцы свайго выступлення заклікаў “быць самымі ўважлівымі прыхільнікамі Коласа і чытальнікамі яго твораў”.

Далей Ніл Гілевіч папрасіў сказаць слова першага выканаўцу ролі Сымона ў тэлевізійным спектаклі “Сымон-музыка”, які быў пастаўлены ў 1958 годзе, народнага артыста Беларусі Паўла Дубашынскага. Госці (а большасць з іх былі навучэнцы мінскіх школ) даведліся як на канцы 50-х гадоў, калі першыя крокі рабіла тэлебачанне, артысты ігралі ў жытую, і адразу гэта дэманстравалася на экранях тэлевізараў. Спадабаўся слухачам і дыялог Сымона з панам, прачытаны артыстам.

Расказаў пра свае першыя ўражанні ад прачытання яшчэ ў 12-гадовым узросце твора лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Я. Коласа Сяргей Грахоўскі. Пры дапамозе Коласа ён адчуў “як расце трава, як паўзе мураш, як ляціць пчала, як першыя кроплі дажджу ўпалі на дубовы лісток”. Удакладніў, што твор з’яўляецца і аўтабіяграфіч-

ным. Бо як жа можна не пісаць аб той прыгажосці Стаўбцоўскага краю, якая ўзраціла песняра. І ўжо, гаворачы аб нашым цяжкім часе, даў парады сваім маладым слухачам, падкрэсліваючы, што “нешчаслівы той чалавек, які некага ашукаў, але не той, што з працягнутай рукой можа адкрыта глядзець у вочы людзям”.

17 гадоў назад на сцэне Беларускага Дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Я. Коласа быў пастаўлены рэжысёрам Валерыем Мазынскім спектакль па пазме песняра. Галоўную ролю Сымона сыграў Сяргей Шульга, а ролю маці — заслужаная артыстка рэспублікі Таццяна Мархель. Завіталі яны і ў Дом літаратара. На суд глядачам прад’явілі ўрывак з пастаноўкі.

Падкрэсліўшы, што пазма “Сымон-музыка” не толькі самы пазтычны, але і самы музычны твор, вядучы запрасіў на сцэну трыю баяністаў пад кіраўніцтвам прафесара Акадэміі музыкі Валяціны Пісарчык.

Пісьменнік Алесь Савіцкі згадаў, што з усіх таямніц, якія ніколі не

будуць разгаданы чалавецтвам, ён бачыць дзве — каханне і мастацтва. Прачытала ўрывак з пазмы ўдзельніца тэатра-студыі “Летуценнік” пры БДУ Наталля Апановіч. Павесілаў слухачоў самадзейны гурт з радзімы Коласа “Гарэзы”. Запрапа-наваў слухачам прэм’еру песні-балады “Край мой родны” па матывах пазмы ансамбль народнай музыкі “Мінскі гармонік” пад кіраўніцтвам Івана Раманчука.

Старшыня Саюза беларускіх пісьменнікаў Васіль Зуёнак параўнаў дзве славы пазмы “Новую зямлю” і “Сымон-музыка” з думка крыламі аднае птушкі.

На заключэнне Ніл Гілевіч выказаў галоўную выснову пра твор: “Сымон-музыка” — гэта гімн свабодзе, свабодзе мастака і мастацтва, свабодзе чалавека...”

Ірына РАКЕЦКАЯ

Фота У. ГУЗОЎСКАГА

Вечарыны

У НОВЫ ГОД —
3 НОВЫМ
КАЛЕНДАРМ

А з'явіўся ён дзякуючы выдавецтву "Беларусь". І назву мае добра вядому па папярэдніх выпусках — "Родны край". Рэдактары-складальнікі календара — Валянціна Балтановіч і Святлана Панько. У новым "Родным краі" вытрыманы ранейшы прынцып падачы матэрыялаў: змешчана разнастайная інфармацыя, што тычыцца розных аспектаў нашага жыцця, не абмыслена ўвагай усе значныя юбілеі. Адрозненне хіба ў тым, што на 1996 год праваслаўныя і каталіцкія імёны падаюцца не штодня, а раз на месяц. Ды і ў тыражы розніца. Калі летась ён склаўся 200 тысяч экзэмпляраў, то сёлета напалову менш. Але можа атрымацца так, што і гэты не разыдуцца. І справа не толькі ў дзяржаўным духмоўі. Пагадзіцеся: календары павінны выпускацца загадзя. Гэты ж з'явіўся літаральна ў апошніх чыслах лістапада, і то спачатку толькі ў фірменным магазіне выдавецтва "Беларусь", што знаходзіцца ў пераходзе метро "Плошча Перамогі". Позна з'явіўся. На гэты час многія ўжо змаглі прыдбаць рускамоўныя календары. Балазе, іх шмат... Прытым ёсць і спецыфічныя, як, для прыкладу, хрысціянскі.

СЯБАР
І ПЕРАКЛАДЧЫК

Нарадзіўся ў Расіі ды не чужы і Беларусі, знакамiты рускі паэт, лаўрэат Ленінскай прэміі Аляксандр Пракоф'еў. Сувязі з Беларуссю для Аляксандра Андрэвіча пачаліся ў асноўным у пасляваенны час, хоць і дагэтуль славаў з некаторымі нашымі пісьменнікамі.

Дзякуючы А. Пракоф'еву ў 1948 годзе ў Ленінградзе пабачыла свет анталогія беларускай паэзіі. А. Пракоф'еў рэдагаваў многія кнігі беларускіх паэтаў, пісаў рэцэнзіі на іх творы, шмат разоў прыязджаў на Беларусь, прымаючы ўдзел у розных мерапрыемствах, у тым ліку ў другім і трэцім з ездах пісьменнікаў, што праходзілі адпаведна ў 1949 і 1954 гадах.

Аляксандр Пракоф'еў напісаў шмат паэтычных твораў, прывеснем нашай зямлі. Сярод іх такія, як "Сябрам", "Беларусі", "Ой, ляціце, думкі...", а таксама вершам, адрасаваным Я. Купалу, Я. Коласу, П. Броўку, С. Прытыцкаму.

Дзякуючы Аляксандру Андрэвічу па-руску загучалі многія творы Я. Купалу, Я. Коласа, М. Багдановіча, П. Броўкі, П. Панчанкі, М. Танка, Е. Лось, М. Лужаніна і іншых. У сваю чаргу яго паэтычнае слова "загаварыла" па-беларуску. Не стала А. Пракоф'ева 18 верасня 1971 года, а ў гэтыя дні споўнілася 95 гадоў з дня яго нараджэння.

"ВІЦЕБСКІ
ЛІСТАПАД-95"

Прайшоў фестываль аўтарскай песні "Віцебскі лістапад-95". Яго ўдзельнікі — самадзейныя выканаўцы з Мінска, Гродна, Смаленска, Санкт-Пецярбурга і іншых гарадоў былога Саюза паказалі сваё майстэрства віцеблянам. Апладысментамі сустралі гледачы выступленні членаў віцебскага клуба аўтарскай песні Алены Бяльніцкай і Андрэя Каралёва, а таксама тры "Фіеста" з Маладзечна.

На здымку: члены Віцебскага клуба аўтарскай песні Алена Бяльніцкая і Андрэй Каралёў. Фота Аляксандра ХІТРОВА, БЕЛТА

Яшчэ летась у яе хляўку рохкаў кабан. А цяпер там пуста. Адны дровы. Іх там не на адну зіму. Каторы ўжо год яна стаіць на чарзе на кватэру, і калі атрымае — хто яго ведае. У выканкоме ў калідоры вывешаны спісы, чыя чарга блізка. У тых спісах ёсць і яе імя. Але прасоўваецца чарга, што муха па смале, і калі далей так будзе, то ці дачакаецца яна таго, каб хоць трохі пажыць у кватэры з выгодамі? Звакавала ў двух песнях пакойчыка з грукіаю. Грукіа, праўда, добрая, той, хто склаў яе, пэўна, варты пячкі. Укінеш у яе абярэмчак сухіх сасновых дроў — і ў лобы траскучы мароз у пакойчыка цёпла-цёпла.

Калі гэта яна ўсялілася ў пакойчыкі? Тады яе Валік яшчэ ў школу бегаў, а яна ў геофізіцы бухгалтаркай рабіла. Якая ў бухгалтэрыі зарплата? Гэта цяпер людзям яе спецыяльнасці плацяць добрыя грошы, а тады... Ледзь дацягвала ад зарплаты да

вайну яе, Ганну, немцы вывезлі ў Германію. У баўэра яна парабавала каля двух гадоў, а як прыйшлі амерыканцы, то ўгаворвалі, каб не вярталася ў Расію, палохалі, што Сталін яе, як і бацьку, згноіць у Сібіры. Не жыццё, а рай, выходзіла са слоў амерыканцаў, чакаў яе на чужыне. Не павярнула яна чамусьці тым угавам. Чужы край, хай нават і залаты, усё ж не свой, не родны... Брат во таксама не захацеў заставацца ў Армавіры, на бацькава селішча пацягнула. Дома добра, але хіба на такое жыццё яны спадзяваліся? Яна — у дэспенскай камуналцы, брат ад работы не разгінае спіну...

— Якая цябе муха ўкусіла, Ляксандар? У вёсцы хоць не голадна, а ў Мазыры? На грошы ўсяго не ўкупіш, што ў сваім гародзе расце.

— Ты хочаш, каб мяне ў турму пасадзілі? — раптам закрычаў ён на яе. — Навыбіваў

— Ну, калі так, то... — мужчына зноў сядзеў за сталом, пазіраў то на карту-схему, то на яе, Ганну. — Калі ён сапраўды варты стольра, то хай звяртаецца да мяне сам — я яму і ўчастак адваду, і на работу прыстрою.

Мужчына праводзіў яе да выхаду, падаў на развітанне руку, сказаў, каб яна калі што, заходзіла або званіла. Яна зачырванелася, ёй было прыемна, бо падалося, мужчына рабіў нейкі намёк на працяг знаёмства.

Дні беглі, яна чакала, што брат наведзецца да яе, і тады яна пахваліцца, што для яго ёсць добрая навіна. Але брат усё не ехаў, а яна сама не магла ніяк вырвацца, бо прыхварэў Валік.

Чакала брата, а да яе на Кімбараўку завітала Дуня. Не паспела на парог — і ў слёзы.

— Пасадзілі Ляксандра. За тое сена,

Іван КАПЫЛОВІЧ

БРАТ І СЯСТРА

АПАВЯДАННЕ

зарплаты. Выратоўвала тое, што сваякі ў вёсцы блізка ад Мазыра, і як толькі выхадны або якое свята, то яна за сына — і да сваякоў.

Больш за ўсё яна гасцявала ў брата, у якога і маці іхняя жыла. Брат працаваў, як чорны вол, але штоscopy і меў, на паліцы ў яго заўсёды хлеб, укладоўны — мяса, сала каўбасы. У вайну загінула братава першая сям'я, ён вярнуўся з Армавіра дадому, на Палессе, прыстаў у прымы да настаўніцы, у якой муж не прыйшоў у вайны і ў якой на руках засталася двое малых. Праз нейкі час братавая нарадзіла яшчэ дачку, потым сына. Братавая — дробная жанчына, але цягавітая. Прыбываў са школы і хапалася за адно, за другое, за трэцяе. Вядома, выскова я настаўніца — не гарадская. У вёсцы на стале ўсё са свайго гарода, хлява, курсадні... І зноў хадзіла чаравата... Яна пазірала на брата, на яго жонку і прыкідвала, ці змагла б яна вось так, як яны? Ніколі не выпрагаюцца з работы, усё адно як двухжыльныя...

Канчаўся выхадны, яна збіралася назад, у Мазыр. Да шляху яе праводзіў брат з усім сямействам, з роднымі і няроднымі дзедзьмі.

— У цябе Ляксандар, развязаўся мех не на смех, — казала яна брату, пазіраючы на яго жонку, якой да родаў было зусім блізка.

— Здурэў ён, аніякага ўпыну, — не стрымалася братавая, і дарма, што ўжо чакала пятае дзіця, а ўсё адно пачырванела, бы дзяўчо.

— Хай растуць, — брату, мабыць, не спадабалася, што сястра нібы дакарала яго. — Хлеба ўсім хопіць, пакуль я жывы і лужы...

Ля забалочанага броду яны спыніліся. — Правядзі, Ляксандар, сястру да шляху сам, а я ўжо вярнуся, — братавая баялася пераходзіць яго па слізкіх кладках.

— Вяртайся, Дуня, табе і зусім не трэба было з хаты вылазіць, пабераглася б трохі, — падтрымала яна братавую, і тая паслухалася, павярнулася — і дахаты.

З братам яны перайшлі брод, вузкай лясной спежкаю падаліся да шляху. — Цяжка табе? — спытала ў брата.

— Як бы табе, Ганна, лёгка, — у брата ў руках цяжкая сетка з харчамі. Гэта Дуня паклала ёй на дарогу таго-сяго. — На тваю зарплату хіба пражывеш? Падрасце Валік, то як ты зведзеш канцы з канцамі?

На разбітай, калдобістай гравійцы яны трохі пастаялі, і брат заспяшаўся: — Ждзь ўжо сама, а я пабягу, Дуня цяпер і дроў з павеці ў хату не прынясе, усё на мне ды маці.

Ён адышоўся, але раптам, як штосьці прыгадаўшы, вярнуўся назад.

— Ты, Ганна, выберы часіну ды зайдзі ў выканком, пагавары, з кім трэба, дазнайся, дзе выдзяляюць участкі пад забудову. Перабрацца я хачу адсюль — што ў калгасе за заробкі? Я — сталяр, сваімі рукамі ў горадзе я хіба не зароблю, каб пракарміць сям'ю?

Ніколі да гэтага брат нават не заікаўся пра тое, каб перабрацца з вёскі ў Мазыр. Ёй здавалася, што ён навед прыкіпеў да зямлі, ніякімі абаранкамі не заманіць яго ў горад. Сялянскае дзіця. Змалку ў падпасах, у пастухах. Бацьку раскулачылі да запраторылі ў Сібір. Адтуль ён не вярнуўся, дзедзі разбегліся па ўсім свеце. У

па карчах сена, дак старшыня закамандаваў, каб на ферму адвёз. Калгас век зроду па карчах не касіў, але як убачылі... Сам не гам — і другою не дам... Жыўцом заганыюць на той свет...

Брат павярнуўся і спорным крокам пашыбаваў дадому. А ў яе ў вушах усё гучаў яго голас, у якім боль, крыўда за сябе, за бацьку, за ўсіх яго дзяцей. Чым яны прагневаліся перад богам? Тым, што рачкавалі на сваёй зямлі дзень і ноч, свету белага з-за работы не бачылі? Ляксандар малалы ж яшчэ, а на ўсё шэсцідзесяць выглядае. Яму і мянушку ў вёсцы прыклеілі — "маршчак". Але — такой бяды, ёй ёсць да яго прыйшлішчы. Брат шкадуе яе, ніколі не адпусціць з пустымі рукамі...

Паказалася машына, грузаная лесам. Ганна падняла руку. Шафёр спыніўся. Не хацеў браць — адну пасажырку падчапіў ужо, кабінку заняла, а ў кузаў садзіць — міліцы баяўся. Але Ганна ўгаварыла: маўляў, перад горадам яна злезе.

Не ехала яна — мучылася. Не дарога, а гора: сучальныя выбоіны ды каляіны. Трэсла, як у пекле. Але яна не дужа звачала на тое, — не першы раз, прывыкла. Яна ўзіралася ў дарогу і старалася ўгадаць, тая гэта ці не тая, па якой колісь везлі іх у Сібір. Шмат часу сплыло. Тады гравійкі не было, як не было і машын, а ўсё калёсы ды сані. Ад Палесся і да самай Сібіры іх везлі перш на калёсах, потым на санях. З дому выбраліся на пачатку восені, а апынуліся ў Сібіры, то ўжо там лютавала зіма...

Валіка дома не заспела. Ён заявіўся пад самы вечар з дубцом, на які было нанізана некалькі пятак з яршамі і адзін ладнаваты лепшч. Прыпяць ад дома блізка, воль і не сядзіцца сыну: за вулы — і на раку.

— Сынок, ты хоць на ўрокі не забыўся? Валік вінавата маўчаў — з неахвотай хадзіў ён у школу, з-пад палкі браўся за ўрокі.

— Я ў цябе, сынок, адна, бацька твой з маладухаю зблытаўся, і табе няма на каго спадзявацца. Не будзеш вучыцца, дык гарадскі брук будзеш падмятаць?

Валік моўчкі разуўся, сказаў: — Есці хачу.

Заўсёды так: яму пра адно, а ён — пра другое. Яна даўно зразумела: не ў яе ўдаўся сын. Хіба ў яе радні былі лядачыя? Ляксандар вунь як рваўся колісь да вучобы, а бацька не пусціў, прымуціў плесці лапці, а потым даў у рукі бізун і выправіў у пастухі.

Яна заплакала.

У выканкоме ёй казалі, дзе адводзіцца ўчасткі індывидуальным забудоўшчыкам. Мужчына, што прыняў яе ў даволі прасторным кабінце, быў яе веку, добра апрануты, распаўнелы, і яна падумала, што ў яго нешта з сэрцам. Ён расклаў перад ёю карту-схему гарода, паказаў, дзе будзе новая вуліца, мікрараён, пасёлак. А потым устаў і ступіў да акна, каб адчыніць фортку. Правую нагу ён трошкі падцягваў, і яна рыпела. "Пратэз, — здагадалася Ганна. — Франтавік, мабыць, гэты праекціроўшчык. Осць чаму ён такі распаўнелы".

— Вы збіраецеся самі асіліць дом? — спытаў мужчына.

У двух словах яна расказала яму пра брата, што ў вёсцы.

што па карчах на касіў, далі два гады.

Супакоіўшыся, расказала Дуня пра суд, пра тое, як яна прасіла-маліла суддзю, пракурора, каб не пазбаўлялі яе мужыка, бо ў яго вунь якая сямейка: адных дзяцей пяць душ, самае меншае зусім нядаўна на свет паявілася...

Ганна ведала ўжо, што Дуня нарадзіла хлопчыка, як і тое, што ён пабраў Ляксандравы кропелькі, што баба Мар'я нацешыцца з унука не можа.

— Як ён расціме без бацькі? Добра, што хоць мама яшчэ ў сіле, дапаможа. Без яе помачы, Дуня, цяпер табе хоць прападзі, — сказала Ганна.

Яны замаўчалі, кожная думала пра сваё, але найбольш перажывалі за Ляксандра — трэба было яму залезці ў тыя карчы, каб яны згарэлі.

— Я ў выканкоме была, пра індывидуальных забудоўшчыкаў спраўлялася, — перавяла размову на іншае Ганна. — Ляксандар прасіў...

Дуня паглядзела на яе са здзіўленнем: хіба ў іх у вёсцы дрэнная хата?

— Ляксандар жа прасіў, — бы апраўдвалася Ганна. — Ён папрасіў я і схадзіла. А вы ўжо самі рапайце.

Ці не тым жа днём яна зноў заглянула ў выканком да праекціроўшчыка. Ёй падалося, што ён усё ж бліжэй да вялікага начальства, дык мо як-небудзь дапамог бы брату? Гэта ж трэба: за ваянку сена чалавека пазбавілі волі...

Праекціроўшчык слухаў яе і не пераваў. Калі яна скончыла, адчытаў: — Дзе ты раней была? — ён неяк зусім непрыкметна перайшоў ад "вы" на "ты", бы тым самым скарачаў дыстанцыю між ёю і сабой. — Цяпер што? Хіба на перасуд падаваць?

Распытаў, дзе яна сама жыве, ці задаволена сваёю кватэраю.

— Я ў выканкомаўскай жыллёвай камісіі, то мог бы слова закінуць, калі што, — раптам прапанаваў ён, і яна адчувала, што ён гэта можа, гэта ў яго ўладзе.

Сёння яна апранулася ў свае лепшыя ўборы, у цырульні дзеля гэтага візиту пратырчэла не адну гадзіну, і цяпер вала-сы яе падстрыжаны, падрэўняны, прыгожа падаюць на шыю, ледзь закрываюць лоб. Бог не абдзяліў яе ні тварам, ні целам, і праекціроўшчыку яна, мабыць, спадабалася яшчэ той першы раз.

— Прышлі б паглядзеці, дзе я жыву, — яна па-ранейшаму з ім на "вы", ёй пераадолець гэтую нябачную мяжу няпроста. Сказала, не вярчы, што ён сапраўды калі-небудзь збярэцца і зойдзе, возьмецца ёй памагаць.

— Лаўлю на словы, — жартаўліва сказаў ён, — прымаю запрашэнне. Зазірну як-небудзь, можа, нават у гэтую суботу.

Ён праводзіў яе да выхаду, супакоіў: — Не трэба апускаць рукі. Пішы скрозь і ўсюды. Мо й выпусцяць твайго брата — усё-ткі ў чалавека пяцёра дзяцей на шы... Яна чакала суботы, як нейкага невядомага свята. Адскочыла ў вёску да братавай, прывезла самагону-першаку, ладны кавалак бараніны. На выхадныя дні выправіла Валіка ў вёску...

Праекціроўшчыку спадабалася самагонка, свежая бараніна, і ён нахвальваў Ганну: — Добрая ты гаспадыня, але чаму без мужа? Паглядная кабетка, а без мужа?

Нядобра гэта. Хочаш, я пасватаюся да цябе?

Пэўна, ён жартаваў, бо хіба ў яго няма жонкі? Дарма, што інвалід, без адной нагі, але ж як чыста апрануты, працуе вунь дзе.

— А кватэра ў цябе, Аня, не дужа, — ён адразу пачаў называць яе Аняй. Гэта брат і яго жонка, маці завуць яе Ганнай. — Я што-небудзь табе падбярэ. Каля сталёна здаюць дом — не пацяганы, з дрэва, але добры дом, капітальны, у ім пячное ацяпленне, ды хіба ў нас мала дроў?..

Ён застаўся ў яе начаваць. У ложку, асвойтаўшыся, яна прызналася, што яе бацьку да вайны саслалі ў Сібір, што яна сама ў вайну парабкавала ў Нямеччыне.

— Толькі не ляпні пра бацьку ў выканком, калі выклічуць на жыллёвую камісію, — папярэдзіў ён. — Ёсць у нас нарта пільныя. Так што лепш памаўчы...

Ён узяў з эдліка, што каля ложка, кішэнны гадзіннік, пстрыкнуў вечкам, паглядзеў, вылез з-пад коўдры:

— Пара мне, а то калі дазнаецца мая баба Яга ды шумне, то вылучу я з выканкома, бы корак з-пад шампанскага.

Праз нейкі час ёй прыслалі з выканкома ліст — выклікалі на жыллёвую камісію. Старшыня камісіі нібы адгаворваў яе:

— Мо б вы трохі пачакалі? Усё ж вы не на вуліцы, а ў нас на чарзе мнагадзетныя сем'і туляцца ў катухах, што не дай божа.

— Хіба яна не мае права на першачарговае атрыманне? — не змаўчаў праекціроўшчык. — Маці-адзіночка, у вайну акупанты вывезлі ў Германію...

І вось яна ў сваёй новай кватэры. Дом драўляны, але сцены патынкаваны, пабелены. Пашэнціла ёй! Праўда, каб не праекціроўшчык... Яно не проста так стараўся ён выбіць ёй гэты куточак... А куды ёй падзецца? Адзінокая яна, безмужняя, і хоць яе шчасце крадзенае, але ўсё ж трохі сагрэвала душу...

— У канцы гэтай вуліцы адводзім участкі пад індывідуальную забудову, — праекціроўшчык адведаў яе на новай кватэры, як толькі яна пераехала, распіхала па кутках транты ды паспела набыць у магазіне жалезны ложак з панцэрнай сеткай і канапу. — Дык ты не спі, пішы заяву і прынось — бяры ўчастак для брата, пакуль ёсць, а то позна будзе.

— Хто мне дасць той частак? Толькі перабралася ў новую кватэру — і прасіць частак?

— Я знаю, што кажу... Ты напішы заяву і аддай ў жылупраўленне, а я пастараюся, каб яна трапіла ў мае рукі...

— Не ведаю, што мой Валік думае сабе, — скардзілася яна брату. — Ледзь упіхнула яго ў тэхнікум, а ён не хоча вучыцца — прапускае заняткі, не рыхтуецца...

Дабілася яна ўчастка Ляксандру ў канцы той жа вуліцы, на якой і яе дом. Цікава ці здагадваецца брат, як ёй гэта ўдалося — за адзін год і кватэру атрымаць, і ўчастка дабіцца?

Адбыўшы тэрмін, брат і на адзін дзень не захапеў вяртацца ў вёску. Балазе, у горадзе скрозь патрэбны сталары. Вось ён цяпер і спеле ў новых выканкомаўскіх дамах падлогу, устаўляе вокны, навешвае дзверы.

Праўда, жыць яму пакуль няма дзе, дык ён у яе прытуліўся. Кажы, што ненадоўга, на адно лета. Перавёз з вёскі стопку, зрабіў з яе часовую хатку. Рукі ў яго залатыя. Адно печы сам не рабіў, знайшоў дзеда-печніка, і той адштукаваў не печ, а ляльку.

Шкада ёй брата: і ў вёсцы будаваўся, і ў горадзе не можа супакоіцца. За што ён адседзеў два гады? Дзе, у якім яшчэ свеце салжаюць у турму за тое, што чалавек надзеў карове травы? Брат спадзяецца, што тут, у горадзе, ніхто не стане яго чапаць, тут ён будзе жыць сам сабе.

Брат і стопку дарабляе, і залівае палмурак пад новы дом. Кожную вольную хвіліну месіць раствор, накладвае яго шуфлем у вядро, валачэ да апалубкі.

— Пабудуся, то ты будзеш самым дарагім маім госцем, — кажа Ганне.

— Да таго трэба яшчэ дажыць, — уздыхае яна, глядзячы на брата — худога, учарнелага.

— Дажывём, — Ляксандар вывернуў у апалубку яшчэ адно вядро, драўлянаю доўбняй пачаў трамбаваць раствор. — Для каго ж я са скуру вылузваюся?

Яна крадком зірнула на гадзіннік: ужо за пятую, вечарэ.

— Пабегла я, — Ганна заспяшалася: сёння абяцаў наведання праекціроўшчык, трэба ж сустрэць яго. З таго часу, як брат кватэрае ў яе, сустракаюцца яны рэдка.

— Гнала б ты гэтага чорта кульгавага! Чаго ён да цябе прывязваўся? У яго свая сям'я, дзеці, а ты... — брат недалюблівае яго.

— Дзівак, думае яна. Каб ты ведаў, братачка, што значыць для мяне гэты праекціроўшчык... Але сказаць яму, дык ці зразумее? Мала таго, што ён памог атрымаць ёй куток у новым доме, выбіў брату ўчастак амаль што ў цэнтры горада, дык нядаўна паставіў яе на чаргу на кватэру з выгодамі. Невядома, калі падыдзе тая чарга, але няхай, не за плячыма яе насіць...

— Няўдзячны ты чалавек, братка, — кажа ў голас. — Няўдзячны і несправядлівы. Дзеля цябе ён са скуру вылузваўся, а ты... Але, сям'я ў яго, дзеці... А мой Валік — раўнівы. Хіба ён з кім ужывецца? Пра замуж я забыла нават і думаць. А чым дрэнна мне з гэтым выканкомаўцам? Ён мне і дроў выпіска, прывязе... Для мяне ён апора.

— Сучка ты, Ганна! Не ведаў я, што ты ў нас такая, — не на жарт узлаваўся брат. — Ты ганьбіш не толькі сябе, а ўсю нашу радню. Ні стыда табе, ні сораму.

Яна крута павярнулася і ледзь не бежкі падаралася дадому. А ён наўзлагон шыбнуў:

— Калі яшчэ заявіцца, дык я вазьму яго за каршэнь і за парог!

— Ну, братка, нарта ўжо ты шмат бярэш на сябе. Брат то брат, але ж трэба і меру знаць. Жывеш ў мяне каторы месяц, транты свае паразвешваў абы-дзе, хляўчук, дзе дровы, ператварыў у склад... І ты яшчэ мяне вучыш? Ось вернешся сягоння, а табе скажу...

Праекціроўшчык чамусьці не з'явіўся, і гэта, пэўна, дадало ёй дурной злосці на брата. Яна пачала зрываць з вешалкі, з цвікоў, убітых у вушак дзвярэй, братава адзенне, яго ручнікі, шыбала са злосцю на падлогу. Потым узяла з шафы старую дзвяртку, звязала ўсё ў вузел — хай ідзе куды хоча, раз ён такі разумны.

Ён прыйшоў неўзабаве. Адчыніў дзверы, пераступіў парог ды так і знерухомеў: спадзяваўся ўбачыць адно, а тут зусім іншае. Абвёў позіркам сцены, не ўбачыў сваіх рэчаў і, пэўна, здагадаўся, што за вузел на падлозе.

— Значыць, ты так... Гэта мне падзяка, што я і цябе, і твайго сыночка паіў, карміў... Як ні з'явіцца сястрыха ў госці, то ўжо я пакладу ёй у кайстру ўсяго, не пашкадую...

— Расплацілася я за ўсё! Спаўна... А мо і сябе падстаўляла пад выканкомаўца, каб табе ўчастка дабіцца, а ты змушчаешся... Няма ў цябе совесці, браток мой, няма. А раз так, дык тут вось бог, а тут парог. І хляўчук ачысці. Я парасё хачу купіць...

— Дзякуй табе, сястрыца, век не забуду, — брат забегав па пакоі, шукаў свой абутак, іншыя рэчы, якія яна забыла пакласці ў вузел. — Але глядзі: яшчэ прыйдзе коза да воза...

Так вось і пасварыліся. Ніхто не захапеў саступіць, не пайшоў на замірэнне. Узяў брат хатку на плячо, у парозе прыпыніўся:

— Не бяда, як-небудзь... Печ у стопцы ёсць, напалю, навару — не прападу. А заўтра і з хляўка ўсё пазабіраю — не перажывай...

Валік зусім адбіўся ад рук. З горам паліклінікі скончыў тэхнікум, але па спецыяльнасці ўладкоўвацца не захапеў. Маўляў, плацяць надта мала. На аўтабазу падаўся, вучнем слесара стаў. Выпацкаецца за дзень — не адмыць. Удалатак да гарэлка пачаў прывыкаць. Апроч яе, у галовах тых слесараў, мабыць, нічога больш і няма. Толькі атрымаець зарплату — бежкі да гастронома. І Валік пачаў улягвацца. Што ні казала сыну, словы яе не мелі той сілы, што гарэлка. Пайсці б да брата, пажаліцца яму, хай бы ўзяў папругу ды аперэзаў Валіка раз-другі, мо паразумнеў бы хлопец трохі. Але ж брат да яе — ні на парог, як і яна да яго таксама.

Брат ужо закончыў дом, забраў з вёскі сям'ю. Сам усё сталярнічае, а Дуня яго ў дзіцячым садзе выхавацелькай. Кожны дзень ранічкай і вечарам праходзяць паўз яе вокны, але хоць бы раз хто з іх завярнуў да яе, пасядзеў, пагаманіў. Не, такія ўжо запяттыя, што не дай бог.

Мабыць, яна дужа ўзяла да галавы і тое, што Валік адбіўся ад рук, і сварку з братам. І ні з таго ні з сяго захварэла. Пад правай грудзінай пачало перш лёгенька паколываць, папчыпваць, а потым усё болей, болей...

Мусіла звярнуцца да доктара. Заўсёды, калі даводзілася ісці ў паліклініку, яна старалася ўзяць талон да доктара-жанчыны. Мужчыны-ўрача чамусьці саромелася. Мабыць, па вясковай звычцы. Як гэта мужчына, хай сабе і доктар, будзе лапаць яе?

На гэты раз талон ёй выдалі да анкалагамужчыны, і яна не прасіла, каб памянлілі, бо не раз чула, што ён — лекар ад Бога. Ён сядзеў за сталом, штосьці пісаў, калі яна пераступіла парог невялікага кабінета з шырмай у куце.

— Распіранайдзеця, — як загадаў ён, паказаўшы вачыма на шырму.

Яна крыху здранцвела, але паслухмяна

распанулася да пояса, паслухмяна паварочалася пад рукамі доктара.

Ён муляў яе пальцамі, намуляў нейкую бялячку, яна адчула востры ўкол, ціхенька войкнула.

— Баліць? — спытаў ён.

— Ага, — ледзь варухнула яна вуснамі.

— Дзе баліць? Вось тут? Ці тут?

Потым ён мыў каля крана рукі, а яна апранулася за шырмай, выйшла адтуль і чакала, што ён скажа.

— Даўно ў вас гэта? — доктар сеў за стол, палсунуў да сябе паперы і штосьці запісаў, не падымаў галавы.

— З паўгода. Я надта і не звязала, спадзявалася, што прайдзе.

— Ось і дарма. Каб адразу, то мо й абышлося б, а цяпер...

Ён раптам ва ўпор паглядзеў на яе, і яна не вытрымала гэтага ягонага позірку, ёй чамусьці стала нядобра, закружылася галава, самлелі ногі: "Няўжо тое, невялічанае?..."

— Трэба класіцца на аперацыю — без удалення грудзей не абысціся... Пухліна... Я разумею: вы — маладая прыгожая жанчына... Але не пра гэта трэба думаць. Калі не зрабіць аперацыю...

Ён зноў паглядзеў на паперы, што перад ім, нечакана скончыў:

— Я дам накіраванне. Не марудзьце, час не перпіць...

З паліклінікі яна падаралася не дадому, а да Прыпяці. Села на перакуленую лодку, глядзела на плынь ракі, на невялікі буксір, што пхаў паперадзе сябе доўгую баржу, грузячую дробным шчэбнем.

— Мо доктар памыліўся? — яна яшчэ не верыла, што дыягназ канчатковы. Але ж у руках накіраванне на аперацыю...

Пайсці б зараз да брата, пажаліцца яму, сказаць, якое кароткае, нядоўгавечнае жыццё, а яны забываюць пра тое, нават знацца не хочучь, бы і няродныя. Дадому не хацелася. Што яна там не бачыла? Сын усё болей апускаўся: не было дня, каб ён не напіўся. А талы крычыць, сварыцца на яе, гразіцца. Дзе гэта бачна, каб сын дакараў маці за тое, што яна адна, без бацькі, выгадала яго, паставіла на ногі? Яму, апроч гарэлка, нічога не трэба. Грэшным дзелам яна падумвала ўжо, ці яе гэта сын, мо ў радзішчы пераблыталі, падсунулі ёй чужога? У іхняй радні не было беспрасветных п'ячуг...

Адкуль узялася яе хвароба? Мабыць, усё адно да аднаго. Нічога бясследна не праходзіць, усе хваробы, кажуць, ад нерваў. Пасварылася з братам... А сын колькі нерваў папсаваў ёй? Дый праекціроўшчык... Хіба ёй не крыўдна, не балюча, што яны, быццам злодзеі, хаваюцца ад усіх, баяцца, каб ніхто не заўважыў, што ён бывае ў яе?..

У бальніцы ёй адрэзалі правую цыпку, і замест яе цяпер пратэз. Парэзалі і жывот... І яна, дурная, усё перажывала, ці захоча з ёй такою бачыцца праекціроўшчык. Колькі разоў ён наведваў яе ў бальніцы, выгляд яго быў змрочны, дактары, напэўна, не ўтойвалі, якая ў яе хвароба...

— Добра, Аня, што хоць жывая, — казаў ён і замаўкаў.

Яна адчувала: ён перажывае, але хавае, не паказвае. Вядома, ён прывязваўся да яе, яна, мабыць, з'яўлялася для яго не толькі палюбоўніцай, а і нечым большым.

— З братам так і не памірылася? — пытаўся ён.

— Ён, мабыць, і не ведае, дзе я і што са мною.

— Што вы за людзі?! Не без таго — бывае, што пасварацца і брат з сястрой, але каб так...

Ёй як быццам палягчэла, і яе выпісалі. Але лепш бы ёй не вяртацца дадому. Валік дапіўся да таго, што папраніваў і хатнія рэчы. На сцяне ў яе вісеў невялікі дыванок — жоўта-чырвоны, квяцісты, ад яго зала выглядала весела, святочна. Адкладвала з зарплаты падзесяты-другой, каб справіць той дыванок, пральную машыну, пыласос... Нічога таго яна не ўбачыла, калі выпісалася з бальніцы: родны сыноч усё разбазарыў...

Як ёй тут спакойна паляжаць, ачухацца трохі ад аперацыі, ад лекаў?

— Як ты, сыноч, збіраешся жыць? — спытала ціха, не сварачыся. — Памру я — загінеш. Нізашто, ніпрашго, як сабака пад шотам.

Сын маўчаў, не пазіраў на яе, Ён, пэўна, не верыў, што яна пра смерць казала ўсур'ез. Пэўна, ён ужо адпіў зусім мазгі і толкам нічога не ўспрымаў. Але ёй хацелася верыць, што сын і сам не рады, што п'е без меры. Ён проста ўжо бясціслы, каб спыніцца, аглядаецца, задумацца, куды ён копіцца.

Яна ўрэшце заплакала:

— Ох, сыноч мой, і навошта я цябе радзіла? Каб знала, што ты будзеш такі...

І ён упершыўся як пачуў яе, бо — расчуліўся, падышоў да канапы, на якой ляжала яна, прыхінуўся да яе, ціха прашаптаў:

— Даруй, мама, я больш не буду... Ось пабачыш...

Памерла яна напрудвесні. Пераказалі брату. Ён наняў машыну, прывёз яе з бальніцы, паклаў на канапу; звяртаўся да яе са словамі:

— Ох, сястра, сястра, чаму ж ты не прыйшла да мяне, не пажалілася, што хворая? Мы так блізка жывём, а зусім забылі адно пра аднаго. Нядобра гэта, сястрыца, ох, каб ты ведала, як нядобра!

Брат разумеў, што ёй ужо ўсё адно, якія словы ён гаворыць. Але ён пазіраў на яе — нерухомую, са сідзімі вуснамі, зашлюшчанымі вачыма — і яму здавалася, што яна ўсёго толькі прыдрамнула, што яна вось-вось пачуе яго голас і прачнецца...

Сястра, мабыць, адчувала, што пражыве нядоўга, і ўжо ў бальніцы напісала брату ліст, які і перадала яму палатная нянька. У лісце Ганна прасіла брата дараваль ёй, што не паспела з ім памірыцца. Прасіла і аб тым, каб ён пахаваў яе ў вёсцы, на бацькоўскай зямлі.

І яшчэ пра адно напісала сястра: грошы на пахаванне ў яе ёсць, яна паклала іх там і там. Ён перавярнуў у кватэры ўсё дагары дном, але грошай не знайшоў. Перад мёртвай маці наўколенцах стаяў Валік. Ён быў п'яны, як зямля, і брат здагадаўся, за што ён паспеў назюжэкацца. Ён ні слова не сказаў Валіку, а толькі горасна падумаў: "Прападзе хлопец".

На пахаванне прыйшоў і праекціроўшчык. Ён пачалаваў Ганну ў халодны лоб, а потым стаяў у яе ў галавах са знятай шапкай і пазіраў на заплаканага п'янага Валіка і, пэўна, шкадаваў, што ўсё абарвалася гэтак неспадзявана. Калі яго позірк чапляўся за Ганнінага брата, праекціроўшчык гатовы быў схпіць таго за каўнер, спытаць: "Чалавек ты ці хто? Бачыш, дзе сястра? А ты? Эх, не шкадаваў ты яе!.."

Якуб УСІКАЎ

30 лістапада 1995 г. на 77-ым годзе жыцця памёр беларускі пісьменнік Якуб (Якаў Кірылавіч) Усікаў.

Якуб Усікаў нарадзіўся 20 верасня 1919 года ў вёсцы Кадаіна Магілёўскага раёна ў сялянскай сям'і. Вучыўся ў Магілёўскім палітасвет-тэхнікуме, затым у Мінскім педагагічным інстытуце імя М. Горкага. Працаваў дырэктарам сярэдняй школы ў Вялікім Сяле Дзяржынскага раёна, выкладчыкам мовы і літаратуры ў Мар'інагорскім сельгастэхнікуме. У Вялікую Айчынную партызанію на Магілёўшчыне, ваяваў у дзеючай арміі. Паранены. Пасля вайны вучыўся ў аспірантуры пры Інстытуце мовы, літаратуры і мастацтва АН БССР, працаваў у рэдакцыі газеты "Чырвоная

змена", у Магілёўскім педін-стытуце. Кандыдат філалагічных навук.

Узнагароджаны ордэнам Айчынай вайны II ступені, Чырвонай Зоркі і медалямі.

З рэцэнзіямі і артыкуламі Якуб Усікаў пачаў выступаць у 1946 годзе. Аўтар манаграфій "Драматургія Кандрата Крапівы: Нарысы аб становачым героі", "Беларуская камедыя: Ля вытокаў жанру", выдаў зборнік літаратурна-крытычных артыкулаў "Грамадзянскае сумленне мастака", "Андрэй Макаёнак: Нарысы жыцця і творчасці". Адзін з аўтараў дапаможнікаў для студэнтаў ВУНУ па беларускай дзіцячай літаратуры, фальклору, гісторыі беларускай літаратуры і тэатра.

Пайшоў ад нас чалавек

вялікага багатага лёсу, чулай душы, вядомы крытык, добры сябра. Памяць аб ім назаўсёды застаецца ў сэрцах тых, хто ведаў яго.

САЮЗ ПІСЬМЕНІКАЎ БЕЛАРУСІ

СЯБАР І ПАПЛЕЧНІК КАСЦЮШКІ

Не раз даводзілася мне чуць шкадаванне, што ў выніку не надта спрыяльных для нас гістарычных абставін многія славытыя пісьменнікі, ураджэнцы Беларусі, сталі прадстаўнікамі літаратуры іншых народаў — польскага альбо рускага, бо пісалі на іх мовах. Але ж ці справядліва нам адгароджвацца ад іх, ігнараваць іх творчасць? У ёй жа часта адбіліся важныя старонкі нашай гісторыі, жыцця беларускага народа ў мінулыя часы. Думаю, шмат якія творы гэтых пісьменнікаў варта было б уключыць і ў кантэкст нашай літаратуры.

Мне здаецца, шмат у чым цікавая для нас магла б быць творчая спадчына ўраджэнца Брэстчыны Юльяна Урсына Нямцэвіча, які ўвайшоў у гісторыю польскай літаратуры, стаў яе класікам.

Дзяцінства гэтага выдатнага паэта, празаіка, гісторыка і грамадскага дзеяча прайшло ў вёсцы Скокі паблізу Брэста. Адсюль у 1770 годзе падаўся

трынаццацігадовы юнак на вучобу ў Варшаву, дзе паступіў у рыцарскую школу, як называлі Варшаўскі кадэцкі корпус. Там ён выхоўваўся цэлых сем гадоў. У 1785 годзе Нямцэвіч становіцца дэпутатам гістарычнага Чатырохгадовага сейма. На яго пасяджэннях вельмі часта гучалі палкія прамовы дэпутата Нямцэвіча ў абарону запрыгоненага селяніна, супраць хцівасці, эгаізму і прадажнасці магнатаў, што дзеля ўласнай карысці і пыхлівасці гатовы былі прадаць чужынцам сваю Бацькаўшчыну. Ён быў сааўтарам найбольш дэмакратычнай па тым часе слаўтай Канстытуцыі 3 мая 1791 года. Актыўна змагаўся Нямцэвіч супраць разбойніцкіх падзеяў Рэчы Паспалітай манархічнымі рэжымамі Аўстрыі, Прусіі і Расіі. У гэтым змаганні ён збліжаўца са сваім земляком праслаўленым у вайне за незалежнасць ЗША брыгадным генералам Тадэвушам Касцюшкам, які якраз вярнуўся з-за акіяна на радзіму. Разам з

Касцюшкам Нямцэвіч распрацоўвае планы паўстання за вызваленне радзімы, рыхтуе зварот да народа. Калі пачалося паўстанне, Юльян Урсын Нямцэвіч становіцца самым бліжэйшым памочнікам Тадэвуша Касцюшкі, яго ад'ютантам. 10 верасня 1794 года адбылася рашучая бітва паўстанцаў з расійскімі войскамі пад Мацеевічамі, дзе і Нямцэвіч, і Касцюшка былі паранены і трапілі ў рускі палон. Кацярына II загадала даставіць іх у Пецярбург, дзе абодва былі кінуты ў змрочныя камеры Петрапаўлаўскай крэпасці. Сябры прабывалі там да 1796 года, калі пасля смерці царыцы расійскі трон заняў Павел I, які і вызваліў іх.

Разам з Касцюшкам Нямцэвіч выехаў у ЗША, дзе ажаніўся з удавой Касцюшкавага сябра. Там наш земляк пазнаёміўся і нават пасябраваў з выдатнымі дзяржаўнымі дзеячамі ЗША Джорджам Вашынгтонам і Томасам Джэферсанам, якія імпаанавалі яму сваімі дэмакратыч-

нымі поглядамі. Атрымаўшы вестку пра смерць бацькі, Нямцэвіч выехаў з Амерыкі дамоў, на Беларусь, дзе на яго імя былі перапісаны бацькоўскія маенткі. З'ездзіўшы яшчэ раз на далёкі мацярык, ён канчаткова вяртаецца дамоў, аддаецца літаратурнай творчасці. Ды не цураецца і грамадскай дзейнасці. У 1827 годзе ён выбіраецца старшынёй Варшаўскага таварыства сяброў навук. У час паўстання 1830—1831 гадоў Нямцэвіч уваходзіць у склад Часовага ўрада паўстанцаў. Пасля разгрому паўстання немалыя ўжо пісьменнік мусіў назаўсёды пакінуць радзіму. Жыў у Францыі, дзе зблізіўся з Адамам Міцкевічам і іншымі суайчыннікамі. Памёр Нямцэвіч у 1841 годзе ў Парыжы.

У літаратуры Нямцэвіч праславіўся як аўтар палітычнай камедыі "Вяртанне ясла" (1790), у якой выказваўся за сацыяльныя рэформы, зборніку прозы "Літоўскія пісьмы" (1812), у якіх знайшоў адлюст-

раванне жыццё Беларусі таго часу, "Гістарычныя песень" (1816), дзе ў паэтычнай форме расказваецца пра слаўтых людзей Рэчы Паспалітай, раманаў "Два паны Сацехі" (1815), "Ян з Тэнчына" (1825) і іншых твораў. Сучаснае яму жыццё Беларусі, яе гісторыя, мінулае асобных гарадоў адбіліся ў дарожных нарысах і гістарычных эсе "Успаміны маіх часоў", "Гістарычныя падарожжы па польскіх землях у 1811—1828 гадах". Свабодалюбную творчасць Нямцэвіча, асабліва яго "Гістарычныя песні", высокая цаніў дэкабрыст К. Рылеў, якраз пад іх уздзеяннем ствараў ён свае "думы".

Творчасць Юльяна Урсына Нямцэвіча мела немалое значэнне на землях былога Вялікага княства Літоўскага і ў першую чаргу на Беларусі. Выказваючы ў сваіх творах "лакальныя" патрыятычныя пачуцці, пісьменнік вучыў наступныя пакаленні землякоў-літаратараў і перш за ўсё рамантаў на чале з Адамам Міцкевічам па-сыноўняму шанаваць сваю зямлю, перададзенаю ў спадчыну продкамі, любіць і паважаць свой народ.

Прапаную ўвазе чытача адну з "гістарычных песень" Нямцэвіча ў сваім перакладзе з польскай мовы.

Кастусь ЦВІРКА

КАНСТАНЦІН АСТРОЖСКИ

ГІСТАРЫЧНАЯ ПЕСНЯ

I

Калі занядужаў Рэвера' славыты,
І спаць не даваў боль забойчы,
Каб неак аблечыць начныя пакуты,
Паклікаў ён нажа аднойчы.

II

"Мой паж, — папрасіў ён, —
прыйдзі тут, ля ложа,
І лютню вазьмі ў свае рукі.
Пра рыцараў ты паспявай мне прыгожа".
І вось — напылі з лютні гукі:

III

"Быў муж у часы Жыгімонта Старога —
Не знаў ён, што страх, што трывога.
Магутнай быў сілы, хоць росту малаго,
Знаў свет Канстанціна з Астрога".

IV

Яшчэ юнаком маскалёў пад Вядрожай'
Ён біў з кан'янерамі ўдала.
Ды зніс яго конь да заслоны варожай,
Яна малайца ўміг звязала.

V

Уздзеў яму цар найцяжкія аковы
І ў чорную кінуў вязніцу.
Ніколі людской там не чулася мовы,
Святло не трапляла ў цяжкіцу.

VI

Тым часам Маскву аблажылі атрады
Татараў — усюды іх поўна.
У роспачы цар, што жыццё быў не рады,
Тут стаў перад вязнем раптоўна:

VII

"Астрожскі, ты, ведаю, хваткі геройскай,
У бітвах адважны і здольны.
На шлем свой і шчыт, узначаль маё войска,
Разбі татарву — будзеш вольны!"

VIII

Ушчэнт разграміў татарву князь з Астрога,
Ды царскаму слову пустому
Не верыў зусім — ці ж там шчырасці многа?
Барджэй на каня — і дадому!

IX

Шмат дзён прабіраўся лясамі густымі
І ўбачыў там храм паміж букаў.
Пачуў ён малітвы над букамі тымі,
Лагоду арганную гукаў.

X

Зайшоў, ля іконы суняўся з паклонам:
"Мой Божа спагадны, адзіны,
Ты зычыш добра ўсім, даеш піць спрагнёным,
Вярнуцца ж мне дай да Айчыны".

XI

Тым часам пасланы ўперад баяры
Яму расчышчаюць дарогу.
Князь гэтак адолее лясы ўсе, імшары,
І вось — ля свайго ён парогу!

XII

Шма выцерпеў ён. Тут — далі яму ўлады
Літвы булаву: знай героя!
Калі цар прысёў сюды войскаў армды,
Іх князь стрэў пад Воршаю зброяй!

XIII

На грудзі — кальчугу, штурмак свой —
на голаў,

З булатам аголеным строгім
Вось ён аб'язджае ўсё войска наўкола
На верным кані беланогім:

XIV

"Браты мае, рыцары, будзьце мужамі!"
На кліч яго ўсталі дружыны.
Сквозь нікамі колюць, рубяюць мячамі,
Крыві навакол — ручайны.

XV

Іх восемдзсят ажно тысячаў нашы
Паклалі ўдвая меншай сілай.
Жахліва сеча! Крыніцы ўсе, пашы
Крывёю яна счырваніла.

XVI

Ды ў замку Астрожскім князь
з жонкай сваёю

Не доўга на волі час бавіў.
Нахлынуў татарын усёю ардою,
Паўсюлю баль крывавай свой праўіў.

XVII

Ён, гетман Літвы, тут забраў усё войска,
Пайшоў к Вішняўцу,⁴ дзе татары

Свой табар раскінулі ў полі па-свойску,
Наўкол плюндравалі абшары.

XVIII

"Сябры! — Канстанцін гаварыў так
ва ўздыме. —

Час помсты настаў і адплаты!
Зноў — нашыя месцы і сёлы — у дыме,
Гараць нашы нівы і хаты!"

XIX

Плач нашых нявест у татарскім палоне
Здалёку сюды далятае.
Капыцяць наш край дзікіх варвараў коні,
У лес паўцякалі ратаі".

XX

Князь сеў на каня, булаву ўверх падкінуў
І тут жа ўхапіў зноў рукою:
"Чэсць тым, хто памерці гатоў
за Айчыну!"

Хто мужны і смелы — за мною!"

XXI

Дарэмна чужынец з-за ўзгор'я, з чароту,
Пускаў стрэлаў чорныя хмары.
Бяспрашны наш гетман літоўскі з налёту
Змяў хціўцаў — пабеглі татары!

XXII

Ён з трыццаці бітваў вярнуўся са славай,
Кароль з ім вітаўся, як з братам.
Увенчаны лаўрамі быў ён дзяржавай,
Страчаў яго люд скрозь віватам".

XXIII

Далей паспяваць думаў паж наш вучоны
Аб рыцарскай славе прыцмелай.
Ды сон яго ўзяў тут, і голаў, стамлёны,
Схіліў ён над лютняй сцішэлай.

¹Рэвера — мянушка вялікага гетмана Рэчы Паспалітай Станіслава Патоцкага.

²Астрог — горад на Украіне, адно з уладанняў князёў роду Астрожскіх, ад якога яны і атрымалі сваё прозвішча.

³Вядрожа (ці Вядроша) — рака на Смаленшчыне, каля Дарагабужа. Там 14 ліпеня 1500 года ў бітве з рускімі войскамі К. Астрожскі трапіў у палон, адкуль выбавіўся толькі ў 1507 годзе.

⁴Вішнявец — мястэчка на Украіне. Там і адбылася ў 1512 годзе пераможная бітва Войска ВКЛ з татарамі.

Марцін КОЎЗКІ

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

З той пары, як у нас разграмілі наццэмаў, скарчалася вольнае племя наццэмаў — беларусаў эпохі вялікай утрусці, што яшчэ размаўлялі па-беларуску. А цяпер падлічы, дарагі пабрацім, пры якім прэзідэнце іх не будзе зусім.

На выбарах, не стымаўшы святонны сверб, паскжалі перад

школай Лявоніха, ускінуўшы ўгору серп, і Лявон, узяўшы молат.

— Глядзіце, якая сімволіка, — усклікнула шчаслівая Вольра, — ну чаму, чаму гэта тэма знака з нашай эмблемы?

— Што ў вас за кантора такая — гэтага не прымае, таго не прымае, вечна зачынена, а

не прагарае?

— Наша кантора жывіцца ад мора, у нас яго берагі, не перасыхае мора, дык і нам пірагі. Бану, сагнуліся пад цяжарам, а прайшліся дарма, і сёння зачынена "Белтара" — тары няма.

— Хто ты, — спытаў я бланза, — калі ты не той, за

каго сябе выдаеш, і не той, за каго цябе прымаюць, ці можаш ты сам сабе сказаць, што маска — не тваё паўтарэнне?

— А як жа, — усміхнуўся бланза, прыкрыў далонькаю плеш, бразгатнуў званочкамі і выйшаў з уласнага ценю.

Чарадой, быццам іх паклікалі, ішлі раманы і араторыі. Былі і ў нас свае Пікулі і свае спікулцыцы на гісторыі.

Д'ябал не спіць, сцеража чалавека, б'е, калі можна, ва ўпор. Вось ён толькі міргнуў

павекам, і на чалавека абрынула небяспека, як на дажджавага чарвяка запор. Страшныя чортавы здэкі, калі не стае лекаў.

Благое бачым, а не бачым спрухі, пажару, што нічым не патушыць. "Прымаюць" трое, дык не дзеля бруха, аб вечным, можа, дбаюць, аб душы. І не абжоры, хоць і п'юць нагобм, закусваюць адно што рукавом.

Лічыце, мова ў нямых — адзіная? Не, і на пальцах адзіная адно толькі радзімая.

ЛІМ ЛІТАРАТУРАСЦІДВА

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх
пісьменнікаў;
Міністэрства культуры
і друку Рэспублікі
Беларусь; калектыў
рэдакцыі газеты
"Літаратура і мастацтва"

Выходзіць з 1932 года

Газету рэдагавалі

Х.Дунец	(1932-35)
І.Гурскі	(1935-41)
А.Куляшоў	(1945-46)
М.Горцаў	(1947-49)
П.Кавалёў	(1949-50)
В.Вітка	(1951-57)
М.Ткачоў	(1957-59)
Я.Шарахоўскі	(1959-61)
Н.Пашкевіч	(1961-69)
Л.Прокша	(1969-72)
Х.Жычка	(1972-76)
А.Асіпенка	(1976-80)
А.Жук	(1980-86)
А.Вярцінскі	(1986-90)

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ

РЕДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Міхась ЗАМСКІ,
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
Жаўна ЛАШКЕВІЧ,
Алесь МАРЦІНОВІЧ,
Барыс ПЯТРОВІЧ —
першы намеснік
галоўнага рэдактара,
Юрась СВІРКА,
Віктар ШНІП —
намеснік
галоўнага рэдактара

АДРАС РЕДАКЦЫІ:

220600, ГСП, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі —
332-461
намеснікі галоўнага рэдактара —
332-525, 331-985
аддзелы:
публіцыстыкі — 332-525
пісьмаў і грамадскай
думкі — 331-985
літаратурнага жыцця —
332-462
крытыкі і бібліяграфіі —
332-204
паэзіі і прозы — 332-204
музыкі — 332-153
тэатра, кіно і тэлебачання
— 332-153
выяўленчага мастацтва
і аховы помнікаў — 332-462
навін — 332-462
мастацкага афармлення
— 332-204
фотакарэспандэнт —
332-462
бухгалтэрыя — 268-640

Пры перадруку просьба спасылацца на "ЛіМ".
Рукпіс рэдакцыя не вяртае і не
рэзэнзуе.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць
з думкамі і меркаваннямі аўтараў
публікацый.

Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтра
"ЛіМ"
Апаратныя сродкі і тэх-
нічная падтрымка — фір-
ма "Дайнона"

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня
"Беларускі Дом друку"
(г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 6459.
Нумар падпісаны 7.12.1995 г.
Заказ 7025/Г

П123456789101112
М123456789101112